

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ—ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1929

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^Α, ΕΚΔΟΤΑΙ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ", - ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ, 50
ΑΘΗΝΑΙ

Του μεγάλου αρσενικού
Πλάτωνα Ενώπιον
Ψυχικής.

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΕΤΟΣ Γ'—1929

ΑΘΗΝΑΙ, 16 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ

ΤΕΥΧΟΣ 68

ΦΤΑΙΣΤΗΣ

Μην κλαῖς. Ἐσύσαι μιά μικρή παιδούλα !
Ποτέ δὲν πρέπει ἐσὺ νὰ κλαῖς, καλή μου.
Χαρούμενη ἄς χτυπάει ἡ ἀγνή καρδούλα
κι ἀκόμα σὰ δὲ στέργεις τὸ φίλ μου.
Ἐσὺ δὲ φταῖς, ὦ πολυγαπημένη,
ἂν φέρονσαι παράξενα μαζί μου,
κι ἂν βλέπεις με ἀσυγκίνητη καὶ ξένη,
σὰν τῆς ἀγάπης μου τὸν ὄρκο ὁμόνω,
ποὺ τὸ πάθος τὴν ἔχει σκλαβωμένη.
Ἐγώ'μαι ὁ φταίστης, ποὺ δὲ βλέπω μόνο
τὴ γλυκιά, τὴν ἀτέρραστη καὶ μόνη,
μὰ σοῦ ζητῶ νὰ μερασθεῖς τὸν κόπο,
ποὺ τὴν ἀγάπη μου τὴ δυναμώνει.

ΚΑΘΑΡΜΟΣ

Σὰν πρωτόειδα τοῦ Κόσμου τῆς ψυχῆς σου
τὴν ἀπεραντοσύνη καὶ τὰ κάλλη,
τὴν ἔκραξα ὁδηγὸ τὴν ἀρετῆ σου
γιὰ νὰ μὲ ξανάφερει πίσω πάλι
στὴν ἀρχὴ τοῦ στρωμένου κι ἴσιου δρόμου.
Κι ἀπὸ τότε ξεπέφτει ἡ ἀνεμοζάλη
τοῦ πάθους μου· κι ἀπ' τὸ Ναὸ τοῦ Ἐγώ μου
πέτρα σὲ πέτρα ἀπάνω πὰ δὲ στέκει.
Οἱ ἀποθυμίες, ματιές μοῦ ρίχνουν τρόμου
σὰ νὰ τίς χτύπησε τὸ ἀστροπελέκι.
Καὶ φλόγας καθαρτήριας τὰ γλωσσίδα
—τ' ἀγκάθια στὸ στεφάνι ποὺ τῆς πλέκει—
φλογίζουν τῆς καρδιάς τ' ἀποκαΐδια.

ΙΚΕΣΙΑ

Καὶ στὸν καρπὸ, τὸν ἀπαγορευμένο
γιὰ τὸν ἁμαρτωλὸ τοῦ παραδείσου,
τὸ θέλημά Του ὁ Πλάστης τὸ κρυμένο
τὸ χάραξε, ὅπως καὶ στὴ θεία μορφή Σου.
Ἐκεῖ τῆς πίστεως μου ἦρα τὴν Οὐσία,
κάνοντας θέλησή μου τὴ δική Σου.
Καὶ φέρνω στὸ Βωμό Σου γιὰ θυσία
τὰ πλάσματα ἀπ' τὸ Ἐγὼ μου ὄνειρεμένα.
Καὶ στῆς λατρείας τῆ θεομῆ Ἰκεσία,
ὡ ἀλύγιστη ὡς τῆς Μοίρας τὰ Γραμμένα,
ξομολογιέμαι, πὼς ἀκόμα νιώθω
—προσμένοντας τὸ Ἔλεος ἀπὸ Σένα—
δίψ' ἄσβεστη γιὰ τ' Ὀμορφο, σὰν πόθο.
Γονατιστὸς ἐπίτρεψέ μου ἔμπρός Σου
τὸ θαυμασμὸ τῆς Ὀμορφιάς νὰ κλώθω,
στὴ δίψα στάζοντας σταγόνα δρόσου.

ΜΑΡΚΟΣ ΤΣΙΡΙΜΩΚΟΣ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΖΩΗΝ ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗΝ

Η ΛΗΣΤΡΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Ἐπειδὴ ἐτελείωσε τὴν ἀνάγνωσιν τῆς βιογραφίας τῶν Ρετζαίων, ὁ κ. Ἄσοφος μοῦ εἶπε :

— Καὶ ὅμως ἡ φιλολογία αὐτὴ δὲν εἶναι καθόλου μιὰ φιλολογία κακῆς ποιότητος, ὅπως θέλουν νὰ τὴν παρκατήσουν. Ἀπεναντίας, μοῦ φαίνεται ἡ καλύτερα φιλολογία, ποὺ ἔχομεν, τὴν στιγμὴν αὐτὴν.

— Ὡρισμένως παραδοξολογεῖτε, διδάσκαλε, κατὰ τὴν συνήθειαν σας.

— Δὲν παραδοξολογῶ καθόλου; ἀγαπητέ μου φίλε. Παραδοξολογία εἶναι ἡ γνώμη τῶν ἄλλων. Καὶ ἐγὼ διαρμηνεύω τὴν γνώμην τῶν πολλῶν. Ἡ ληστρική φιλολογία εἶναι ἡ μόνη φιλολογία, στὴν Ἑλλάδα, ποὺ ἔχει ἀναγνώστια. Τί σημαίνει αὐτό; Σημαίνει, ἀπλούστατα, ὅτι ἀνταποκρίνεται εἰς τὸ αἰσθημα τῆς λαϊκῆς ψυχῆς καὶ ἐνσαρκώνει τὰ ἰδανικά της. Θέλει μεγαλύτερον κριτήριον ἀπ' αὐτό;

— Ἄλλὰ τότε πρέπει νὰ δεχθῶμε, ὅτι ὁ λαὸς αὐτὸς εἶναι ἄξιος τῆς φιλολογίας του.

— Κάθε λαὸς εἶναι ἄξιος τῆς φιλολογίας του καὶ κάθε φιλολογία ἄξια τοῦ λαοῦ της. ὅπως κάθε καρπὸς εἶναι ἄξιος τοῦ δένδρου, ποὺ τὸν παράγει, καὶ κάθε δένδρον ἄξιον τοῦ καρποῦ ποὺ φέρει.

— Ἄλλὰ τότε πρέπει νὰ δεχθῶμε πάλιν, ὅτι ὁ ἀναγνώστης δημιουργεῖ τὸν συγγραφέα καὶ ὄχι ὁ συγγραφεὺς τὸν ἀναγνώστην.

— Καὶ βέβαια πρέπει νὰ τὸ δεχθῶμε. Ὅχι μόνον ὁ ἀναγνώστης δημιουργεῖ τὸν συγγραφέα του «κατ' εἰκόνα αὐτοῦ καὶ ὁμοίωσιν», ἀλλὰ καὶ ὁ θεατῆς τὸν ζωγράφον, τὸν γλύπτην ἢ τὸν ἀρχιτέκτονά του, καὶ ὁ ἀκροατῆς τὸν μουσικόν του. Κάθε λαὸς δημιουργεῖ τοὺς ποιητὰς καὶ τοὺς καλλιτέχνας ποὺ τοῦ ἀξιίζουν. Καὶ κάθε ἐποχὴ τοὺς δικούς της. Πῶς θέλεις νὰ συμβαίῃ διαφορε-

τικά, ἀφοῦ οἱ λαοὶ δημιουργοῦν κατ' εἰκόνα των καὶ αὐτοὺς τοὺς θεοὺς των; Καὶ ἔμως ἐξακολουθοῦν νὰ πιστεύουν, ὅτι αὐτοὶ εἶναι δημιουργήματα τῶν θεῶν, ποὺ ἐδημιούργησαν οἱ ἴδιοι!

— Ὁ ρόλος τοῦ συγγραφέως λοιπὸν;

— Περὶ ποίου ρόλου μοῦ ὁμιλεῖς;

— Περὶ τοῦ ρόλου τοῦ συγγραφέως, ὡς παιδαγωγοῦ τοῦ δημοσίου αἰσθηματος καὶ τῆς δημοσίας καλαισθησίας.

— Εἶναι ἕνας ρόλος μάταιος καὶ ἀχάριστος. Ὁ συγγραφεὺς, ὅπως καὶ ὁ καλλιτέχνης, ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς συγχρόνους του. Δὲν ἀπευθύνεται οὔτε πρὸς αὐτοὺς ποὺ θὰ ἔλθουν κατόπιν του, οὔτε πρὸς ἐκείνους ποὺ ὑπῆρξαν πρὶν ἀπ' αὐτόν. Καὶ, γιὰ τ' ἀπευθυνθῆ πρὸς τοὺς συγχρόνους του, πρέπει νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ συνεννοηθῆ μαζί τους. Εἶδες πόσον λαμπρὰ συνεννοοῦνται με τοὺς ἀταγγώστιας τῶν οἱ συγγραφεῖς τῶν ληστρικών ἀναγνωσμάτων. Ἐχουν μυριάδας ἀναγνωστών. Ἐνῶ οἱ ἄλλοι; Οἱ ἀναγνώστια τῶν μετροῦνται στὰ δάχτυλα. Διότι, ἀπλούστατα, κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ ὑποχρεώσῃ ἕνα ἄνθρωπο νὰ ἀναγνώσῃ πράγματα, ποὺ εἶναι ξένα πρὸς τὴν ψυχὴν του. Οὔτε νὰ ἐνδιαφερθῆ γι' αὐτά.

— Καὶ ὅμως οἱ συγγραφεῖς τῆς ληστρικής σχολῆς εἶναι ἄθλιοι συγγραφεῖς.

— Ἐνας λόγος περισσότερον, ποὺ συνηγερῆ ὑπὲρ τῆς ἀπόψεώς μου. Ἐάν τόσοι ἄθλιοι συγγραφεῖς ἔχουν κατακτήσῃ, με ἕνα τόσο καταπληκτικὸν τρόπον, τὸ κοινόν, μόνον καὶ μόνον διότι διερμηνεύουν τὰ ἰδανικά του, φαντάζεσαι τί θὰ συνέβαινε, ἀν ἦσαν καλύτεροι, καὶ τί θὰ συνέβαινε ἀκόμη, ἀν ἦσαν μεγαλοφυεῖς.

— Νομίζετε λοιπὸν, διδάσκαλε, ὅτι θὰ μπορούσαν νὰ ὑπάρξουν καὶ μεγαλοφυεῖς συγγραφεῖς ληστρικών ἀναγνωσμάτων;

— Ἰτίποτε δὲν ἐμποδίζει νὰ ὑπάρξουν. Ἡ μεγαλοφυΐα μπορεῖ νὰ δημιουργήσῃ ἀπὸ τὸν Ἰζατζάν ἢ τὸν Ρέτζον ἕνα ἐπικὸν ἥρωα.

ὅπως τὸν δημιουργεῖ ἀπὸ ἕνα Ἀχιλλέα ἢ ἕνα Ἑκτορα. Οἱ μεγάλοι ἐπικοὶ ἥρωες, πρὶν καθιερωθῶν ἀπὸ τοὺς ποιητὰς, καθιερώθησαν ἀπὸ τὴν λαϊκὴν φαντασίαν καὶ τὸ λαϊκὸν αἰσθημα. Προὔπηρξαν θρύλος. Καὶ οἱ βασιλεῖς τῶν ἐλληνικῶν βουνῶν ἔχουν εἰσέλθει ἤδη εἰς τὸν κύκλον τοῦ ἡρωϊκοῦ θρύλου. Δὲν τοὺς λείπει παρὰ νὰ φθάσῃ ὁ Ὀμηρὸς των.

— Ὁ Ὀμηρὸς τῶν Ἰζατζάδων καὶ τῶν Ρετζαίων; Ἄλλοίμονον!

— Μὴ σὲ ταράσσουν, ἀγαπητέ μου φίλε, τὰ ὄνόματα. Κύτταξε τί στεφάνους πλέκει ὁ θρύλος γύρω ἀπὸ τὰ κεφάλια αὐτά, τὰ ὅποια θὰ δεχθῆ αἰριον ἢ λαιμητόμος. Ἀπὸ τοὺς χυδαίους αὐτοὺς ληστὰς ἐδημιούργησεν ἀφύθους καὶ ἀψόγους ἱππότας, ποὺ βοηθοῦν τοὺς ἀδυνάτους, σέβονται τὰς γυναῖκας, κρατοῦν τὸν λόγον τῆς τιμῆς των, σκορπίζουν τὰ πλοῦτη των, γενναῖα δώρα, εἰς ἔργα κοινῆς ὠφελείας, κτίζουν ναοὺς καὶ μάχονται ἕνα ἐναντίον ἑκατόν. Τί ἔκαμε περισσότερον ἕνας Ἀχιλλεύς;

— Ἰόση πλάνη, λοιπὸν, καὶ τόση παρεξήγησις, διδάσκαλε;

— Καμμία πλάνη καὶ καμμία παρεξήγησις. Κάποιος—δὲν ἐνθυμοῦμαι πλέον ποῖος— ἔδωκε τὴν ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου. Οἱ λαοὶ ἔχουν ἀνάγκην πάντοτε ἀπὸ ἕνα ἥρωα γιὰ νὰ τὸν λατρεύουν. Ὁ ἐλληνικὸς λαὸς περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον. Διότι ἡ ἡρωϊκὴ παράδοσις εἶναι μέσα στὸ αἷμα του. Καὶ ἐφ' ὅσον ἡ ζωὴ, μιὰ ζωὴ γεμάτη ἀπὸ πεζότητα, χωρὶς μίαν ἀκτίνα ἰδανικοῦ, δὲν τοῦ προσφέρει ἄλλους ἥρωας, ἀναγκάζεται νὰ τοὺς ἀναζητήσῃ στὰ λημέρια τῶν ληστῶν. Παίζει μετὰ τὴν δίψαν τῆς λατρείας; Εἶναι ἀκατανίκητη. Μπορεῖ νὰ δημιουργήσῃ, ὅπως ἐδημιούργησε, καὶ θεὸν ἀκόμη ἀπὸ ἕνα ζῶον. Καὶ ἀπαρεῖς διότι δημιουργεῖ ἡμιθεοὺς καὶ ἥρωας ἀπὸ τοὺς ληστὰς τῶν ὁρέων;

— Ἡ ληστρική φιλολογία, λοιπὸν, εἶναι ἡ φιλολογία ποὺ μᾶς ἀξίζει;

— Σὺ εἶπας!

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

καθεστῶτος δὲν ἦταν βολετὸ νὰ γίνῃ παρὰ σιγὰ-σιγὰ, μὲ ἀμυβλαῖες ὑποχώρησες. Κι' ὡς μόνη λύση συμβούλευε τὸν «καθαρισμὸ» τῆς καθαρῆς. Αὐτὸ ἦταν τὸ συμπέρασμα τοῦ βιβλίου του· αὐτὸ ἦταν καὶ τὸ συμπέρασμα τῆς κριτικῆς του γιὰ τὸ «Ταξίδι». Ἡ τόλμη τοῦ Ψυχάρη, θάλλεγες, τὸν κατατρόμαξε. Δὲν μπόρεσε νὰ διακρίνῃ πὼς αὐτὴ ἢ τόλμη ἴσα-ἴσα ἦταν ὁ μόνος τρόπος γιὰ νὰ φέρῃ τὸ ποθητὸ ἀποτέλεσμα. Ἀναγκώριζε ὅλο τὸ δίκιο τοῦ Ψυχάρη στὴ θεωρία, ἀλλὰ στὴν ἐφαρμογὴ ἔβλεπε μιὰν ὑπερβολὴ παράλογη κι' ἐπικίνδυνη. Καὶ σκόρποντας, τοῦ ψιθύριζε σταθερὰ νὰ ρίξῃ λίγο νερὸ στὸ κρασί του, γιατί τὰ «χημικῶς καθαρὰ σώματα» δὲν ὑπάρχουν στὴ Φύση, παρὰ μόνον σὰ χημικὰ ἐργαστήρια. Ἡ «ἀμυγῆ δημοτικῆ» τοῦ Ψυχάρη ἦταν γιὰ τὸν Ροῖδη κάτι ἀφύσικο, ἀνυπάρχοτο στὴ Φύση, στὴ Ζωή, πού γιὰ νὰ ὑπάρξῃ ἢ νὰ χρησιμεύῃ, ἔπρεπε νὰ κατατευθῆ μὲ ξένα στοιχεῖα, ὅπως ἀπάνω-κάτω καὶ τὸ χρυσάφι, γιὰ νὰ χρησιμεύῃ, ἀνακατεύεται μὲ χαλκὸ. Μόνον μὲ τὸν καιρὸ, τὸ ἀμάλαμα θὰ γινόταν ὁλοένα καθαρότερο, ἀλλὰ στὴν ἀπόλυτη καθαρότητα δὲ θάφτανε ποτέ. Μὲ ἄλλους λόγους : ἡ διγλωσσία στὴν Ἑλλάδα ἦταν κάτι μοιραῖο κι' αἰώνιο!

Ἡ σύγκριση αὐτὴ τοῦ Ψυχάρη μὲ τὸ Ροῖδη μπορεῖ νὰ γίνῃ σχεδὸν ὅμοια καὶ μ' ἄλλους τοὺς ἄλλους προδρόμους. Τόσοι καὶ τόσοι εἶχαν κηρύξει πρωτίτερα μιὰ γλωσσικὴ ἐπανίσταση. Κι' ὁ Κοραῖς ἀκόμα, πού ἠθελε γιὰ βίωση τῆς γραφομένης τῆς ζωντανῆς, ἂν καὶ συμβούλευε νὰ διορθώνεται κατὰ τὸ τυπικὸ τῆς ἀρχαίας. Γιατί δὲν ἀκούστηκε κανένας ὅσο ὁ Ψυχάρης ; Γιατί ὅλοι ἐκείνοι δὲν ἔκαμαν ἄλλο, παρὰ νὰ προετοιμάσουν μόνον τὸ ἔδαφος γιὰ νὰ χτίσῃ αὐτός ; Ὅτι δὲν εἶχ' ἐρθεῖ ἀκόμα «τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου», εἶν' ἓνα σχῆμα λόγου, ἢ ἓνας λόγος κενός. Τὸ μόνον βέβαιον εἶναι, πὼς κανένας δὲν ἦταν τότε σὲ θέση νὰ κάμῃ τὸ κήρυγμα καὶ νὰ δώσῃ τὸ παράδειγμα σὰν τὸν Ψυχάρη. Οὔτε Κωσταντῆς, οὔτε Ψαλλίδας, οὔτε Καταρτζῆς, οὔτε Χιώτης, ἀπὸ τοὺς δασκάλους· οὔτε Χρηστόπουλος, οὔτε Βηλαράς, οὔτε Σολωμὸς ἀπὸ τοὺς ποιητῆς. Ἡ Γλωσσολογία, καθὼς εἶπαμε, στὸν καιρὸ τους ἦταν σχεδὸν ἀγέννητη. Μὰ

κι' οἱ ἴδιοι δὲν εἶχαν τὰ προσόντα τοῦ Ψυχάρη, πού ἦταν ἓνας μεγάλος ἐπιστήμονας φροδραρισμένος μὲ γλωσσολογικὴ λογοτέχνη. Ὁ Σολωμὸς κάνει βέβαια ἐξαίρεση. Ἀλλὰ κι' αὐτός, μὲ τὸ νὰ εἶναι μόνον ποιητῆς, δὲν μπόρεσε παρὰ μόνον τὴν ποιητικὴ γλῶσσα νὰ θεμελιώσῃ. Ἡ πεζογραφία τοῦ «Διάλογου» δὲν εἶναι, καὶ δὲν μποροῦσε νὰ εἶναι, παρὰ κάτι ἀκατασκεύαστο κι' ἀκανόνιστο. Ἰδίως τὴ γλῶσσα, δὲν ἔδινε ὅμως καὶ τὸν κανόνα τῆς. Ἐλεγε, βροντοφωνοῦσε : «αὐτὴ τὴ γλῶσσα πρέπει νὰ γράφουμε»· δὲν ἔδειχνε ὅμως καὶ τὸ πῶς. Τὸ πῶς αὐτὸ μόνον ὁ Ψυχάρης μᾶς τὸδειξε. Κάτι παραινῶν : μὲ τὸ «Ταξίδι» του, ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς, μᾶς ἔδωσε αὐτὴ τὴν ἴδια τὴ γλῶσσα πού θὰ γράφαμε. Ὁλίκερη, ἐτοιμη. Κατάλληλη γιὰ τὸ διάλογο, τὴν περιγραφή, τὴ σκέψη, γιὰ τὸ κάθε τι. Καὶ σὰν ἐπιστήμονας-γλωσσολόγος καὶ σὰ γλωσσολόγος-λογοτέχνης. Στὸ συνδυασμὸ αὐτὸν τῶν ἰδιοτήτων του ἐνυπάρχει ὅλο του τὸ μεγαλεῖο, ὅλη του ἡ ὑπεροχὴ ἀπέναντι τῶν ἄλλων προδρόμων τῆς γλωσσικῆς ἐπανίστασης, χωρὶς νὰ ἐξαιρῆται τώρα οὔτε ὁ Σολωμὸς.

Ὁ κ. Σπύρος Μελάς, σ' ἓνα πολὺ φωτεινὸ καὶ πρωτότυπο ἄρθρο πού δημοσίεψε στὸ «Ἐλεύθερο Βῆμα» τὴν ἐπομένη τοῦ θανάτου, προσπαθεῖ νὰ ποικιλοποιήσῃ τὸ «ἔσωτερικὸ δράμα» τοῦ ἥρωα Ψυχάρη, κι' ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ γλωσσικός ἐπαναστάτης δὲν ἦταν παρὰ μόνον ἓνας μεγάλος λογοτέχνης, πού ἀπὸ μιὰ τραγικὴ περιπέτεια μπλέχτηκε μὲ τὴν Ἐπιστήμη. Κι' αὐτὸ τὸ μπλέξιμο, λέγει, θὰ τὸν ἔρωγε, ἂν δὲν ἦταν ἴσα-ἴσα ὁ μεγάλος λογοτέχνης πού μπόρεσε νὰ νικῆσθῃ κι' ὡς τὸ τέλος νὰ νικήσῃ. Μὲ ἄλλους λόγους : ὁ ἄνθρωπος πού «ἐκίνησε γιὰ Γκαῖτε», κατάντησε γλωσσικός . . . κομματάρχης. Ἀλλ' ἂν δὲν ἔχουν καμμὴν ἀξία ὅσα κομματικά ἐγράψαν, πού σαρώθηκαν πιά, μένουν καὶ θὰ μείνουν αἰώνια τὰ λογοτεχνήματά του. — Δὲν εἶναι ἴσως ἡ πρώτη φορὰ πού ὑπερτιμᾶται τόσο ἡ λογοτεχνικὴ παραγωγή, — κι' ἐννοοῦμε τώρα τὸ ρομάντσο, τὸ διήγημα, τὸ δράμα, ἢ κωμῶδία, — τοῦ Ψυχάρη. Ὁ ἴδιος ὁ Παλαμῆς, ἂν καὶ χωρὶς νὰ υποβιβάζῃ ποτέ τὴν ἀξία τοῦ κηρύγματος καὶ τῶν «κομματικῶν ἀγώνων», ἔγραψε κάποτε πὼς ὁ Ψυ-

χάρης εἶναι «ἓνας πέρα καὶ πέρα μεγάλος πεζογράφος». Δηλαδή συγγραφέας δημιουργικός, μυθιστοριογράφος, διηγηματογράφος. Ξεφεύγει βέβαια τὰ ὅρια τοῦ μικροῦ αὐτοῦ σημειώματος ἢ ἐξέταση τοῦ ζητήματος ἂν ὁ Ψυχάρης «ἐκίνησε γιὰ Γκαῖτε», ἢ ἂν μόνον ἀφοῦ ἀντιμετώπισε τὸ γλωσσικὸ πρόβλημα τοῦ ἔθνους του, βρέθηκε στὴν ἀνάγκη, γιὰ νὰ ἐπιταχύνῃ μιὰ λύση, νὰ γίνῃ καὶ λογοτέχνης στὴν ἀπλαστὴ γλῶσσα πού μελετοῦσε σὰν ἐπιστήμονας. Τὸ γεγονός εἶναι, — κι' ἀπ' αὐτὸ χροστοῦμε νὰ κρίνουμε, ὅσο δὲν ξέρουμε ἄλλα ἀτομικά, ἰδιαιτέρα, — πὼς ὁ Ψυχάρης πρωτοφανίστηκε σὰ γαλλικὰ μὲ διάφορες γλωσσολογικὲς μελέτες, πού ὁ μακρὺς τους κατάλογος στολίζει τὸ ξώφυλλο τῆς Α' ἔκδοσης τοῦ «Ταξιδίου». Ἔτσι ἢ ἄλλοιῶς, τὰ λογοτεχνήματα τοῦ Ψυχάρη πού διαδέχτηκαν τὸ «Ταξίδι», δὲν ἔχουν, γιὰ μένα, ἄλλην ἀξία ἀπὸ τὴ γλωσσικὴ. Κι' ὅσο μεγάλη κι' ἂν εἶναι αὐτὴ ἡ ἀξία, δὲν κάνει βέβαια ρομάντσο, — δημιουργικὸ ἔργο, — ἓνα πεζογράφημα πού δὲν εἶναι. Κι' ὁ Κρουμπάχερ ἐπίσης, ἂν καὶ τόσο μεγάλος θαυμαστῆς τοῦ ἀνθρώπου πού «χάρισε στὸ ἔθνος του τὴ γλῶσσα του», εἶχε τὴ γνώμη πὼς δὲν ἦταν καθόλου καλὸς λογοτέχνης. Μιὰ ἀπόδειξη ἀκόμα εἶναι, πὼς κι' ὅσα λογοτεχνήματα ἔγραψε ὁ Ψυχάρης γαλλικά, ἢ τὰ μετάφρασε ὁ ἴδιος ἀπ' τὸ ἑλληνικὸ, δὲν ἔκαμαν στὴ Γαλλία καμμιά ξεχωριστὴ ἐντύπωση. «Τὸνειρο τοῦ Γιαννίρη», τὸ «Ζωὴ κι' Ἀγάπη στὴ Μοναξιά», ἢ «Ἀρρωστη δούλα», ὁ «Γουανάκος» καὶ τὰ ῥέστα, εἶναι μετριότατα ρομάντσα καὶ θεατρικὰ ἔργα, ἀπεραντολογίες βαρετές, ἔξω ἀπὸ κάθε τέχνης τὸ νόημα. Ἐξαίρεση κάνει μόνον ἡ «Ζούλια», ἓνα διήγημα πού ὁπωσδήποτε διαβάζεται.

* *

Φτάνω μάλιστα νὰ ἰσχυρισθῶ καὶ κάτι ἄλλο, πού θὰ φανῆ πολὺ παράξενο, σ' ὅσους τουλάχιστο δὲν εἶναι καλλιτέχνες : Ὅχι γιατί ζοῦσε μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, οὔτε γιατί δὲν ἔκανε καμμιά ὑποχώρηση, ἐπιμένοντας νὰ γράφῃ καθάρια, ἐπιστημονικά, τὴ δημοτικὴ, οὔτε γιατί, σὰν ἀπόξενωμένος, εἶχε πάθει νάχει τὸ ντόπιο «γλωσσικὸ αἶσθημα», — παρὰ μόνον γιατί δὲν ἦταν

λογοτέχνης, ὁ Ψυχάρης ἔχει γράφῃ τὴ χειρότερη ἴσως δημοτικὴ πεζογραφία πού φάνηκε ποτέ στὴν Ἑλλάδα. Μιλῶ τώρα ἀπὸ καθαρῶς αἰσθητικὴ ἀποψη : ἴποτα πὺ ἀσχημο, ἀλήθεια, κι' ἀκαλαίσθητο ἀπὸ μιὰ ὑποδειγματικὴ σελίδα τοῦ Ψυχάρη, βγαλμένη ἀπὸ ἓνα ὁποιοδήποτε ρομάντσο του ! Ἄν ὁ μεγάλος αὐτός, ὁ δημιουργικὸς γλωσσολόγος, ἦταν πραγματικῶς κι' ἓνας μεγάλος λογοτέχνης, αὐτὸ τὸ ξέμωρο δὲν θὰ τὸ βλέπαμε ποτέ. Ἡ ἴδια του ἢ δημιουργικὴ δύναμη, ἢ ψυχοπλάστρα κι' ἀνθρωποπλάστρα, θὰ τὸν μάθαινε καὶ νὰ διαλέγῃ τίς δημοτικὲς λέξεις μὲ τοὺς δημοτικὸς τύπους, καὶ νὰ τίς τοποθετῇ σὲ τρόπο πού νὰ ποτελοῦν μιὰ μουσικὴ, — τὴ μουσικὴ κάθε καλῆς πεζογραφίας, πού καὶ τὸ νοῦ μας ἱκανοποιεῖ καὶ τὴν ἀκοή μας κατατέρει.

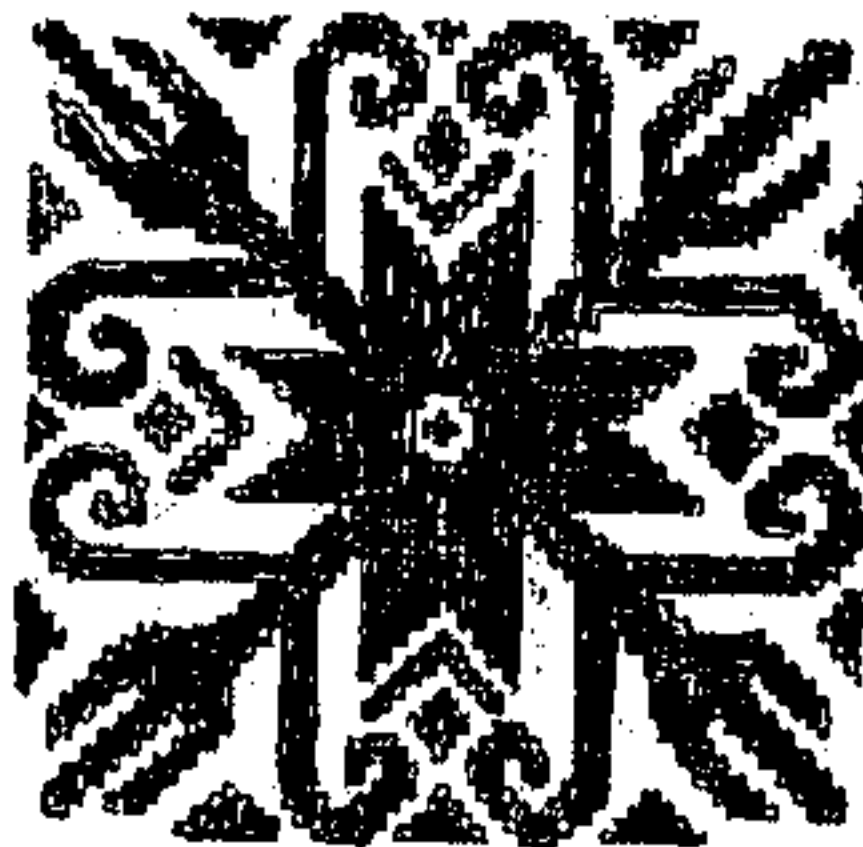
Κι' ὅμως αὐτὲς τίς «ἀσχημες» σελίδες τοῦ Ψυχάρη πρέπει νὰ μελετήσῃ κανένας, γιὰ νὰ μάθῃ νὰ γράφῃ «ὠραία» τὴ δημοτικὴ. Δὲν ὑπάρχει λέξη, λεξούλα, τρόπος, σχῆμα, σύνταξη, μυστικὸ τέλος πάντων τῆς νεοελληνικῆς μας, πού νὰ μὴν εἶναι θησαυρισμένο σὰν κάθε λογῆς βιβλίου τοῦ Ψυχάρη, ἀπὸ τὰ ρομάντσα του ὡς τὰ πολεμικά του. Δὲν ἔχει κανεὶς παρὰ νὰ διαλέγῃ γιὰ νὰ χρησιμοποιοῦν. Κι' ἀκόμα νὰ σπουδάζῃ τὸ μηχανισμό αὐτῆς τῆς γλώσσας, — γραμματικὴ, συντακτικὴ, φθογγολογία, ὀρθογραφία, — πού μονάχος του, ἢ ἀπὸ τοὺς προδρόμους, δὲν θὰ κατάφερνε νὰ μάθῃ ποτέ. Ὁ Ψυχάρης εἶναι τὸ κλειδί. Καὶ πρὶν ἐκδώσῃ τὴ μεγάλη του Γραμματικὴ, — πού τὴν ἀφίνει μισοτυπωμένη κι' ἴσως ἀτέλειωτη, — τὴν ἔβαλε ὅλη στὸ Ἔργο του, πρῶτος καὶ μόνος αὐτός ἀπ' ὅλους τοὺς Ἑλληνες πού καταπιάστηκαν νὰ κανονίσουν μιὰ γλῶσσα.

Καὶ συλλογιέμαι τώρα τί θάμουν κι' ἐγώ, ὁ ἐλάχιστος ἀνάμεσα στοὺς πεζογράφους, ἂν δὲν εἶχα δάσκαλο τὸν Ψυχάρη. Θὰ ὀνειρευόμουν πάντα μιὰ «Γερέζα Βάρμα-Δακόστα», ἀλλὰ θὰ μοῦ ἦταν ἀδύνατο νὰ τὴν πραγματοποιήσω· καὶ θὰ ἐξακολουθοῦσα ἀκόμα νὰ πεζογραφῶ στὸ κράμα ἐκεῖνο πού μᾶς εἶχε δείξει τότε ἢ «Νανά» τοῦ Καμπούρογλου. Ἀλλὰ μὲ κανένα κράμα δὲν γίνεται καλλιτεχνικὴ πεζογραφία ! Πολλὲς φορές, ἂν κι' ἀπ' τὴν ἀρχὴ μ' ἐνθουσίασε τὸ «Ταξίδι», συγκρούστηκα μὲ τὸν

Ψυχάρη, ζητώντας κι' ἐγὼ ὑποχώρησες καὶ συμβιβασμούς. Ὁ Κρουμπάχερ, στὸ «Πρόβλημα τῆς γραιφομένης Νεοελληνικῆς», μού ρίχνει δίκιο: τίς ἴδιες ἐπιφύλιξες διατυπώνει κι' αὐτὸς ὅσον ἀφορᾷ τὸ «ἐπιστημονικῶς ἀνόθευτο τῆς δημοτικῆς», κι' ὑποσημειώνει ὅτι πρωτύερα τίς εἶχα διατυπώσει ἐγὼ στὰ «Παναθηναϊκά». Τοῦ κάκου! Κι' ὁ Κρουμπάχερ, κι' ἐγὼ, κι' ὁ Παλαμᾶς στὴν ἀρχή, κι' ὅλοι εἶχαμε ἄδικο, κι' ὁ Ψυχάρης μόνο εἶχε δίκιο σ' ὅλα. Ὅσο προχωροῦσα, ὅσο ἀνέβαινα στὴν τέχνη μου, τόσο, θέλοντας καὶ μὴ, ψυχαρακώτερος γινόμουν, Κι' ἔτσι ὅλοι. Κάθε λογοτεχνικὸ πεζογράφημα, —κι' ἀφίνω τώρα τὸ ποίημα, — γίνεται τόσο ὠραιότερο, τελειότερο καὶ μὲ περισσότερη πραγματικὴ ἀξία, ὅσο ὁ συγγραφέας ἀκολουθεῖ πιστότερα τὸν κανόνα τοῦ Ψυχάρη. Ἄλλο ζήτημα ποιῶν θὰ διαλέξῃ ἀπὸ δυὸ δημοτικὸς τύπους, ἢ ποιῶν θὰ προτιμήσῃ ἀπὸ δυὸ δημοτικὸς λέξεις. Γιατί ἄλλο τὸ προσωπικὸ ὕφος, ἄλλο ἢ αἰσθητικὴ μᾶς πεζογραφίας, κι' ἄλλο τὸ γλωσσικὸ σύστημα, τὸ ἀπρόσωπο καὶ τὸ αἰώνιο. Τὸ ὕφος εἶναι δικό μου, τὸ γλωσσικὸ σύστημα εἶναι τοῦ Ψυχάρη. Ὑπάρχουν στὴ δημοτικὴ τόσα «ὑψη» ὅσοι καὶ συγγραφεῖς. Τὶ διαφορὰ π: χ: ἀπὸ τὸ ὕφος τοῦ Βλαχογιάννη ὡς τοῦ Χατζόπουλου, ἢ ἀπὸ τῆς κυρίας Δέλτα ὡς τοῦ Θεοτόκη! Ἄλλὰ δὲν ὑπάρχει ἄλλο ἀπὸ τὸ σύστημα τοῦ Ψυχάρη. Σ' αὐτὸ μοιραῖα

γυρίζουν καὶ θὰ γυρίζουν ὅλοι. Μερικὲς λεπτομέρειες, ὀρθογραφικὲς προπάντων, ἀποτελοῦν διαφορὰς ἀσήμαντες. Ὅσοι λογοτέχνες ἐπιτρέπουν σήμερα στὸν ἑαυτὸ τους διαφορὰς σπουδαιότερες κι' ἀνυπόταχτοι, ἀχαλλνωτοί, ριθύμοι, ἀπρόσεχτοι, γράφουν μὲ γλῶσσα ἀναρχικὴ, εἶναι κατώτεροι λογοτέχνες, ποὺ δὲν μπόρεσαν νὰ βγοῦν ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς δημοσιογραφίας. Ἀπλοὶ χρονογράφοι, κι' ἄς κάνουν τοὺς δημιουργικοὺς συγγραφεῖς, κι' ἄς πιστεύει ὁ κόσμος, γιὰ μερικὸς τουλάχιστο, πὼς εἶναι... Ἄλλ' ἂν γιὰ τὴν ἀληθινὴ λογοτεχνία τὸ πρόβλημα εἶναι λυμένο πρὸ πολλοῦ, δὲν θάργησθ βέβαια νὰ λυθῇ καὶ γιὰ τὴν ἐπιστήμη καὶ γιὰ ὅλα. Τὸ Ἔθνος ἔχει πιά τὴ γλῶσσα του καὶ ξαναβρίσκει τὴν ψυχὴ του. Κι' αὐτὸ μόνο χάρι στὸν Ψυχάρη, ποὺ στάθηκε τόσο πρὸς μέγαν ἀπὸ τοὺς προδρόμους του καὶ κατὰ τὴ Γνώση καὶ κατὰ τὴ Θέληση. Τὸ Ἔργο του εἶναι ἀφοσίωση ὀλίκερης ζωῆς, ἕνας ἀγώνας ποὺ δὲν τὸν σταμάτησε παρὰ ὁ θάνατος. Ἄλλὰ ἡ νίκη, καθὼς δεῖξαμε, ἦταν ἀπὸ πολὺ πρωτύερα ἐξασφαλισμένη. Κι' ἂν θάξιζε ἄνθρωπος στὴν Ἑλλάδα νὰ ἰδῇ ἀποζώνοντας τὸν ἀνδριάντα του, στημένον ἀπὸ ἀληθινὴ ἐθνικὴ εὐγνωμοσύνη, αὐτὸς θάταν ὁ Ψυχάρης. Δὲν πειράζει. Οἱ κατοπινοὶ θὰ τὸν στήσουν. Καὶ θάναί ὁ μεγαλύτερος, ὁ περιφανέστερος, ὁ ἐνδοξότερος, ἀνάμεσα σ' ὅλους τοὺς ἀνδριάντες τῶν Ἐλευθερωτῶν.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Ο ΧΙΜΑΙΡΟΚΥΝΗΓΟΣ ΤΟΥ ΜΙΣΣΙΣΣΙΠΗ

—GEORGE CRAM COOK—

Μέσα στὴ στρυγγὴ πεζότητα τῆς καθημερινῆς ζωῆς, μᾶς ἔρχεται — ποῖος θὰ τὸ πιστεῖ; — ἀπ' τὴν Ἀμερικὴ, ἕνα ποίημα ὀλοθερμότητα καὶ ζωῆ. Πρὸς τὸ φῶς καὶ τὸν γαλάζιο οὐρανὸ. Πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ βιογραφία τοῦ George Cram Cook γραμμμένη ἀπ' τὴ γυναῖκα του (1).

Οἱ ἑλληνικὲς ἐφημερίδες σποραδικὰ κάνανε μνεία γιὰ τὸν ἐρημίτη τοῦ Παρνασσοῦ. Βάλανε νομίζω κάποτε καὶ φωτογραφίες του. Στὸ θάνατό του. Ὅταν χόρευε ἡ κόρη του Νέλλα στὶς Δελφικὲς ἐορτές. Ἄλλὰ στὸν ἀναγνώστη τῆς καθημερινῆς εἰδησεογραφίας, τὸνομά του ἀσφαλῶς δὲν ἔχει καμμιά ἀπήχηση στὶς ἀναμνήσεις του. Στοχάζομαι ἄλλωστε πὼς κι' ἐκεῖνοι ποὺ ἤξεραν καλύτερα τὰ πράγματα, θὰ γελοῦσαν εἰρωνικὰ στὴ φαινομενικὰ παράξενη κι' ἐκκεντρικὴ ἀπόφαση ἐνὸς ἀνθρώπου, ποὺ τελοσπάντων δὲν στερούταν οὔτε πόρου ζωῆς, οὔτε ἐκτίμησης καὶ θαυμασμοῦ στὴ μακρινὴ του πατρίδα, νὰ ἐξοριστῇ ἐκούσια πάνω σ' ἕνα βουνό, χωρὶς τὴν παραμικρὴ ἄγηση, ζώντας ταπεινὰ μέσα σὲ βοσκούς καὶ ληστές, πίνοντας μὲ τὸν ταδεργάρη τῶν Δελφῶν, τὸν Κύρ-Ἀντρέα, καὶ συζητῶντας γιὰ τὸ σκοπὸ τῆς ζωῆς καὶ τὸν πρόσρισμό τοῦ κόσμου μὲ τὸν παπᾶ τοῦ χωριοῦ! Καὶ ἴσως ἡ εἰρωνικὴ διάθεσή τους νὰ μὴν ἦταν ἐντελῶς ἀδικαιολόγητη. Γιατί ὁ Cook δὲν διακήρυξε πουθενὰ τοὺς σκοπούς του. Ποῦ νὰ μαντέψῃ κανεὶς; Σιχαίνονταν τὸ θόρυβο. Μιὰ μέρα, ἔπειτα ποὺ ἄφισε τὴν καρδιά του νὰ μιλήσῃ, γράφει: «Ἡ αἰωνία ἱστορία. Πότε τελοσπάντων θὰ μάθω νὰ μὴν ἐξευτελλῶ τοὺς βαθύτερους λογισμοὺς μου,

μιλώντας ἐπιτόλαια; . . . Λιμάρησα ὥρες ὀλοκληρῆς τὸ Λουκά, ἀηδιάζοντας κι' αὐτὸν καὶ μένα. Πρέπει νὰ μάθω τὴν ἀξία τῆς σιωπῆς».

Λίγο δύσκολο γι' αὐτὸν, ἀλήθεια, μὲ τοὺς ἐνθουσιασμοὺς καὶ τίς ἐξέψεις του. Διαφορετικὸς ἀπὸ τόσοὺς ἄλλους ποὺ προσπαθοῦν μὲ μιὰ στάση ἐπιφυλακτικὴ νὰ δώσουν ἀξία στὴν ἀβίατη προσωπικότητά τους, ὁ Τζιγκ — ἔτσι τὸν φώναζαν χαϊδευτικὰ — μπορούσε νὰ μείνῃ ὥρες ὀλοκληρῆς μ' ὀποιοδήποτε: τὸν καταλάβαινε καὶ συμμερίζονταν τοὺς ἐνθουσιασμοὺς του, μιλώντας γιὰ τὰ ἰδανικά του, γιὰ τὴ λατρεία του στ' ἀθάνατο ἑλληνικὸ πνεῦμα, γιὰ τοὺς σκοποὺς ποὺ εἶχε τάξει στὴ ζωῆ του. Ἄλλὰ ὅλα αὐτὰ δὲ θὰ ἔμεναν παρὰ στὴν ἀνάμνηση μερικῶν προνομιοῦχων, ποὺ εἶχαν τὴν τύχη νὰ τὸν συναντήσουν, χωρὶς τὸ Δρόμο πρὸς τὸ Ναό. Εἶναι ἕνα βιβλίο παράξενο καὶ γοητευτικὸ. Ὑποθέτω πὼς ὁ καλύτερος Ἑυρωπαῖος συγγραφέας θὰ τὸ θεωροῦσε τιμὴ νὰ φέρῃ τὸνομά του. Κι' ὅμως γράφτηκε στὴν Ἀμερικὴ. Καὶ τὸ σπουδαιότερο, ἀπὸ μιὰ γυναῖκα. Εἶναι ἀλήθεια πὼς αὐτὴ ἡ γυναῖκα εἶναι συγγραφέας ἢ ἴδια. Πλούτισε τὴ νεαρὴ ἀμερικανικὴ φιλολογία μὲ θεατρικὰ ἔργα ὅπως οἱ Κληρονόμοι καὶ Βερενίκη, καὶ μὲ μυθιστορήματα ὡς τὴν Πίστη καὶ τὴ Δόξα τοῦ Νιμημένου, ποὺ τὴν κάμανε διάσημη. Αὐτὸ τὴ βοήθησε ἀπὸ μιὰν ἀποψη νὰ γράψῃ τὸ βιβλίο της. Μ' αἰσθητικὴ λεπτότητα κράτησε τὰ ὠραιότερα στοιχεῖα τῆς ἱστορίας τοῦ συζύγου της κι' ἄφισε ὅλες τίς κοινοτοπίες, ποὺ ἕνας πρωτόπειρος συγγραφέας, λίγο ἐξησχημένος, θ' ἀράδιαζε ἀστόχαστα. Αὐτὴ ἡ ἐκλεκτικὴ δίνει στὸ ἔργο της μιὰ δύναμη ἀφάνταστη. Ἰτίποτα πρὸ ἀπλογραμμμένου ἀπ' τίς τελευταῖες

(1) The Road to the Temple, by Susan Glaspell, New-York 1927.

σελίδες—το θάνατο του Κούκ. Αιτότητα διοριστική. Αλλά η συγκίνηση σου σφίγγει την καρδιά. Διαβάζεις, διαβάζεις μ' αγωνία... και στο τέλος, έπειτα απ' την τελευταία γραμμή, μένεις με το βιβλίο ανοιχτό, σαν μαγευμένος, με μια βαθιά μελαγχολία στην ψυχή. Έκτος όμως από την τεχνική του αρτιότητα, ή κ. Γκλάσπελ κατόρθωσε να μεταδώσει στο βιβλίο της λίγο απ' την πλούσια προσωπικότητα του σύζυγου της, από την οποία είναι ή ίδια βαθιά ποτισμένη. Παρατηρώ τις φράσεις, το ρυθμό, το ύφος, την αρχιτεκτονική των περιόδων του Κούκ. Έπειτα εκείνης. Μοσ φαίνεται πως αν δεν υπήρχαν τα εισαγωγικά, θα ήταν λίγο δύσκολο να διακρίνει κανείς που τελειώνει μια σημείωση του Γκλίγκ και που αρχίζει το κείμενο της κ. Γκλάσπελ. Ανάμεσα στις γραμμές, χωρίς κομπασμούς, γίνεται αισθητή ή λατρεία μιας εξαιρετικής γυναίκας για το μεγάλο σύζυγό της. Η αγάπη κι' ο θαυμασμός της κάνουν κάθε σελίδα να πάλλει απ' την ευγενέστερη ζωή. Δίνει σπαρταριστή την πολυσχιδή κι' εμπνευσμένη μορφή του ποιητού.

Ο ίδιος είχε συχνά την πρόθεση να γράψει το βιβλίο της ζωής του. Ένα βιβλίο που θα περιείχε όλα τα όνειρα και όλες του τις σκέψεις. Δέν το έγραψε ποτέ του. Κάθε φορά δισταζε. Δέν ήταν καθαυτό ένα βιβλίο να γράψει. Έπρεπε να συνειδητοποιήσει όλες τις ασύλληπτες χιμαιρες, όλα τα μεγαλειώδη ιδανικά του σε λέξεις και φράσεις. Και φοβότανε. Φοβότανε πως δέν ήταν έτοιμος. Κι' αυτό τον έκανε πολύ μελαγχολικό. Η ψυχή του επαναστατούσε κάθε φορά που σκεπτότανε πως δε θ' άφινε πίσω του τίποτα, πως θα ήταν κι' αυτός ένας από κείνους που είχαν περάσει κατά εκατομμύρια από το πρόσωπο της γης χωρίς ν' αφήσουν ίχνη της διάβασής τους. Και όμως δέν τόγραψε το βιβλίο της ζωής του.

Είναι αλήθεια πως είχε μιαν εξαίεση αυγήθεια: «Όταν του κατέβαινε μιαν ιδέα, την έγραφε. Σε μιαν έφημερίδα, στο περιθώριο ενός βιβλίου, σ' ένα μπακαλόχαρτο. Όπου έβρισκε. Σ' ένα παλιόχαρτο όπου σημειώνει το πρόγραμμα της μέρας του: αγορά σπόρων, επιστροφή βιβλίων, ξούρισμα, τακτοποίηση των χαρτιών του, υπάρχει μια σκέψη για το μυστήριο του παρελθόντος και του μέλλοντος, για τον ανεξιχνίαστο προορισμό του σύμπαντος.

Αυτές οι σημειώσεις—τα δυο τρίτα του βιβλίου—αποτελούν ένα πρώτης τάξεως δοκουμέντο για τη ζωή του ανθρώπου. Αποκαλύπτουν μια φύση θερμή κι' εδαλοθητή ως τη νευροπάθεια, όπως είπε κάποιος για τον Μπατάιγ. Αλλά ή ευαισθησία αυτή είναι ενός δραματιστού, ενός visionnaire, που ξεπερνά την επιφάνεια των ανθρώπινων πραγμάτων και αναζητά, ψηλαφεί τις μυστηριώδεις σφαίρες της ψυχής, της δημιουργίας και της σύστασης των κόσμων. Το αίνιγμα της ζωής τον βασανίζει διαρκώς. Η ψυχή του ποθεί το φώς, το φώς της γνώσης και της υπέρτατης αλήθειας. Για να ολοκληρώσει τους πόθους του, εγκαταλείπει την έδρα του Πανεπιστημίου και γίνεται γεωργός· φεύγει απ' τη Νέα Υόρκη όπου τον περιμένει μια πρώτης γραμμής καριέρα δραματικού συγγραφέα, για να ζήσει την ταπεινή κι' απλή ζωή των βοσκών του Παρνασσού. Η Ελλάδα τον γοητεύει, τον εμπνέει. Το φώς της, ή γλώσσα της, ο ούρανός της, τα ήθη της, οι κάτοικοι της, τον έλκύουν ακατανίκητα. Από μικρό παιδί Δεκάξη χρονών γράφει: «Στην Ελλάδα μπορεί κανείς να νάναι ακόμα ευτυχής». Το όνειρό του είναι να ζήσει στην Πατρίδα του Περικλή και του Πλάτωνα. Διαβάζοντας τις σελίδες αυτού του βιβλίου, άπορεί κανείς πως είναι δυνατόν να υπήρξε ένας άνθρωπος με τόση πίστη και τόσο ένθουσιασμό, με τόση αγνότητα και τόση καλωσύνη.

«Δέν είναι μόνο το παρελθόν της Ελλάδος που αγαπούσε», γράφει ή κ. Γκλάσπελ. «Είναι το παρελθόν του Μισισσιπί όπου ανατράφηκε· το παρελθόν των Έρυθρόδερμων που έδιωξαν οι συμπατριώτες του απ' τη χώρα τους· το παρελθόν των προγόνων του που πήγαν στην έρημιά σ' ένα σκεπασμένο κάρρο· του κόσμου που κρύωσε και μ'α δημιούργησε και γίνηκε το λίκνο μας».

* *

Ο George Cram Cook γεννήθηκε στις όχθες του μεγαλύτερου ποταμού του κόσμου, του βασιλέα των ποταμών, του Μισισσιπί. Είχε εγκατασταθεί εκεί ο πρόπαπός του Γρα Κούκ το 1836, αφήνοντας το Ουάσινγκτον, κοντά στη Νέα Υόρκη. Μαζί του ή γυναίκα του Ραχήλ. Τέσσερις γιοιό. Άμέσως στις παρθένες εκτάσεις βλάστησε σιτάρι.

Ο Κούκ περιγράφει την όψη τους σ' ένα σημείωμά του: «Έρυθρόδερμοι. Πόπολα άγρυσινθων. Ύψώματα βούζοντα απ' το θόρυβο φτερών των πουλερικών. Αγριόπαπιες. Χήνες Σκαντζόχοιροι που είχαν φέρει μαζί τους, αρχίζοντας τον πόλεμο της εξόντωσης κατά των κροταλιών». Η Ραχήλ πέθανε έναμιση χρόνο έπειτα που είχαν έρθει στη νέα χώρα, και ύστερα από όχτιό ο Γρα. Το κλίμα, οι ταλαιπωρίες, ή βαρειά δουλειά τους είχαν σκοτώσει. Αλλά έμεναν οι γιοί. Νέοι. Άκμαλοι. Μ' έφεδρεία δυνάμεων. Σε λίγα χρόνια, μ' ακαταπόνητη εργατικότητα είχαν αλλάξει την όψη του τόπου. Στην αρχή γεωργοί, μπακαλόγατοι, διαβάζοντας νομικά τη νύχτα, έπειτα δικηγόροι, μέλη του τοπικού συμβούλιου, γίνθηκαν τέλος τραπεζίτες, αντιπρόσωποι στο Κογκρέσο. Παντρεύτηκαν. Πλούτισαν. Τα παιδιά τους ακολούθησαν κινούριους δρόμους. Άλλοι έγιναν εκατομμυριούχοι, άλλοι έμειναν φτωχοί. Το Γκλίγκ του άρεσε να φυλλομετρά τα παλιά οικογενειακά έγγραφα και να αναπολή τους προγόνους του. Είχε κάνει ένα γενεολογικό χάρτη κι' έσκυβε πάνω του όνειροπόλος, κάθε φορά που κάποιο μέλος είχε περάσει στο παρελθόν χωρίς ν' αφήσει ίχνη της διάβασής του. Ίσως ή ζωή του να ήταν ένα μεγάλο σιωπηλό ποίημα. Ίσως ένα μεγάλο σιωπηλό μίσος.

Κανότανε σε περίεργους συνδυασμούς. «Άρχει ο τάδε πρόγονός μου να μην είχε υπάρξει κι' εγώ δε θα ήμουν...»

Ένας απ' αυτούς συγκέντρωνε ιδιαίτερος την προσοχή του. Ο πατέρας της μάνας του. Η εικόνα του ήταν κρεμασμένη στον τοίχο του σαλονιού και πήγαινε συχνά και την κύτταζε, γοητευμένος απ' τη μυστική πράξη των μυτιών του. Στην αρχή έβγαζε το ψωμί του ως καπετάνιος ενός πλοίου του Μισισσιπί. Αλλά όταν άρχισαν να τον βαρύνουν τα χρόνια, ήρθε και κείνος κι' εγκαταστάθηκε στην Ίόβα, στην πόλη των άποίκων του 1836. Ήταν άνθρωπος εργατικός κι' έξυπνος. Πριν πεθάνει, είχε δικά του χίλια στρέμματα απ' τα ωραιότερα που άπαντούν στις όχθες του μεγάλου ποταμού. Και μια κόρη. Την Έλλεν. Τη μητέρα του Γκλίγκ.

Η κ. Γκλάσπελ δίνει μια εξαίεση εικόνα της κ. Κούκ. Μια γυναίκα εξαιρετική σε

τούτο: ότι καταλάβαινε το ώραίο και τ' αγαπούσε. Από πολύ μικρή είχε χάσει τη μάνα της, τη Μαμμά-Καρολίνα, που πέθανε από χολέρα. Ήταν πολύ μόνη, μέσα στο πατρικό σπίτι. Αγαπούσε να διαβάσει βιβλία κι' έπειτα άφινε τη φαντασία της ελεύθερη να χιτίζει μαγικά παλάτια και γοητευτικούς σύντροφους. Άλλοτε έπαιζε στην όχθη του Μισισσιπί. Ο ποταμός σχημάτιζε εκεί κοντά ένα κατάφυτο όρμισκο, όπου τα νερά όρμούσανε βράζοντας. Άκουε το τραγούδι του νερού και των πουλιών κι' έσωτερες φωνές παλιές κι' ώραιες όπως των πουλιών και του νερού. Ήταν κοντούτσικη, με ταχειές κινήσεις, γοργομίλητη. Μάτια καστανά, έξυπνα κι' ανήσυχα. Είχε πάρει τη συνήθεια να σκέπτεται κι' αυτό φινιάταν παράξενο στους γύρω της. «Γεννιά, λεπτή, άγνή, θερμή, άνίκητη, ήταν μια από κείνες τις όπάρξεις που κέρτησαν ζωντανή δια μέσου των αιώνων την πίστη προς τη ζωή».

Όταν ο Γκλίγκ ήταν όχτιό χρονώ, το 1881, ή Μα-Μι — έτσι λέγανε χαϊδευτικά την κ. Κούκ—μετάφερε την «Καμπίνα», το ξυλένιο σπιτάκι του γέρω-καπετάνιου, στην όχθη του Μισισσιπί, σ' ένα μέρος γραφικό κι' ώραίο, μέσα στην πλούσια βλάστηση και το όρμητικό κύλισμα των νερών. Ήταν γυναίκα που καταλάβαινε. Το σπιτάκι γνώρισε Μπετόδεν, το μυστικισμό των βουδδιστών θρησκείων, παλιές συνήθειες και ήθη λησμονημένα, ποιήματα του Μπράουνινγκ και θεοσοφιστικές θεωρίες. Ήταν ή πρώτη εκδήλωση ενός πολιτισμού, που δέν έχει σχέσεις με την εκμετάλλευση των φυσικών δυνάμεων της γης και τη βιομηχανία, και μια καινότητα είναι τώρα κάπως διαφορετική, γιατί πριν 45 χρόνια μια γυναίκα—πολύ λεπτή, μελαχρινή, γοργή, παράξενη—είχε το αίσθημα των αξιών βαθύτερο απ' τους άλλους ανθρώπους του καιρού της.

Στον ίδιο όρμισκο ο Γκλίγκ, —μικρό παιδί—έχτισε την πόλη της Τροίας, ενώ οι άλλοι, —τ' αδέρφια του, ο πατέρας του, —φρεύανε. Ήταν κίβλας διαφορετικός. Ο θρύλος των Τρωικών άγώνων τον γοήτευε. Αλλά οι γούδες όπου θα διαδραματιζόνταν οι όμηρικές μάχες, γίνανε τόσο βλαβείες, που κινδυνέψανε να πλημμυρίσουν τα γειτονικά χωράφια. Οι ιδιοκτήτες κάνανε παράπονα. Αναγκάστηκε να στρέψει άλλο το την εργατικότητά

του. Ένας άμαξόδρομος, άχτιστος άκόμα, κυμάτιζε μέσα στους άγρους και τὸ δάσος, κι' έπειτα έβγαίνει πάλι στα χωράφια τοῦ σιταριού, περνώντας τις γραμμές τοῦ σιδηρόδρομου. Έχει ήταν ένα φράγμα για νά εμποδίσει τὴ διάβαση, όταν περνούσε τὸ τραίνο, κι' ένα παιδί πάντα φύλαγε. Ο Τζιγκ ανάλαβε για λίγο καιρό αὐτὴ τὴ θέση με άμοιβή. Αλλά στὴν πόλη, τὸ χειμώνα, ἡ ζωὴ ήταν πὸ ποικίλη και διασκεδαστική. Μάλωνε, έκοβε τὰ φρούδια του, διάβαζε Ροβινσώνα κι' άκουε τὸν πατέρα του ν' απαγγέλλη κομμάτια ἀπ' τὸν *Απολοσθέντα Παράδεισο* τοῦ Μίλτων. Ἡ κόλαση τὸν φόβιζε υπερβολικά και προσπάθησε νά συνηθίσῃ στὴ φωτιά. Αλλά δὲν κατάφερε ποτὲ νά κρατήσει τὸ χέρι του κάτω ἀπ' τὴ βρῦση όταν έτρεχε καυτὸ νερό.

Στὰ έννια αρχίζει νά σκέπτεται διαφορετικά. Τὰ πρῶτα γενετήσια ένστικτα ξυπνάνε με μορφή περιέργειας. Ξεφυλλίζει τὴ Βίβλο για νά βρῆ τὰ σημεῖα όπου γίνεται λόγος για τις αλοθήσεις και τὴ σάρκα. "Ήξερε κάτι κιόλας ἀπ' τὸ Kindergarten (τὸν κήπο τῶν παιδιῶν) όπου πήγαινε με τὸ φιλαράκο του Ποπάι. Έκει συνάντησε τὴν πρῶτη του άγάπη. Μία χαριτωμένη μικρούλα, ζωηρὴ κι' ιδιότροπη. Τοῦ άρεσε νά τὴ φωνάζεται σὲ μιὰ σφαίρα ανώτερη. "Όταν πήγαινε τὸ βράδυ νά κοιμηθῆ, έσφιγγε τὸ ένα χέρι του με τ' άλλο, λέγοντας πῶς ήταν τὸ δικό της. Φωνάζεσαν πῶς ἡ σκηνὴ αὐτὴ γινότανε σ' ένα παλάτι, όπου ἡ Μάρτζερυ ήταν βασίλισσα, εκείνος βασιλιάς κι' ὅλοι οἱ φίλοι τοῦ κήπου, οἱ άφοσιωμένοι αὐλικοί τους.

Μαθητὴς άκόμα, διαβάζει "Εμερσον, Σκῶτ, Πλάτων, Πλωτῖνο· χορεύει, παίζει βιολί, περνά κρίσεις μυστικισμοῦ, ρίχνει μπάλα. όνειροπολεῖ. Ἡ ζωὴ του άρχισε κιόλας νά γίνεται βαθειά, ανήσυχη, πολυσχιδής. Στὴ δημόσια βιβλιοθήκη τῆς Ἰόδας, όπου σύναζε καθημερινά, ἤρθε ἡ πὸ δραματικὴ στιγμή τῶν δεκάξη του χρονῶν. Απ' τὸ κείμενο τοῦ Πλωτῖνου ανέβαιναν λόγια πὸ τὸν μεθοῦσαν. Ξεπερνώντας τὰ ὄρια τῆς γῆς, τὸ μυαλό του προσπαθοῦσε νά σχηματίσῃ μιὰν ιδέα τοῦ άπειρου. Τι είναι αὐτὸ τὸ ἱλιγγιδες χάος; Ποιός τὸ κυβερνά; Ποιός κανονίζει τὴν κολοσσιαία του ἰσορροπία;

Ρωτᾷ εκπληκτος τὸν εαυτὸ του:

— Τι εἰμ' ἐγώ;

Εἶχε γίνει ένα λεπτό, ψηλὸ άγόρι, με ἰσχυροὺς μύες και μαύρα λαμπερά μάτια, έτοιμα νά συγκινηθοῦν σὲ κάθε ὠμορφιά. Ένα πρῶτὴ ανακάλυψε πῶς ἡ φωνὴ του έπαιρνε τώρα τὸνο ανδρικό. Και δὲν εἶχε άκόμα φιλήσει κανένα κορίτσι! Κάποιος φίλος του, πὸ τὸν εἶχε καλέσει ένα Σαββατοκύριακο στὴν «Καμπίνα», τοῦ έμπιστεύθηκε διάφορες πονηρὲς ἱστορίες. Αὐτὸ έκανε τὸ Τζιγκ σκεπτικὸ. Και σὲ πρῶτη εὐκαιρία — εἶχαν έρθει δυο-τρια κορίτσια νά παίξουν τένις— φίλησε μιὰν "Ηντιθ.

***

Τὸ 1893 έγγράφεται φοιτητὴς στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Χάρβαρντ. Αὐτὸ σήμαινε τὴν έγκατάλειψη μακρῶν, αγαπημένων συνηθειῶν κάτω στὴν Ἰόδα, στις ὄχθες τοῦ Μισισσιπίη, στὰ δάση με τὴν πολυτελὴ κι' άγρια βλάστηση, όπου ἡ όνειροπόλησή του εἶχε βρῆ ἔδαφος ν' αναπτυχθῆ. Ήταν τώρα μόνος με τὸν εαυτὸ του στὸ μεγάλο άγνωστο Μπόστον. Ἡ Μά-Μί, πὸ μαντεύει τὴ μοναξιά τοῦ μικροῦ της, τοῦ συνιστᾷ νά συναντήσῃ ένα παλιὸ συμμαθητὴ της πὸ μένει στὸ Μπόστον κι' αὐτός. "Επειτα τοῦ στέλνει, ἀπ' τις οικονομίες της, λεπτὰ για ένα-δυο εισιτήρια θεάτρου. Αὐτὲς οἱ εκπλήξεις, όταν έρχονται, είναι εξαιρετικὰ ευχάριστες. Τὸ δράμα τῆς σκηνῆς γίνεται κάθε φορὰ δικό του δράμα. Μαζί με τὴν κ. Πόττερ ὡς Ἰουλιέττα, αλοθάνεται ὅλο τὸ μεγαλειὸ και τὴ φρίκη τοῦ μοιραίου πάθους πὸ παρασύρει στὸ θάνατο. «Καθὼς καθόμουν εκεί, μόνος μέσα στὸ πλῆθος τῆς σκοτεινῆς πλατείας, και παρακολουθοῦσα τὴ θεία τέχνη τοῦ δράματος στις χιλίες εκδηλώσεις τοῦ πάθους, τοῦ έρωτος και τοῦ θανάτου, ἡ άθανασία τοῦ πνεύματος για μιὰ στιγμή μοῦ γίνηκε βεβαιότητα».

Τὸ ἡμερολόγιο του είναι ὁ βουδὸς και μοναδικὸς φίλος στὸν ὁποῖον έμπιστεύεται τοὺς μύχιους λογισμοὺς του.

«80 Ὀκτωβρίου: Δὲ θέλω άπλῶς ν' αποκτήσω μιὰ μάθηση ρουτινιέρικη, αλλά μιὰ πραγματικὴ, βαθειά μόρφωση».

Αλλά δειλιά. Φοβάται τοὺς διαγωνισμοὺς και τὰ γερμανικά και τὸ μυστηριώδη θάνατο πὸ τὸν καρδοκα σὲ κάποιο άγνωστο σταυροδρόμι τῆς ζωῆς. Είναι τὸ μεγάλο, τὸ εκπληκτικὸ πρόβλημα πὸ τὸν καταδιώκε

παντοῦ ὡς τὴν τελευταία του στιγμή χωρὶς νά μπορέσῃ ποτὲ ν' ἀπαλλαγθῆ. Ὑπάρχουν στιγμές πὸ επανασταττει κατὰ τῆς κατὰ ἱλικτικῆς παντοδυναμίας του, κι' άλλες πὸ με τὰ μάτια τῆς ψυχῆς ψηλαφεῖ, ψάχει και σὲ μιὰ στιγμή άρρητης εὐδαιμονίας, νομίζει πῶς εἶδε τὸ φῶς. Τότε κραυγὲς ένθουσιασμοῦ ξεφεύγουν ἀπ' τὴ χεῖλη του:

«Αισθάνομαι πῶς ἡ ἐπιθυμία μου για δύναμη δλοκληρώθηκε. Εἶμαι δυνατὸς σὰ θεός. Θά κάνω τὴ ζωὴ ένδοξη για μένα και για άλλους πρὶν πεθάνω. Μιθᾶίνω νά γράψω...»

Ακολουθοῦν ὅμως μέρες άτονίας πὸ τὸν κάνουν περιλυπο. Γιατί ἡ δύναμη, ἡ ζωτικότητα κάθε ατόμου δὲν εἶνε κάτι αὐτοφῶδες κι' εὐτελές. Είναι ἡ κληρονομία τῶν γενεῶν και τῶν αἰώνων πὸ πέρασαν. Κάθε πρόγονος, μέσ' τις δυσμενεῖς και σκοτεινὲς συνθήκες τῆς λησμονημένης ζωῆς του, πάλαιψε, καταπονήθηκε, και ὑπῆρξε ὁ παράγων κι' ὁ συντελεστὴς τῆς δύναμης πὸ τώρα εἶναι σκαταλά με τὸση έλαφρότητα. Τὸ πρῶτ, μισοξυπνημένος στὸ κρεβάτι του, βλέπει, σὺν ζωντανέμενη, τὴν κολοσσιαία προσπάθεια τῆς δημιουργίας του κι' εἶχει τῶσαις μελαγχολικές. Ξυπνώντας ρίχνεται στὴ δουλειά με πραγματικὴ φρενίτιδα, σὰ νά ήταν μετρημένες και πολυτιμὲς οἱ στιγμές τῆς ζωῆς του.

Έκτεινο τὸν καιρό έσμιξε μ' ένα ὁμοιδεάτη, ένθερμο θαυμαστὴ τοῦ αρχαίου ἑλληνικοῦ θαύματος, τὸν Ἰζῶν Ἄλδεν. Ήταν κι' αὐτὸς φοιτητὴς στὸ Χάρβαρντ. Μιλοῦσαν μαζί τὴ γλῶσσα τοῦ Ὀμήρου και τοῦ Πλάτωνα. Τὰ βραδυνά περπατοῦσαν στὰ περὶχωρα κι' οἱ σκέψεις τους, κάτω ἀπ' τὸ βαθυκόανο ὄλο, φθάνανε σὲ ὕψη δυσθεώρητα. Δημονοῦσαν φιλί, ὕπνο, εργασία. Τὰ δωμάτια τους γινόνταν έντευκτήρια, όπου μπορούσε κανεὶς ν' ακούσῃ συζητήσεις για τὸ σεξουαλισμὸ τῶν λουλουδιῶν ἐν αντιθέσει πρὸς τὸν ανθρωπῖνο, για τὴν παναρχαία κι' ανεξιχνίαστη ἱστορία τοῦ κόσμου, για τὸ θάνατο και τὸν προορισμὸ τοῦ σύμπαντος, για τις δυνατότητες μιᾶς πὸ ἀξιόλογης ζωῆς.

Αλλά με τὸ τέλος τῆς ανοίξης και τοῦ πανεπιστημιακοῦ έτους, λήξαν οἱ γοητευτικὲς συναθροίσεις. Ὁ Ἰζῶν Ἄλδεν, δλοκληρώνοντας παλιούς πόθους, έφυγε για τὴν Ἑλλάδα. Αὐτὸ τὸ γεγονός αναπτέρωσε και τοὺς πόθους τοῦ Τζιγκ. "Ήθελε νά τὸν ακολουθήσῃ. Θά μάθαιναν τὴ νεοελληνική, θά

διασχίζανε τις γαλανὲς θάλασσες τῆς Ἑλλάδας και θ' ανέβαιναν σὲ βουδὸ προσκύνημα στις καρπὲς τις στεφανωμένες με αρχαίους ναοὺς. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα στὰ χεῖλη τους θά ξανάπαιρνε ὅλη τὴ δρόσια, και τὸ μακροχρόνιο μεγαλειὸ της. Έράφει άμέσως στὸν πατέρα του. Τέτοια λαμπρὴ εὐκαιρία ἴσως δὲ θά τοῦ ξαναδοθῆ. Ἡ Μά-Μί άπαντᾷ πῶς φυσικά ὁ κ. Κούκ δὲν καταλαβαίνει τί μπορεῖ νά γυρεύῃ κανεὶς ὅξω ἀπ' τὴν Ἰόδα και τὴν Ἄμερική, αλλά άφίνει τὸ ζήτημα στὴν κρίση του. Ὑπάρχει άλλωςτε πρὸς τὸ παρὸν ένα ἔμπόδιο: Ὁ πατέρας του ανάλαβε τὴν ἐκματάλλευση ἑνὸς μεταλλείου. "Αν ἡ ἐπιχείρηση δὲν δώσῃ θετικὰ ἀποτελέσματα, χρήματα δὲν ὑπάρχουν. Φαίνεται πῶς αὐτὸ τὸ μεταλλεῖο κρατεῖ ὅλη τὴν οἰκογένεια άναστατωμένη. Ἡ κ. Κούκ εἶχει ὄρεξη νά πάη και κείνη νά σπρώξῃ τὴ δουλειά. Αλλά ἴσως στὸ τέλος νά εἶναι άποτυχία. Ἡ Μά-Μί τὸν προετοιμάζει για μιὰν ένδεχόμενη άπογοήτευση. «Αν δὲ μπορέσῃς νά πᾶς στὴν Ἑλλάδα, μὴ στενοχωριέσαι. Θά βρῆς τέχνη και ὠραιότητα παντοῦ, κάτω ἀπ' τὰ πόδια σου και πάνω ἀπ' τὸ κεφάλι σου. Λὲς πῶς δὲν ἤθελες νά εἶχες γεννηθῆ μακρὸ ἀπ' τὰ κέντρα τοῦ πολιτισμοῦ; αλλά αν ἦσουν μέσα κεί, ἴσως ἡ γοητεία τους νά ήταν άσθενέστερη. Κι' ἐγὼ για πολὺν καιρό λαχτάρησα τὸν κόσμο τῆς τέχνης και κάποτε άποροῦσα τί μπορούσε νά εἶναι ἀλήθεια τόσο ἰσχυρὸ για νά με κρατᾷ ἐδῶ; αλλά αὐτὸ άκοιθῶς τὸ γεγονός μ' έκανε ν' ανακαλύψω τὴν ψυχὴ μου και τὴν ὁμορφιά της. "Αν μόνο μπορούσαμε νά ζήσωμε, ὅπως στὴν αρχαία Ἑλλάδα, με φρούτα, κρασί, ἀμπέλια και δέντρα, αντί νά ανατρέφωμε γουρούνια και νά ψήνωμε φαῖ, ἴσως ἡ ζωὴ μας νά κέρδιζε και νά ξεπερνοῦσε σ' ὁμορφιά εκείνη πὸ άνθισε κάποτε κάτω ἀπ' τὸν ἑλληνικὸ οὐρανό».

Τὰ γράμματά της, ὅλο τρυφερότητα και στοργή, με λίγο ἀπ' τὸν ἥλιο και τὴ μυρωδιὰ τῆς ανοίξης πὸ ἀπλώνεται και κατακτᾷ τὸ Μισισσιπίη, δίνουν, παρ' ὅλες τις ἐπιφυλάξεις, μεγάλες ἐλπίδες στὸν Τζιγκ. Ονειρεύεται τὰ χρυσὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου όπου παφλάζουνε τὰ γαλάζια κύματα. Τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα. Τὴν ἑλληνικὴ ζωὴ πὸ αγαπᾷ πρὶν τὴ γνωρίσει άκόμα. Αλλά, ἀπ' τὴν Ἰόδα, έρχονται δυσάρεστες εἰδήσεις. Τὸ μεταλλεῖο για τὴν ὠρα δὲν κάνει τίποτα. ἴσως ἀργό-

τερα... Προς το παρόν πρέπει να γυρίσει σπίτι του για τις καύσεις. Η Μα-Μι τον συμβουλεύει να αγοράσει μια καλή ρακέτα πριν φύγει από το Μπόστον. Ήθελε το Ρού να ετοιμάσει το τένις. Του έδωσε και δυο σκηνές στον κήπο του Μισισσιπί. Στη μεγαλύτερη το κρεβάτι του, στην άλλη τα βιβλία του. Βέβαια δεν θα είναι Ελλάδα, αλλά δεν θα περάσει άσχημα και εκεί.

Σε μια από αυτές τις σκηνές, ο Τζιγκ ξανασυναντήθηκε με την Ήντιθ. Γοητευμένος,

περιχαρής, θέλησε να συνεχίσει το παλιό ειδύλλιο. Η σκληρή όμως έσπευσε να τον απογοητέψει. Τον έβρισκε ακόμα πολύ παιδί. Ευτυχώς είχε κι άλλα να σκεφτεί και δεν πήρε κατάκαρδα την περιφρόνηση της Ήντιθ. Θέλει να αφιερωθεί στη μελέτη. Μαθαίνει γαλλικά, ιταλικά, λατινικά. Συγχρόνως οι παρακινήσεις των φίλων του να βρη ένα πρακτικότερο επάγγελμα, τον στενοχωρούν. Ένας από αυτούς, αν και είχε κληρονομήσει ένα δλόκληρο εργοστάσιο χάλυβος, πήγε ως απλός εργάτης για να μάθει τη δουλειά. Ο Ρόμπ του προτείνει, αφού είναι προς το παρόν απογοητευμένος από τα μεγάλα όνειρά του, να ασχοληθεί με κάτι πεζότερο και να δοκιμάσει την ικανοποίηση του δημιουργού. Ο Τζιγκ διαμαρτύρεται. Ίσως αυτό να είναι μια αδυναμία, αλλά για αυτόν ευχαρίστηση και πίστη είναι απαραίτητα για ένα έργο που θ' αναλάβει. Θέλει να φτάσει σε μείν απόλυτη και τέλεια αγνότητα πνεύματος. Αν η ψυχή του ήταν αγνή, πηγαιες δυνάμεις θ' αναβρόζανε και θ' αυξάνανε μέσα του.

Μέσα σ' αυτή την πάλη δυο αντιρουσμένων ρευμάτων, λαβαίνει ένα γράμμα από τον Τζων Άλδεν που είναι τώρα στην Ελλάδα. Ένα γράμμα προκλητικό. Το γράφει πως η Αθήνα είναι όπως τη φαντάστηκαν στους δειλινοὺς περιπάτους των στα περίχωρα του Μπόστον. Ένα υπέροχο μνημείο παισιωμένο από τις γοητευτικότερες φυσικές καλλονές. Φαίνεται πως άρχισε ήδη να μιλά ελληνικά. Η ζωή του στην Αμερική είναι για αυτόν τώρα «σά μέρος περασμένου ονείρου». «Μια βαθυκόνη νύχτα στο Αίγαίο, καθώς το βαπόρι μας περνούσε από τη Μήλο κι οι μυστηριώδεις άστερισμοί λάμπανε από το χλωμό μώδι ουρανὸ στη θάλασσα, που ήταν κυανή και μαύρη, — μου ήρθε η επιθυμία να σ' είχα κοντά μου».

Τι μελαγχολική ανάγνωση! Οι σιωπηλές ανατάσεις της ψυχής

ΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟ ΤΟΥ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ

Από το βιβλίο της κυρίας Glaspell «Ο Δρόμος προς το Ναό».

προς το όνειρο! Κι' έπειτα η σκληρή πραγματικότητα! Να ζήσει, να δουλέψει. Δέ θέλει να είναι βάρος στον πατέρα του. Μια λύση του φαίνεται υποφερτή: να γίνει καθηγητής. Πάει στο Χάιντελμπεργκ της Γερμανίας να σπουδάσει. Ο κόσμος εκεί είναι πολύ διαφορετικός από τους Αμερικάνους. Θαυμάζει τη φιλοπονία των Γερμανών, τη μεθοδικότητα και την αξιοθαύμαστη ανάπτυξή τους. Στο σπίτι όπου έμενε οικότροφος, ο πατέρας κάθε βράδυ, έπειτα από το φαί, διάβαζε στη γυναίκα του και τα παιδιά του. Αυτό φέρνει τον Τζιγκ στον καιρό που ο Ντάντ-Κουκ ξίαβαζε τον *Απολεσθέντα Παράδεισο*. Όταν έχει καιρό, μελετά Γκαίτε. Όλο το μεγαλείο της ανθρώπινης σκέψης ξετυλίγεται μέσα από τις σελίδες του μεγάλου ποιητή. Βρίσκει πραγματικό θέλημα στη ζωή αυτή που έχει ρυθμιστεί τόσο σοφά. Αλλά για αυτό ακριβώς αμφιβάλλει για την επιτυχία των σκοπών του. Αφίγεται στο ρεύμα που τον παρασύρει, δεν υπάρχει σύνδεσμος τόσο ισχυρός μεταξύ της ψυχής του και του έργου που ανάλαβε, για να τον κρατήσει, να πειθαρχήσει τα άγωνα όνειροπολήματά του. Ευτυχώς που στις κρίσιμες στιγμές σκέπτεται το Ρόμπ που σηκώνεται κάθε πρωί στις έξη παρά τέταρτο για να πάει στο εργοστάσιο να σφυρηλατήσει τον πεζὸ χάλυβα, χωρίς ούτε μια στιγμή να ανακόψει τη δουλειά του, επαναστατημένος μπρός στην ταπεινότητά της. Εκείνος λοιπόν, που αν δεν έχη καταπιεί με το ιδεώδες, τουλάχιστο ανάλαβε την ευγενή αποστολή να μεταδώσει στους άλλους το φῶς της γνώσης και της αλήθειας, πρέπει να δειλιάσει στο δρόμο;

Έπειτα από το Χάιντελμπεργκ πηγαίνει φοιτητής στο Πανεπιστήμιο της Γενεύης. Ένα από τα πρώτα πράγματα που χτυπούν στα μάτια του είναι ο χαρακτήρας της κοινωνίας. Οι άνθρωποι εδώ είναι λεπτότεροι, αβρότεροι, δλο πνεύμα και χάρη, αλλά συνά-

GEORGE CRAM COOK

μα κούφοι, ρηχοί. Το χειρότερο είναι πως αν και κατά βάθος τους οίκτηρει, ο Τζιγκ προσπαθεί να μιμηθεί τους τρόπους και τις συνήθειές τους. Μια από τις συμπάθειές του είναι η κ. Γ— χαριτωμένη, λεπτή, ηλικιωμένη Άλλωστε, μ' ένα θεότρελλο γιό. Στο σπίτι της παίζει πόκερ, κάνει φλέρτ και μεθα πολύ συχνά, γιατί έχει την αντίληψη πως η μέθη δίνει στο μυαλό μια διαύγεια, μιά ικανότητα να αντιμετωπίσει τα προβλήματα της ψυχής, που σπανίζει κι είναι ελάχιστα επικτή όταν είναι κανείς σε κατάσταση ήρεμίας.

Όταν γυρίζει σπίτι του, τρικλίζοντας, εϋθυμος και συγχρόνως μελαγχολικός, σημειώνει στο ημερολόγιό του: «Καθώς ανέβαινα τα σκαλοπάτια, κάθε στιγμή είχε αλληγορικό χαρακτήρα. Το μέλλον, και το παρελθόν γί-

νηκαν παρόντα γιὰ μέγα. Αὐτὴ τῆ στιγμή ἀναζῶ ἔτι περιστάσεις τῆς ζωῆς μου ἐρχοῦνται στὸ νοῦ. Τὴν Μάρτζερυ π. χ. τὴν πρώτη μου ἀγάπη στοὺς μπάνκους τοῦ Kinderhook, ποὺ τὴν ξελόγιασε, μιὰ μέρα τοῦ Ἀπρίλη, στὴν ἔχθη τοῦ Μισισσιπίη, κάποιος νεαρός».

Ὁ θάνατος ὀρθώνεται στὶς ναυαγισμένες σκέψεις του :

«Ὅσοι ἀγαπῶ περισσότερο θὰ πεθάνουν καὶ θὰ τοὺς ἀκολουθήσω, κι' ἔμωσ δὲν εἶμαι τρελλός. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ποὺ γνώρισα ἐδῶ, σφάλλουν, ὄλοι σφάλλουν. Κι' ἐγὼ σφάλλω. Μόνο ὁ Ντάντε καὶ μερικοὶ ἄλλοι, ὁ Ὀμηρος, ὁ Σαίξπηρ, καὶ Ἰωσὺς ὁ Γκαίτε, ἔχουν δίκιο. Δάγκωσα τὴν ἀκρὴ τῆς πέννας μου. Εἶναι ἀρκετὰ φτωχὴ ἢ φυσικὴ δύναμη τῶν δοντιῶν μου. Ἐγὼ θέλω δύναμη, κολοσσιαία, τρομερὴ κι' ἤρεμη συνάμα».

Λίγο καιρὸ πρὶν φύγει γιὰ τὴ Γενεύη, τοῦ ἐρχεται ἡ ἐπιθυμία ν' ἀκολουθήσῃ ἓνα πλανόδιο θλασο μουσικῶν, ἀφίνοντας σπουδὲς καὶ ὄλα. Ἐξέρει ἀρκετὰ καλὴ μουσικὴ καὶ θὰ γνωρίσῃ τὸν ἰταλικὸ λαό, τὴ γλῶσσα του καὶ τὰ ἦθη του. Ἀλλὰ τὴν τελευταία στιγμή μετανοῶνει. Εἶναι ἀκόμη ἡ ἐποχὴ τῶν μεταπτώσεων, τῆς ἀστάθειας, τῶν ἰδανικῶν ποὺ ζοῦν ὅσο καὶ τὰ τριαντάφυλλα.

* *

Πῶσ στὴν Ἰόδα. Καθηγητῆς. Τὸ μεγάλο εὐρωπαϊκὸ ταξίδι μὲ τὰ διαρκῶς ἐναλλασσόμενα καὶ ἀνανεούμενα τοπία, ἦθη, χαρακτηριστῆρες, ψυχροσυνθέσεις, ὀρίμασαν τὴ σκέψη του. Τοῦ ἀνοίξαν νέους ὀρίζοντες. Παρατηρεῖ τοὺς συμπολίτες του. Οἱ πρῶτοι ἀποικοὶ τοῦ βῆ εἶχαν ἀρετὲς πηγαῖες, ἐπικῆς. Ἀλλὰ ἡ ἐκμετάλλευση τοῦ φυσικοῦ πλοῦτου, τὸ ἐμπόριο, οἱ συναλλαγές, ἐξουθένωσαν τὴν ὀραιότητα τῆς ψυχῆς τους. Ἡ ἐκπαίδευση βιομηχανοποιήθηκε. Ἐνας νέος, μιὰ νέα, ἐγγραφόμενοι στὸ Πανεπιστήμιο, δὲ ζητᾶνε μ' αὐτὸ νὰ εὐρύνουν τὸ πνευματικὸ πεδίο τους, νὰ ἐμποτισθοῦν ἀπὸ τὰ νάματα τῆς σοφίας

καὶ τῆς αἰωνίας ἀλήθειας, ἀλλ' ἀποβλέπουν ἀπλῶς στὴν ἀπόκτηση ἐνὸς πρακτικοῦ ἐπαγγέλματος. Ἡ Ἰόδα τοῦ φαίνεται ἀπολαίσι. Οἱ ἄνθρωποι εἶναι πολὺ εὐσεβεῖς ἢ πολὺ διεφθαρμένοι, ἀλλὰ καὶ οἱ πρῶτοι καὶ οἱ δεῦτεροι, κατὰ βῆθος, εἶναι φοβερὰ ἀνισοί. Στυγνὸς πουριτανισμὸς συναγωνίζεται στυγνὴ διαφθορά. Ἀπὸ τὴν ἔδρα τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἰόδας ὀρθώνεται ἐπαναστάτης κι' ἀνακαινιστῆς, ἐπιτιμῶντας τὰ χαμηλὰ ἰδανικά μιὰς διεφθαρμένης νεολαίας. Ὁ πλοῦτος δὲν εἶναι τὸ πᾶν γιὰ μιὰ ζωὴ, γιὰ ἓνα ἔθνος. Ἡ Ἀμερικὴ, ἀκμαία καὶ παρθένος ἀπὸ τίς καταχρήσεις τοῦ πολιτισμοῦ ποὺ σὴ μάδεψαν ἀνεξίτηλα τὸν Παλιὸ Κόσμο, πρέπει νὰ ἐντροφήσῃ στὴ σοφία, νὰ ποτισθῇ ἀπὸ τὰ διδάγματα τοῦ αἰωνίου κάλλους, γιὰ νὰ μεγαλοουργήσῃ ὅπως αἱ Ἀθῆναι τοῦ Περικλῆ καὶ τῆς Ἀσπασίας. Τὸ κήρυμά του ἔχει τὸν ἐνθουσιασμὸ τῆς πεποίθησης καὶ τῆς πίστης. Θέλει νὰ τοὺς φέρῃ σ' ἐπαφὴ μὲ τοὺς γίγαντες τῆς Ἰταλικῆς Ἀναγέννησης, τὸν ὑπέροχο Ραφαέλο, τὸ θεῖο Ντὰ Βίντσι, τὸν ἀφθαστο Ντάντε. Μὲ τοὺς δημιουργοὺς τοῦ μεγαλείου τῶν Ἀθηνῶν. Τοὺς λαξευτῆς τοῦ λόγου. Τοὺς ὀδηγοὺς τῆς σκέψης. Τοὺς μύστες τῶν οὐρανῶν μυστηρίων.

Ὅπως εἶναι φυσικὸ, αὐτοὶ οἱ νεωτεριστικοὶ τρόποι, κινήσανε τὴ δυσπιστία καὶ τὸ φθῶν τῶν συναδέλφων τοῦ Τζιγκ. Τὶ τὸ ἔκανε τὸ Πανεπιστήμιο; Φιλολογικὴ συγκέντρωση; Ἡ διδασκαλία ἔπρεπε νὰ εἶναι ἀδυστηρῶς κλεισμένη στὰ ὄρια τοῦ θέματος καὶ... τῆς ρουτίνας. Ὁ Τζιγκ εἶχε τὴν τόλμη νὰ περιφρονήσῃ τὴν δυσἀρέσκειά τους. Ἦταν γενικῶς πραγματικὸ σκάνδαλο. Ποτέ του δὲν ἀγάφερε ἀπουσίες. Ἡ βλα βοηθεὶ ἀσχημα τὴν ἀντίληψη τῶν μεγάλων ἀληθειῶν. Ὄταν ἓνας μαθητῆς δὲν εἶχε ἐνδιαφέρο γιὰ ἓνα μάθημα, ἦταν περιττὸ νὰ ἐρχεται. Ὅσον ἀφορᾶ τὸν ἴδιον προσωπικῶς, ἡ διδασκαλία του εἶχε τὴ γοητεία τοῦ ἀπαγορευμένου καρποῦ. Ἡ αἴθουσα πάντα ἦταν γεμάτη, δταν κατεῖχε τὴν ἔδρα ὁ Τζιγκ.

(Ἀκολουθεῖ)

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Σ. ΒΕΙΝΟΓΛΟΥ

ΣΥΧΩΡΕΣΗ (*)

ΔΙΗΓΗΜΑ

Ὁ Ἀλκίδας μπαινόβγαινε, μὰ τὴν περσότερη ὄρα κάθονταν κοντὰ στὸν ἀδερφοῦ του, χωρὶς νὰ δείχνῃ τίποτα συλλογὴ καὶ στενοχώρια. Κοιμήθηκε κιάλας κάμποσο κεῖ δὰ χάμου. Ὄταν ξύπνησε, εἶδε τὸ Χρῖστο νὰ τὸν κοιτᾷ στὰ μάτια.

— Τὸν πῆρα γιὰ καλὰ, τοῦ εἶπε.

Ἀὐ μίλησε ἀμέσως ὁ Χρῖστος καὶ ξακολουθοῦσε νὰ τὸν κοιτάει. Ὑστερα ἔβγαλε τὸ ἓνα χέρι του ὄξω ἀπὸ τὰ σκεπάσματα.

— Σῦρε φέρε μου τὰ σκυλιά, εἶπε.

— Τὰ σκυλιά! ἔκαμε παραξενεμένος ὁ Ἀλκίδας.

— Ναί, μὲ πόνεσε γιὰ νὰ τὰ ἰδῶ... ἄντε...

Ὁ Ἀλκίδας βγήκε ὄξω σουρῶνοντας τὰ χεῖλια του. Εἶπε τῆς Φωτεινῆς γιὰ τὰ σκυλιά.

— Ἀφοῦ τὰ θέλει, τί νὰ κάνουμε! εἶπε ἡ Φωτεινὴ καὶ βγήκε κι αὐτὴ μαζί του στὴν αὐλή.

Ὁ Νιζάμ κι ὁ Ἀλέξης, ὄσο νὰ λύσουν τίς ἀλυσοῖδες τους, κάθονταν ἡσυχᾶ, ἀκούνητα μὰ μόλις κατάλαβαν πὼς δὲν εἶναι πιὰ δεμένα στὰ παλούκια χάμου, πετάχτηκαν στὰ πόδια τους καὶ χύμηξαν κατὰ τὸ σπῖτι. Ὁ Ἀλέξης ἦταν μικρόσωμος ὁ κακομολος καὶ δὲ μπόρεσε νὰ κάμει τίποτα, μὰ ὁ Νιζάμ τράβηξε μὲ τόση δύναμη, ποὺ ἡ ἀλυσοῖδα του ξέφυγε ἀπ' τὸ χέρι τοῦ Ἀλκίδα. Καὶ τὸ σκυλὶ ἀβάσταχτο πήδησε μέσα στὸ σπῖτι. Γρατσούνησε μὲ τὰ πόδια του τὴν μεσιανὴ πόρτα ποὺ ἦταν κλεισμένη, σηκώθηκε ὀλόρθο μπροστὰ τῆς καὶ κοιτάζε νὰ πατήσῃ τὸ ζουμπερέκι. Ἀὐν τὰ κατὰφερε ὄμως. Ἐοπίσω του εἶχε τρέξει ἡ Φωτεινὴ καὶ πῆγε νὰ πιᾶσῃ τὴν ἀλυσοῖδα. Δίνει μιὰ γιὰ ὄξω αὐτό. Μπερδεύτηκε στὰ πόδια τοῦ

Ἀλκίδα, ποὺ ἔμπαινε κείνη τὴ στιγμή στὴν ὄξωπορτα, ἀλλὰ βγήκε τέλος. Καὶ πῆγε ἀπ' τὴν ἀνατολικὴ πάντα τοῦ σπιτιοῦ ποὺ ἦταν τὸ παρόθυρο τοῦ Χρῖστου, τὸ μισανοιχτό. Μ' ἓνα σάλτο βρόθηκε μέσα.

Ὁ Ἀλκίδας ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, μὲ τὸν Ἀλέξη, ἄνοιξε τὴν πόρτα τῆ μεσιανῆ.

Ἀπάνου στὸ Χρῖστο ἦταν ἀνεβασμένος ὁ Νιζάμ κι εἶχε τὴ μουτσούδα του στὸ πρόσωπο τοῦ ἄρρωστοῦ καὶ κουνιόντανε σὰν τρελός, ἔτρεμε τὸ κορμί του. Καὶ λυγμοὶ μικροί, καὶ συριότεροι γιόμιζαν τὴν κάμαρα, λυγμοὶ ἀνέκφραστης χαρᾶς. Σὰ νάβγαιναν ἀπὸ ἀνθρώπινο λαούγκι. Ὁ Χρῖστος χάριδεψε μὲ τὸ χέρι του τὸ κεφάλι τοῦ σκυλιοῦ ποὺ σαβούριασε πάνου στὶς βελέντζες κι ἔμενε ἀκούνητο καὶ μόνο δὲν ἔπαυε νὰ κλαίει ἀπὸ τὴν εὐτυχία.

Μιὰ στιγμή στάθηκε σὰν παραξαισμένος ὁ Ἀλκίδας, μὲ τὸ μούτρο ἀλλαγμένο ἀπὸ τὴ συγκίνηση. Χιώθηκε μέσα, μᾶλλον ὁ Ἀλέξης τὸν ἔσυρε μὲ τὴν ἀλυσοῖδα. Καὶ πέρασαν λίγες στιγμὲς ὄσο νάρθῃ στὰ σύγκαλά του. Τότε ὄρπαξε τὸ Νιζάμ ἀπ' τὸ πειοὶ τῆς γάχης του καὶ τὸν πέταξε κάτου ἀπ' τὸ κρεβάτι. Ἐκαμε τὰ τὸν τραβήξει πέρα κιάλας.

— Ἄσε τὰ σκυλιά, τοῦ λέει ὁ Χρῖστος.

Τ' ὄρπαξε καὶ τὰ δύο κι αὐτὰ βάλανε τὰ προστινά τους πόδια στὸ κρεβάτι κοντὰ στὸ προσκέφαλο τοῦ ἀρρωτικοῦ. Γιὰ ὄρα, δὲν ἔπαυε τὸ τρεμούλιασμα τοῦ κορμιοῦ τους κι οἱ λυγμοὶ τῆς χαρᾶς ἔβγαιναν ὄξω κοντὰ στὸν ἄλλο. Ὑστερα, σὰ νὰ χόρτασαν πιὰ, πηδούσανε ὄς τὴν ἄλλη ἀκρὴ τῆς κάμαρας, ἔπαιζαν λίγο καὶ πάγαιναν πάλι στὸ κρεβάτι νὰ ἰδοῦνε, νὰ πιστέψουν πὼς ἡ ἀγάπη τους εἶναι κεῖ, δὲν ξαναχάθηκε...

(*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

Τὰ μάτια τοῦ Χριστοῦ ἦτανε δακρυσομένα καὶ μόλο πὸν τὸν ἔπληγε ἡ δύσπνοια, γύριζε τὸ κεφάλι του καὶ τὰ κοίταξε. Κεῖ στήν ἄκρη στέκονταν ἡ Φωτεινὴ καὶ ὁ Ἀλκίδας κάθονταν ἄπάνου στήν κασέλα.

— Κόκκαλα ἔμειναν, λέει ὁ Χρῆστος· τὰ ψοφήσατε. . . τὰ ψοφήσατε. . . νησιτικά εἶναι.

— Ἀφοῦ τὰ τάιζα καὶ μόνος μου! εἶπε ὁ Ἀλκίδας.

— Βρὲ τὰ βλέπω γώ. . .

— Τί νὰ τοὺς κάνω σὰ δὲν ἔτρωγαν! Δὲν ἔτρωγαν οἱ διαόλοι!

— Φέρε δῶ φρωμί, εἶπε τῆς Φωτεινῆς ὁ Χρῆστος.

Ἡ γυναῖκα ἔφερε ἀπὸ μέσα δυὸ τρία κομμάτια φρωμί καὶ τὰ ἔδωκε τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὸς ἔκραξε τὰ σκυλιὰ καὶ τοὺς τάριξε. Ὁ Ἀλέξης ἔσπαξε τὸ δικό του κομμάτι στὸν ἀγέρα καὶ ὁ Νιζάμ τὸ κυνήγησε πάνου στὸ χοντρὸ στρωσίδι ὅπου εἶχε κυλήσει. Σὲ μιὰ στιγμή δὲν ἦτανε οὔτε ψίχα πουθενά.

— Φέρε καὶ ἄλλο, εἶπε ὁ Χρῆστος.

Κάποτε χορτάσανε τὰ σκυλιὰ.

Κι ἐπειδὴ ἔπιασε τὸ Χρῆστο βήχας, ὁ Ἀλκίδας τὰ πῆρε καὶ τάβγαλε ὄξω. Τάδεσε στὰ παλούκια τους. Ἐκεῖνα ἦταν ἀκόμα χαρούμενα, σὰν δαμίστηκαν κάποιοι νὰ περναίει, ἀλύχτησαν βροντερὰ. Κι ὁ μικρὸσωμος ὁ Ἀλέξης εἶχε δυνατὴ φωνή.

Ἄξαφνα πετάχτηκε ἀπ' τὴν πόρτα ἡ Φωτεινὴ τρομαγμένη, λαχταρισμένη. Σὰν τρελλὴ ἔμοιαζε μὲ τὸ κεφαλομάντηλο πεσμένο στὶς πλάτες τῆς, ἀναμαλλιασμένη, μὲ τὰ μάτια γουρλωμένα.

— Ἀφέντη! ἔλα μέσα, ἔλεγε κοιμμένα.

Ἐλα, πάει. . . θὰ τὸν χάσουμε. . . πάει. . .

Παναγία μου! Θεοῦλή μου! . . . τρελλάθηκε, δὲν ξέρει τί λέει, παραλογάει. . . θὰ βλέπει τὸ Χάρο. . .

— Σούτ! ἔκαμε ὁ Ἀλκίδας καὶ τρέχοντας πῆγε μέσα, ἐνῶ ἀπὸ κοντὰ του ξέσκιζε τὰ μάγουλά τῆς ἡ Φωτεινὴ.

Ὁ Χρῆστος ἦτανε ἀνασηκωμένος στὰ προσκέφαλα καὶ ἔλεγε, ἔλεγε, ὅσο τὸν ἄφινε ὁ βήχας. Ἡ φωνὴ του ἦτανε σὰ γουργορητό. Καὶ σὲ κάθε βήξιμο φτοῦσε χάμου στὸ κόκκινο τοῦλι. Δυσκολεύτηκε νὰ τὸν ξαπλώσει ὁ Ἀλκίδας καὶ, σὰν τὸν σκέπασε καλά, κοίταξε νὰ τὸν συχάσει. Αὐτὸ ὅμως δὲν ἔπαυε καὶ κουνούσε τὸ ζερβὶ του χέρι.

— Μπάμ! ἔκανε. Μὲ τὸ δίκανο. . .

μπούμ. . . τὸ τουφέκι. . . τὰ σκοτώνω. . . τὰ σκοτώνω. . . Μπαρούτη πολλή. . . βάλει μπαρούτη, δὲ σκάει. . . καὶ χοντρὰ σκάγια. . . δραμιάρες. . . μπάμ. . . μπούμ. . .

Μιὰ στιγμή ἔπαυε.

— Γλυτώσανε. . . , λέει ὕστερα.

Καὶ δὲν ξαναμίλησε, βογγοῦσε, ἔβηχε, ἀνάσαινε μὲ ἀγωνία καὶ γύριζε μιὰ πρὸς τὸνα μέρος τὸ κεφάλι του, μιὰ πρὸς τἄλλο. Δὲ μπορούσε νὰ βρεῖ τὸν ἀγέρα πὸν τοῦ χροιάζονταν.

Ἡ Φωτεινὴ, κρυμμένη πίσω ἀπ' τὸν Ἀλκίδα γιὰ νὰ μὴ φαίνεται, τραβοῦσε τὰ μαλλιά τῆς καὶ τὰ τέσσερα παιδιὰ σιεκόντανε ρίζα στήν πόρτα ἔτοιμα νὰ βάλουν τὰ κλάματα.

— Φκιάσε ἓνα ζεσιτό, εἶπε ὁ Ἀλκίδας στὴ Φωτεινὴ.

Μὲ τὸ χαμομήλι, πὸν ἔδωκαν τοῦ Χριστοῦ, ἔπαυε λιγάκι ὁ βήχας του. Λίγη ὥρα ἔμεινε ἀκούρητος ὁ ἄρρωστος, ἔξαντλημένος ἀπὸ κείνη τὴν ἔξαψη, τὴν ἀνεπάντεχη καὶ τρομερὴ. Ἡ Φωτεινὴ δὲν πίστευε στὰ μάτια τῆς, πὸν τὸν ἔβλεπε ἀκόμα ζωντανὸν καὶ συχασμένον.

— Γάβ, γάβ! ἔκαναν ἀπόξω τὰ σκυλιὰ καὶ τὸ ἀλύχτημά τους ἦτανε σὰν τραγοῦδι χαρῆς.

Ὁ Χρῆστος ἀνακουμιόταν μόλις τᾶκουγε, σὰ νὰ τὸν κεντούσε καμμιά βελόνα.

— Ἀλκίδα, λέει μιὰ στιγμή.

— Θέλεις τίποτα Χρῆστο;

Δὲν ἀποκρίθηκε ἀμέσως ὁ ἄρρωστος. Ὑστερα εἶπε τῆς Φωτεινῆς νὰ πάει μέσα μὲ τὰ παιδιὰ.

Ἐμεινε ὁ Ἀλκίδας.

— Ἔρεεις τί θέλω; εἶπε τότε ὁ Χρῆστος. Μὲ τρώει ἓνα σαράκι. . . Ὅ μού κάμεις μιὰ χάρη;

— Ὅ, τι θέλεις! τί μὲ ρωτᾷς! ἀποκρίθηκε ὁ Ἀλκίδας.

— Καλά. . . πάρε τὸ τουφέκι.

Ὁ Ἀλκίδας τὸν καλοκοίταξε χωρὶς νὰ κουνηθεῖ ἀπὸ τὴ θέση του.

— Ὅ τὸ πάρε; . . . Ἄντε λοιπόν. . .

— Τί νὰ τὸ κάμω;

— Ἄνοιξε τὴν κασέλα καὶ βρῆς τὸν τενεκὲ τὴ μπαρούτη.

Ὁ Ἀλκίδας εἶπε μέσα του πὼς ἀκόμα παραλογάει, μὰ γιὰ νὰ μὴν τὸν ἐρεθίσει, ἔκανε ὅπως τοῦ ἔλεγε.

— Πάρε καὶ τὴ σακκούλα τὰ σκάγια. . . τὰ χοντρὰ πῆρε, τίς δραμιάρες. . . πάρε καὶ τὸ δίκανο. . . τὸ μπροστογεμῆς. . . γιόμισέ το καλά, γιὰ λύκο. . .

Ὅταν γιόμισε καὶ τίς δυὸ κάνες, ὁ Ἀλκίδας, μὲ μπαρούτη, σκάγια καὶ σπουπὶ, ἀκούμπησε τὸ τουφέκι χάμου καὶ κοίταξε τὸ Χρῆστο.

— Ἀβζότη, εἶπε κείνος ζαρώνοντας τὸ μούτρο του, καψούλια, ἐτοιμᾶσέ το τέλεια. . .

— Τί νὰ τὸ κάμω τώρα; ρώτησε ὁ Ἀλκίδας ἀφοῦ ἔβαλε στὰ πυράκονα λίγη μπαρούτη καὶ πάνω τὰ κίτρινα καψούλια.

Γιὰ ἀσφάλεια εἶχε κατεβάσει τοὺς λύκους μὲ προσοχή, σιγὰ-σιγὰ.

— Ὅ τὰ κάμεις ὅτι σοῦ πῶ; εἶπε ὁ Χρῆστος πὸν τὰ παρακολουθοῦσε ὅλα μὲ τὸ μάτι.

— Ναί.

— Δὲ θὰ μὲ ρωτήσεις, γιατί. . .

— Καλά, δὲ σὲ ρωτᾶω.

Ὁ Χρῆστος σάπασε λίγη ὥρα μὲ τὸ κεφάλι γυρισμένο κατὰ τὸ ἄλλο μέρος. Καὶ κοντανάσαινε. Μόνο τὰ γένεια του ἔβλεπε ὁ Ἀλκίδας. Τὰ γένεια, πὸν μὲ κανέναν τρόπο δὲ θέλησε νὰ τοῦ τὰ κόψουν, μονάχα τοῦ ἀγρίευσαν τὴ φάτσα, δὲν τὴν ἔφεραν ἀδύνατη.

Ἄξαφνα ἔστρωσε κατὰ τὸν Ἀλκίδα πὸν σιεκόντανε δυὸ βήματα μακρὰ ἀπ' τὸ κρεββάτι καὶ κρατοῦσε τὸ δίκανο λίγο λοξὰ ἀκουμπισμένο χάμου.

— Ἄντε νὰ τὰ σκοτώσεις, εἶπε βραχνὰ καὶ ξαναγύρισε τὸ κεφάλι του πρὸς τὸν τοῖχο.

Τάχασε ὀλότρελα ὁ Ἀλκίδας.

— Ποιὰ; μονομούρισε.

— Τὰ σκυλιὰ. . . Ἄντε, πρῶτα τὸ Νιζάμ, ὕστερα τὸν Ἀλέξη. . . καὶ χῶρια. . . Ὅ τὰ δέσεις νὰ μὴν κουνιόνται. Πρόσεξε καλά, νὰ πᾶνε μὲ τὴν πρώτη. . . νὰ μὴν τυραγιστοῦνε. . . ἄντε.

Ὁ Ἀλκίδας σὰν ἀποβλακωμένος μισοσήκωσε τὸ τουφέκι, ἄνοιξε τὴν πόρτα καὶ πάει ὄξω.

— Φῶτω, τὰ παιδιὰ μου! . . . μούγκρισε ὁ Χρῆστος· φέρε τὰ παιδιὰ μου. . .

Ἐσπρωξε μέσα τὰ παιδιὰ ἡ Φωτεινὴ καὶ αὐτὰ πῆγαν σιμὰ στὸ κρεββάτι τοῦ πατέρα τους. Κεῖνος τέτησε τὸ χέρι του καὶ κοίταξε νὰ τ' ἀγκαλιάσει καὶ τὰ τέσσερα.

— Μὴ τ' ἀφήσεις νὰ πεινάσουν Φωτεινὴ.

— Μὴν τ' ἀφήσεις νὰ πεινάσουν Φωτεινὴ, λέει τῆς γυναῖκας, πρόσεξε καλά Φωτεινὴ. . .

Ἀλήθεια, σὰ νὰ μὴν ἦτανε καὶ τόσο καλά. Ἐμοιαζε νὰ μὴ βλέπει, νὰ μὴ νιώθει τίποτα. Τὰ μάτια του θολουριασμένα, δὲ μπορούσαν νὰ κολλήσουν σ' ἓνα πρῶμα, κουνιόντανε, γύριζαν δῶ καὶ κεῖ. Ἡ Φωτεινὴ ἔβανε σίδερο στήν καρδιά τῆς γιὰ νὰ βαστιέται. Σήμερα, γιὰ πρώτη φορὰ εἶχε γυρέψει τὰ παιδιὰ ὁ Χρῆστος καὶ αὐτὸ τὴ φρόβιζε.

Ἐκεῖ, ἀκούγεται μιὰ τουφεκιὰ λίγο ἀπομακρῶτα. Ὁ Χρῆστος ἔβαλε αὐτί. Σὲ λίγο ἀκούγεται καὶ ἄλλη τουφεκιὰ.

— Παιδιά μου! κάνει ὁ ἄρρωστος καὶ κοιτάει νὰ τὰ σφίξει στήν ἀγκαλιά του, ἐλπίδες μου. . .

2

Περνάσανε πολλές μέρες.

Ἐκανε τόση γλύκα. Δῶ καὶ ὀλόγυρα στὰ μακρυνὰ βουνά, ξεμύτιζε κάνα σοννεράκι καὶ ἄπλωνε καὶ ἔλυωνε στὸν οὐρανὸ. Μὰ παρουσιάζονταν ἄλλο, χωρὶς νὰ φαίνεται ἀπὸ τοῦ ἔρχεται.

Ἐνα παιδάκι ὡς δέκα χρονῶν, κάθονταν σὲ κάποιο γούπατο κοντὰ στὸ δάσος καὶ πρόσεχε δυὸ τρεῖς γίδες πὸν ἔτρωγαν πουργαρόφυλλα καὶ κέδρο. Τὸ παιδί ἀγωνιζότανε νὰ πετύχει ἓνα σκοπὸ στὸ μικρὸ καλάκι του, καὶ καὶ πὸν φύσαγε ἀκούγονταν καὶ βογγητὸ μαζὶ. Καὶ τὸ σκοπὸ δὲν τὸν κατάφερε, μὰ ἡ ἐντύπωση γενιόντανε. Μιὰ μελαγχολία, κάποια νοσταλγικὴ πνοή, χύνονταν στὸν ἀγέρα μὲ τίς συρτές νότες τῆς καλαμένας φλογέρας.

Ὁ Χρῆστος ἀνέβαινε σιγὰ-σιγὰ, ἀκουμπώντας σὲ μιὰ ψηλὴ γκλίτσα. Καὶ κάθε τόσο στέκονταν καὶ κοίταξε ὀλόγυρα. Τὰ σκυλιὰ χύνονταν ἀπὸ δῶ καὶ ἀπὸ κεῖ, πηδούσανε τὰ πουργαρόγια, τίς μεγάλες πέτρες. Ὁ Ἀλέξης μὲ τὰ κοντὰ του ποδαράκια, δὲ μπορούσε νὰ πηδήσει πολὺ, χώνονταν μέσα στὰ θάμνα καὶ ξετρύπωνε στήν ἄλλη μεριά. Μὰ ὄλο καὶ φοβόντανε νὰ ξεμακραίνουν καὶ νὰ παίζον, ἂν καὶ εἶχανε τόσον καιρὸ δειμένα. Φοβόντανε γιατί ὁ ἀφέντης τους τὰ μάλωνε, τοὺς ἀγρίεψε.

— Δῶ! ἔλεγε δυνατά.

Καὶ καθὼς αὐτὰ περπατούσανε γιὰ λίγο πίσω του σὰν ἀπομαζωμένα, τοὺς ἔριχνε

καμιά λοξή ματιά. «Τί με φοβόσαστε μωρέ! τί έχετε με μένα;» έλεγε μέσα του.

Όταν ζύγωσε στο παιδάκι, στάθηκε κι ακουρμίζοντας, κάθισε κιόλας χάμουν. Τα σκυλιά έκαμαν νά πάνε κατά πάνω, μα τὰ κράτησε. Τὸ παιδάκι, κρυμένο στὸ γούπατο, δὲ φαίνονταν καὶ τὰ σκυλιὰ πὸν τὸ εἶχανε ὁμοιωτῆ κι ἄκουγαν τὸ καλαμάκι, θέλανε νὰ ἰδοῦν ἀπὸ κοντὰ, τί εἶναι. Ὑστερα σηκώθηκε ὁ Χρῆστος καὶ τράβηξε πάλι πάνω.

— Γιά σου ρέ! φώναξε εὐθύμα καθὼς ἦτανε κοιτὰ πιά στὸ μικρὸ μουσικό. Μὴ φοβᾶσαι κονιέ, δὲ σὲ τρῶνε τὰ σκυλιὰ, σὲ χαίρουνται.

Τὸ παιδί εἶχε ἀρπάξει κάτι πέτρες καὶ ἀγοριοκοίταζε τὸ Νιζάρ καὶ τὸν Ἀλέξη πὸν τὸ ζύγωναν περίεργα. Δὲ σταθῆκανε τὰ σκυλιὰ νὰ κανγαδίσουν, ἔφυγαν καὶ πήγανε κατὰ τὴς γίδες· αὐτὲς τὸς γυρίσανε τὰ κέρατα.

— Παίζεις καλαμάκι; εἶπε ὁ Χρῆστος παῖξε ντέ, γαμένε, τί σόπασες;

Ὁ μικρὸς ἔκρυψε τὸ καλαμάκι κάτου ἀπ' τὴ μάλλινη πατατούκα του.

— Ἔρεφες, μπάρμπα Χρῆστο; ρώτησε.

— Ἀμ' δὲ με βλέπεις; Τί γίνεται ὁ πατέρας σου;

— Καλὰ εἶναι.

— Τί λέγατε γιὰ μένα, τώρα πὸν ἤμουνα ἄρρωστος;

— Ποιός;

— Δῶ στὸ χωριό.

— Τίποτα.

Ὁ Χρῆστος γύρισε καὶ κοίταξε κατὰ τὰ χαμπηλώματα.

— Στὸ κνήγι πᾶς, μπάρμπα; ρώτησε τὸ παιδί κοιτάζοντας τὸ τουφέκι πὸν εἶχε κρεμασμένο στὸν ὄμο του ὁ Χρῆστος.

— Ὁχι.

— Προχτὲς εἶδα μιὰ ἀλουπού, ἔκαμε σὲ λίγο ὁ μικρός.

— Ποῦ τὴν εἶδες;

— Πάνου στ' Ἀραχάκι. Διάζονταν ἀνάμεσα σὲ κάτι κοτρώνες πίσω ἀπ' τὰ κέδρα.

— Καλὰ.

Κίνησε γιὰ νὰ φύγει ὁ Χρῆστος. Ἄξαφνα λέει τοῦ παιδιοῦ:

— Εἶμαι ἀδύνατος;

— Δὲν εἶσαι.

— Ἄ, μπράβο, παῖξε τώρα τὸ καλαμάκι σου.

Ἔκαμε λίγα βήματα.

— Μ' ἄκουσες, μπάρμπα, πὸν ἔπαιξα; ρώτησε τὸ παιδί φωναχτά.

— Σ' ἄκουσα, ἀποκρίθηκε ὁ Χρῆστος μισογυρίζοντας πίσω.

— Παίζω καλὰ;

— Καλὰ παίζεις, σὸν τρανός. Κοίτα μὴ σοῦ φύγουν οἱ γίδες, ξεμάκρυναι!

— Δὲ μοῦ φεύγουν ἔμένα!

Κι ἔβγαλε τὸ καλαμάκι ἀπὸ κάτου ἀπ' τὴν πατατούκα του κι ἄρχισε νὰ φυσᾶει ἀφοῦ σάλιωσε τὴς τρύπες με τὴ γλῶσσα του πρώτα.

Ὁ Χρῆστος ἀγάλια ἀγάλια ἀνηφόριζε. Σήμερα πρωτόβγαινε στὴς ράχες.

Τὴς περασμένες μέρες πάγαινε ἴσαμε τὰ μαγαζιά κι αὐτὸ ἦτανε πολὺ γιὰ τὰ ἀδύναμα πόδια του. Ἡ ἀρρώστεια τὸν εἶχε κάμει σὰ φάντασμα καὶ τὴν πρώτη φορὰ πὸν θέλησε νὰ πάει στὰ μαγαζιά, λίγο ἔλειψε νὰ πέσει. Τοῦ ἤρθε θολούρα στὰ μάτια.

Ὁ Ἀλκίδας ἔστειλε ἀπὸ κάτου καθημερινὰ κρέας κι ἄπρο ψωμί. Τοῦ ἔστειλε καὶ κάποιο φάρμακο γλυκὸ πὸν μύριζε ἰώδιο. Κι ἀπὸ μέρα σὲ μέρα τὰ πόδια τοῦ Χρῆστος πατούσανε πὸν ὀλιγουρα καὶ δὲν τάνωνε βαριά.

Ἐχουν περνᾶσει κάπου εἴκοσι μέρες ἀπὸ τότε πὸν εἶπε ὁ γιατρὸς πὸς τὸν γλυτώσανε.

Ὑστερα καθόντανε μιὰ βδομάδα μέσα στὸ σπύτι, ἀπὸ τὴ γωνιὰ στὸ κρεβάτι, καὶ χαστάλευε με τίποτα ξύλα πὸν τὸν πελεκοῦσε. Καὶ τότε ἦτανε ὄλο συλλογισμένος, ὄλο κάτι εἶχε στὸ μυαλό του, ὅσο πὸν ἄκουσε μιὰ μέρα ἕνα γνώριμο γαύγισμα καὶ βγήκε ἴσαμε τὴν ὄξω πόρτα...

Νὰ σήμερα, πὸν κρέμασε τὸ δίκανο στὸν ὄμο του, πήρε μιὰ γκλίτσα γιὰ ν' ἀκουμπᾶει καὶ τράβηξε στὴς ραχοῦλες. Κοντὰ ἀπ' τὸ γιόμα κίνησε κι ἔκαμε γλύκα, ζέστη. Ὁ καφετρὸς ἥλιος καὶ τὰ συγνεφάκια πὸν ἔλυωναν στὸν οὐρανό, προμηνούσαν βροχὴ γιὰ μιὰ ἀπὸ τὴς κατοπινὲς μέρες, ἴσως κι αὐριο. Δὲν πάγαινε κνήγι, μα κρέμασε τὸ δίκανο στὸν ὄμο του κι ἔλυσε τὰ σκυλιὰ.

(Τὸ τέλος στὸ ἐρχόμενο).

ΝΙΚΟΣ Δ. ΛΟΥΚΟΠΟΥΛΟΣ.

ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΑ ΤΑΞΙΔΙΑ

ΑΠΟ ΤΙΣ ΟΧΘΕΣ ΤΩΝ ΛΙΜΝΩΝ ΣΤΙΣ ΔΟΛΟΜΙΤΙΚΕΣ ΚΟΡΥΦΕΣ

Ἡ Φύση ἔχει στὴ διάθεσή της ἐλάχιστες πρῶτες ὕλες. Ἄλλ' οἱ πρῶτες ὕλες οὐδέποτε ἔδωσαν τὴν αἰσθητικὴν του ἀξία σ' ἕνα ἔργο. Ἡ ὁμορφιὰ ἀνακηδᾷ ἀπὸ τὸν τρόπο πὸν θὰ συνδυασθοῦν αὐτὲς οἱ πρῶτες ὕλες, πὸν θὰ διαπλασθοῦν, πὸν θὰ σχηματισθοῦν, πὸν θὰ χρωματισθοῦν. Ἡ Φύση ἐπεξεργάστηκε τὰ ὑλικά της με ἀνεξάντλητη φαντασία· τὰ παρουσιάζει κάθε φορὰ ἀνανεωμένα.

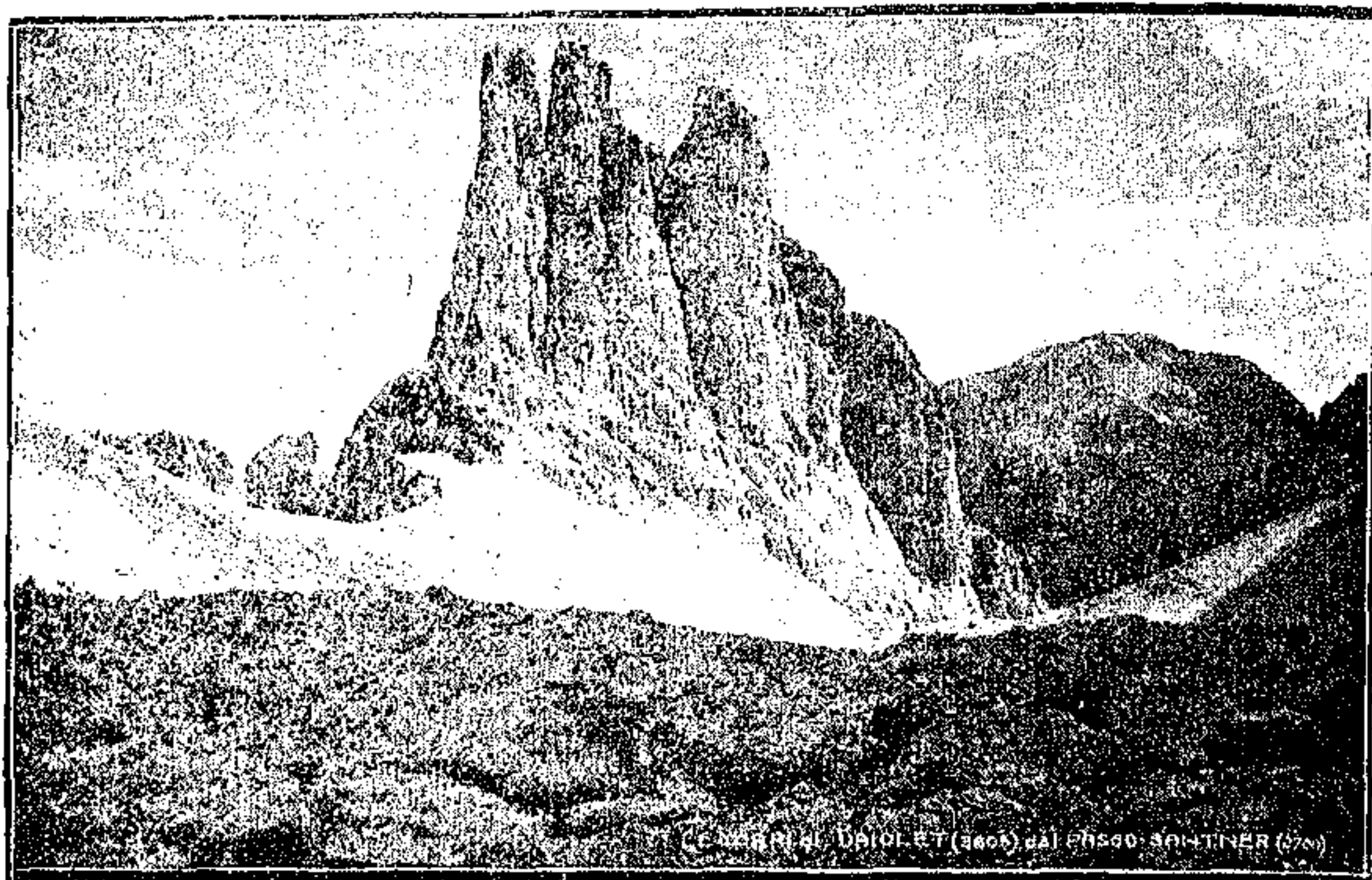
Όταν ἔρχεται κανένας στὴν Ἰταλία ἀπὸ τὴν Ἑλβετία, ἡ ὁποία ἀποτελεῖται κι' αὐτὴ ἀπὸ λίμνες, δάση καὶ βουνά, ἔχει τὴν ἐντύπωση πὸς ἐκεῖνο πὸν βλέπει δὲν εἶναι πιά λίμνες, δάση καὶ βουνά, ἀλλὰ κάτι ἄλλο, κάτι πρωτόφαντο. Ἡ Ἑλβετία προσφέρει ἕνα θέαμα ἀνυπόφορα δυσσαρμονικό, ἐπιφανειακό, βουβό, μόνοντο καὶ πληχτικό. Στὴν Ἰταλία κάθε γωνιὰ ἔχει τὸν ἐντελῶς ἰδιαιτέρω προσωπικὸν της χαραχτήρα. Εἶναι σάν, ἄπειρα πνεύματα, τὰ ὅποια θὰ κατεῖχαν καθένα ἕνα μικροσκοπικὸ κομμάτι γῆς, νὰ ἔθεσαν ὡς μοναδικὸν τοὺς σκοποὺς νὰ τὸ διακοσμήσουν ὅσο μπορούσαν τελειότερα, καὶ με ὅλη τους τὴν ἀγάπη. Καὶ πάντοτε φρόντισαν νὰ παρακολουθήσουν καὶ τὰ σχέδια τοῦ γειτονικοῦ πνεύματος, ὥστε νὰ μὴν ἔρθουν σὲ ἀντίφαση με αὐτὰ. Σὲ κάθε βῆμα σχεδὸν ἐννοῶσα νὰ με περιβάλλει μιὰ ἀπειρη γοητεία, καὶ συχνὰ ἐπεθύμησα νὰ σταματήσω, νὰ συμπληρώσω τὴν περιπλάνησή μου με μιὰ θέα πὸν τὴν πίστευσα ἀνυπέροχτη, καὶ νὰ μὴν προσθέσω κι' ἄλλη μιὰ εἰκόνα, ἀφοῦ οἱ εἰκόνας ἐξελεῖζαν κι' ὄλας μέσα μου. Λίγο πὸν πέρα μοῦ ἐμφανίζονταν μιὰ καινούρια ἀποκάλυψη...

Δὲν εἶναι ὁμοῦς μόνον τὸ πνεῦμα τῆς Φύσης πὸν ἀφιέρωσε σπάταλα τὴς δυνάμεις του γιὰ νὰ μετατρέψει τὴν Ἰταλία σ' ἕνα ἔργο τέχνης. Τὸ πνεῦμα τῆς Φύσης μόνον του δὲν θὰ ἐπαρκούσε γιὰ νὰ ἱκανοποιήσει τὴς ἀξιώσεις ἐνός συγχρονισμένου ἀνθρώπου, ὁ ὅποιος μπορεῖ νὰ ἀπολαύσει τὴν ἀγνή Φύση ἴσως μόνον ἐκεῖ ὅπου διατηρεῖ ὅλη τὴν πρωτόγονή της ἀγριότητα, μόνον ἐκεῖ ὅπου καθόλου δὲν ἐπιβλήθηκε ἀκόμα ὁ ἀνθρώπος, στὴς ἀπομακρυσμένες ἐκτάσεις τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Ἀσίας. Ἐκεῖ ὅπου πιά εἰσέδυσσε ὁ πολιτισμός, ὁ ἀνθρώπος ἔ-

χει ἀνάγκη νὰ διακρίνει ὅτι διαπίστωσε τὸν ἑαυτὸ του.

Στὴν Ἰταλία ὁ ἀνθρώπος συνεργάστηκε σφιχτὰ με τὴ Φύση· μετέβαλε τὰ δάση της καὶ τὰ πράσινα χωράφια της σὲ κήπους, πὸν χωρὶς ν' ἀλλοιώνουν καθόλου τὴς φυσικὲς γραμμὲς, στόλισαν τὴ γῆ με σπάνια δέντρα καὶ με ἐκλεκτὰ πολύχρωμα λουλούδια, καὶ τὴν ἀρωμάτισαν με μαθυστικὲς εὐωδίες. Οἰκοδόμησε παλάτια κι' ἐκκλησίες, διέπλεσε ρυθμοὺς καὶ ἐφάρσε καὶ διάφορες παραλλαγὲς τοὺς, κι' ἄκλωσε παντοῦ τὴν αἰσθητικὴν ἐκφραση τῆς καθημερινῆς ζωῆς του, τὸν ἐπιθυμῶν της καὶ τὸν ἀποδράσεων της, τὸν πίστεων καὶ τὸν ἀναζητήσεων της. Ἀκόμα καὶ τὰ μεγάλα ξενοδοχεῖα πὸν χτίζονται σήμερα πυκνά, δὲν ἐξυπηρετοῦνται ὅπως στὴν Ἑλβετία ἀπὸ τὸ τοπιὸ τὸ ὅποιο καὶ ἀπορροποῦν· προσκαθοῦν κι' αὐτὰ ν' ἀφομοιωθοῦν μέσα στὸ καθολικὸ πλαίσιο, καὶ νὰ τὸ ἐξωραίσουν συγχρονίζοντας το· δὲν ἀφαιροῦν τίποτε· τοῦναντίον· ἡ καινούρια νότα τοῦ κοσμοπολιτισμοῦ συντονίστηκε με τὴς ἄλλες.

Ἡ Ἰταλία δὲν τραγοῦδησε μόνον· καὶ τραγοῦδηθηκε. Γύρω ἀπὸ κάθε τοπιὸ πλανιοῦνται οἱ σκιὲς πὸν συγκινήθηκαν ἀπ' αὐτὸ. Οἱ περισσότερες εἶναι ἀγνωστες, γιὰ τὴν δὲν ἔδωσαν μορφή στὴ συγκίνησή τους, καὶ ἡ κάθε στιγμή ἐπιβίβει μόνον ὅταν ἔχει ἐκφραστεί. Ὅ,τι δὲν μορφοποιήθηκε, παραμένει ἀνύπαρχτο. Ἄλλ' οἱ ἄπειρες δονήσεις συγκεντρώθηκαν ἀπὸ κείνους πὸν δίνουν φωνὴ στὴς διάχυτες μεταστώσεις, ἀπὸ τοὺς ποιητὰς, ἀπὸ τοὺς καλλιτέχνες· τὴς ἔζησαν καὶ ἐκείνοι, πὸν ἔντονα ἀπὸ τοὺς ἄλλους, καὶ ἔφεραν ἀκόμα πὸν ψηλὰ στὸν κόσμο τῆς ποιήσεως τὴν Ἰταλία, πὸν εἶταν κι' ὄλας ὀλοκληρη, ἀνεξάρτητα κι' ἀπὸ αὐτοὺς, μιὰ λυρικὴ ἀνάταση. Τίποτε στὴν Ἰταλία δὲν εἶναι νεκρὸ καὶ σιωπηλό· παντοῦ ἀνηχοῦν οἱ ἐνθουσιασμοὶ πὸν τὴν ἐξύμνησαν καὶ τὴν ἐξάρανε. Καὶ ἡ δεύτερη αὐτὴ ζωὴ πὸν ἐγκολλήθηκε μέσα στὴν πρώτη, καὶ εἶναι ἐπίσης πλαστική, δυνάμει τὸ θέλγητρό της· πολλοὶ ἀγάπησαν τὴν Ἰταλία... καὶ ἀγάπησαν μέσα στὴν ἀτμόσφαιρά της καὶ αἰσθάνθηκαν τὴν ἀγάπη της νὰ πλαταίνει ἀπὸ τὸ ἀγκάλιασμα τῆς ὁμορφιᾶς της.

Μια κορυφή βολκανική.

«Η λίμνη Maggiore» ανήκει το φθινόπωρο» ή λίμνη του Κόμο, λένε, την άνοιξη. Τό φθινόπωρο δέν είδα, παρά τὰ δέντρα της που κατεβαίνουν ίσαμε τις όχθες κι' άπλώνουν τὰ κλαδιά τους μέσα στα σμαραγδινα νερά και ύστερα ανεβαίνουν και δασώνουν πυκνά όλους τους λόφους. Κανένα από τὰ δένδρα αυτά δέν είναι κοινό. Οι ιδιοιτήτες των έπαύσεων, οι όποιες πλαισιώνουν σχεδόν όλη τή λίμνη, έφεραν τή φυτεία τους από μακρινές χώρες και δημιούργησαν έξοτικά περιβάλλοντα.

Οι όχθες στο Κόμο δέν σβύνουν άπαλά μέσα στη λίμνη, όπως στο Μαγγιόρε» πέφτουν άπότομα μέσα στα βάθη της. Δέν ανακάλυψα ούτε την παρμιζρότερη άμμουδιά. Οι ιδιοιτήτες διατήρησαν τή κυριαρχία τους επί της όχθης. «Όταν τό χειμιά τους κατελίμβανε ένα άκρωτήριο, άφησαν περιφρονητικά τό δημόσιο δρόμο νά περάσει από πίσω σέ άπόσταση» άγνόησαν τὰ μοντέρνα μέσα της συγκοινωνίας και έπιμένουν νά περπατούν στο πάγκο τους και στη βίλλα τους μόνο με βάρκα. «Όσοι άναγκάστηκαν νά παραχωρήσουν τόπο στο δημόσιο δρόμο, τού έπέτρεψαν νά διασχίσει τους κήπους τους, τούς όποιους έκλεισαν με ψηλούς τοίχους, και έγεισαν πάνω από τό δρόμο πλατιές, καμαρωτές, μαρμάρινες άλλες, διακοσμημένες με άγάλματα, από τις όποιες πηγαιίνουν θριαμβευτικά προς τό παραλίμνιο, όπου τούς περιμένουν οι βάρκες τους. Έτσι ο δημόσιος δρόμος περνά ανάμεσα σέ τοίχους, κάτω από καμάρες, και μόνον κάποτε μες από τις έπεξεργασμένες σιδερένιες γρίλλιες τής μεγάλό-

πρεπης εισόδου μπορεί κανένας νά ρίξει μιá γρήγορη ματιά στην παραδεισένια βλάστηση.

«Όταν οι ιδιοιτήτες λείπουν, διατιμούν τήν είσοδο στα πάρκα τους και τήν έπιτρέπουν. Άλλά τώρα, τό φθινόπωρο, ήσαν όλοι έγκαταστημένοι στις βίλλες τους, όπως τό άνάγγελναν οι άναρτημένες οικογενειακές σηματες, οι όποιες σύγχρονα ειδοποιούν ότι ή έπίσκεψη άπαγορεύεται.» Έπρεπε λοιπόν νά περιοριστώ νά μπω στο βαποράκι και νά συλλέξω Instantanés των πάρκων στις όχθες, από τή λίμνη.

«Η λίμνη του Κόμο είναι πολύ στενή» χωρίζεται σέ τρεις βραχιόνες κι' ό καθένας δίνει τήν άντύπωση ενός έλικοειδούς ποταμού. Άπό τό βαποράκι μπορούσα νά ρίχνω άδιάκριτες ματιές αρκετά βαθιά μέσα στις φαντασμαγορικές κηπουρικές συνθέσεις που ή καθεμιά άνακαλεί ένα άπόμακρο μέρος τής γής. Μεταφέρθηκα έτσι από ένα παρθένο δάσος τής Αυστραλίας σέ μικρογραφία, στα βουνά του Μεξικού και σ' έναν καλαμιώνια τής Ιαπωνίας. Άλλά πάντα μιá σκαλισμένη βρύση μέσα στο παρθένο δάσος, μιá σειρά βάζων κι' άγαλμάτων μέσα στον καλαμιώνια μου θύμιζε πώς βρισκόμουνα στην 'Ιταλία, κι' ότι ο διασκευαστής του κήπου δέν απέβλεψε σέ μιá γελοία μίμηση, αλλά ότι μετέφερε μόνο μοτίβα, για νά έμπνευστεί απ' αυτά και για νά τὰ μεταποιήσει.

Μπόρεσα νά επισκεφθώ μόνο δύο πάρκα που περιήρθαν στην κατοχή ξενοδοχείων. Τό ένα, στο Bellagio, στη γραφικότερη πολίχνη τής λίμνης, δέν περιέχει καμιά έξαιρετική φυτεία ή διακόσμηση, αλλά καταλαμβάνει όλόκληρο τό

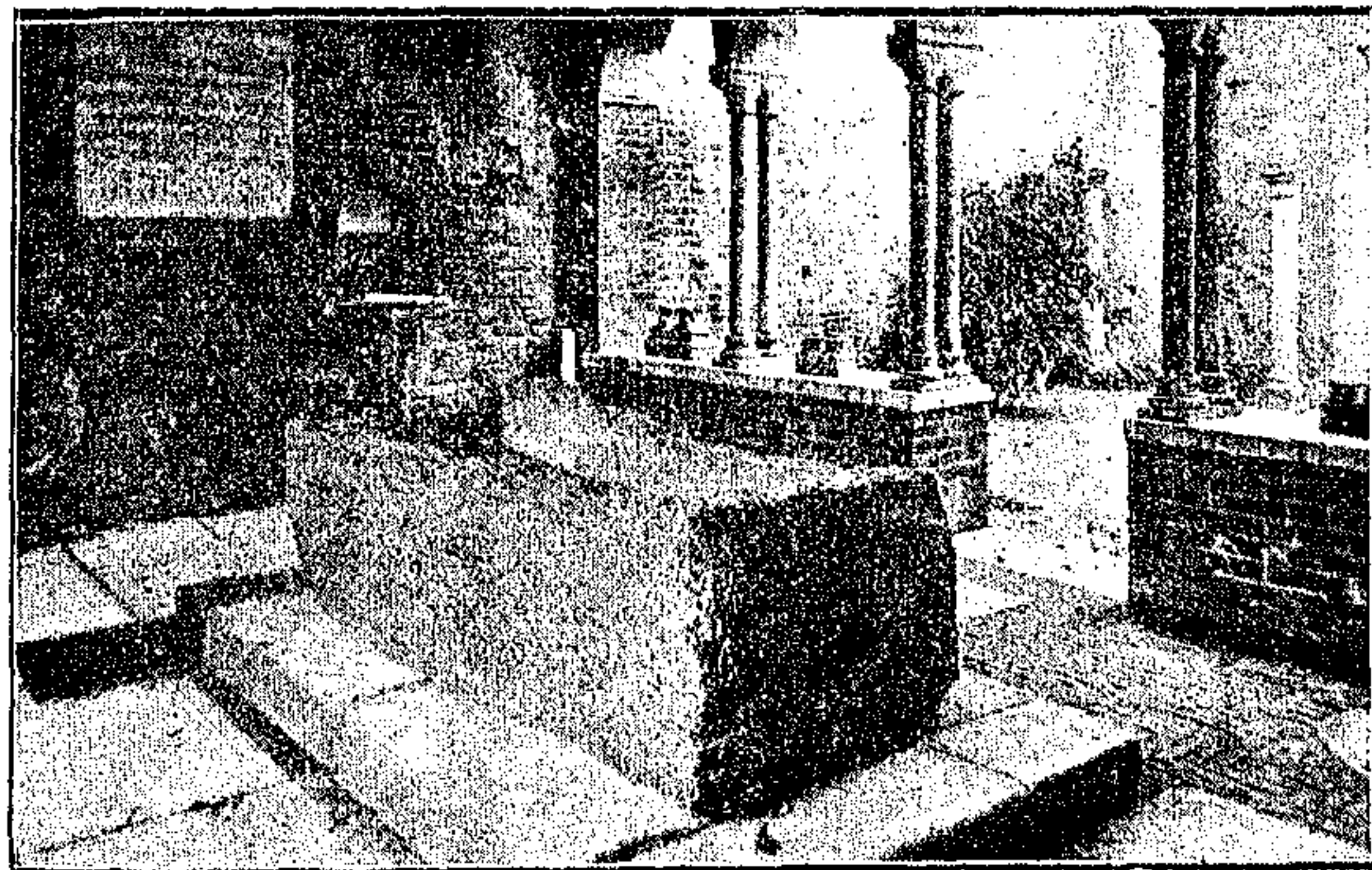
λόφο στο άκρωτήριο που δεσπόζει άπάνω και στους τρεις βραχιόνες τής λίμνης. Μπορεί κανένας νά περιφέρειται ώρες μέσα στις δασωμένες άλλες κι' όλοένα ν' αλλάζει τήν άποψη του τρίκλωνου ποταμού, του άλλοτε βαιτυγάλανου κι' άλλοτε σμαραγδίνου, και στατιού ή ποταμοειδής λίμνη του Κόμο δέν κυλά σαν τὰ άλλα ποτάμια» φαίνεται νά τήν έχει σταματήσει ή μαγεία που άντικαθρεφτίζει.

«Άλλ' ή εικόνα που χαραχθηκε βαθύτερα μέσα μου και που τὰ μείνει άποτυπωμένη κι' όταν ίσως σβύσουν όλες οι άλλες, και που τὰ συγκεντρώνει πάντα όλες τις έντυπώσεις μου από τή λίμνη του Κόμο είναι μιá άλλια κυπαρισσιών» μιá σειρά από πανύψηλα, καράδοξα κυπαρισσία, άνοιχτοπράσινα, και καθόλου μελαγχολικά, αλλά τουναντίον βαριά από πολυτέλεια, φουντωμένα από τή βάση τους τόσο, ώστε τὰ πρώτα κλαριά έμοιαζαν νά βγαίνουν από μέσα από τή γή, πλαισιώνε σαν τιμητική φρουρά μιá πλατιά μαρμάρινη σκάλα με πολύ άπαλές, φαρδιές βαθμίδες. Ίσως ή άλλια αυτή νά ξενακατέβαινε από τήν άλλη πλευρά του λόφου» δέν ξέρω» είδα τις τελευταίες κορυφές των κυπαρισσιών νά χάνονται μέσα στον ούρανό, και μου φάνηκε ότι ή μεγάλη σκάλα περιμενε γύρω τήν άνεβούν όλοι εκείνοι—και ή ιστορία κι' ο θρύλος άναφέρουν πολλούς—που ήρθαν νά ζητήσουν στο Κόμο μιá άπολύτρωση: τήν άπόδραση από τήν καθημερινότητα.

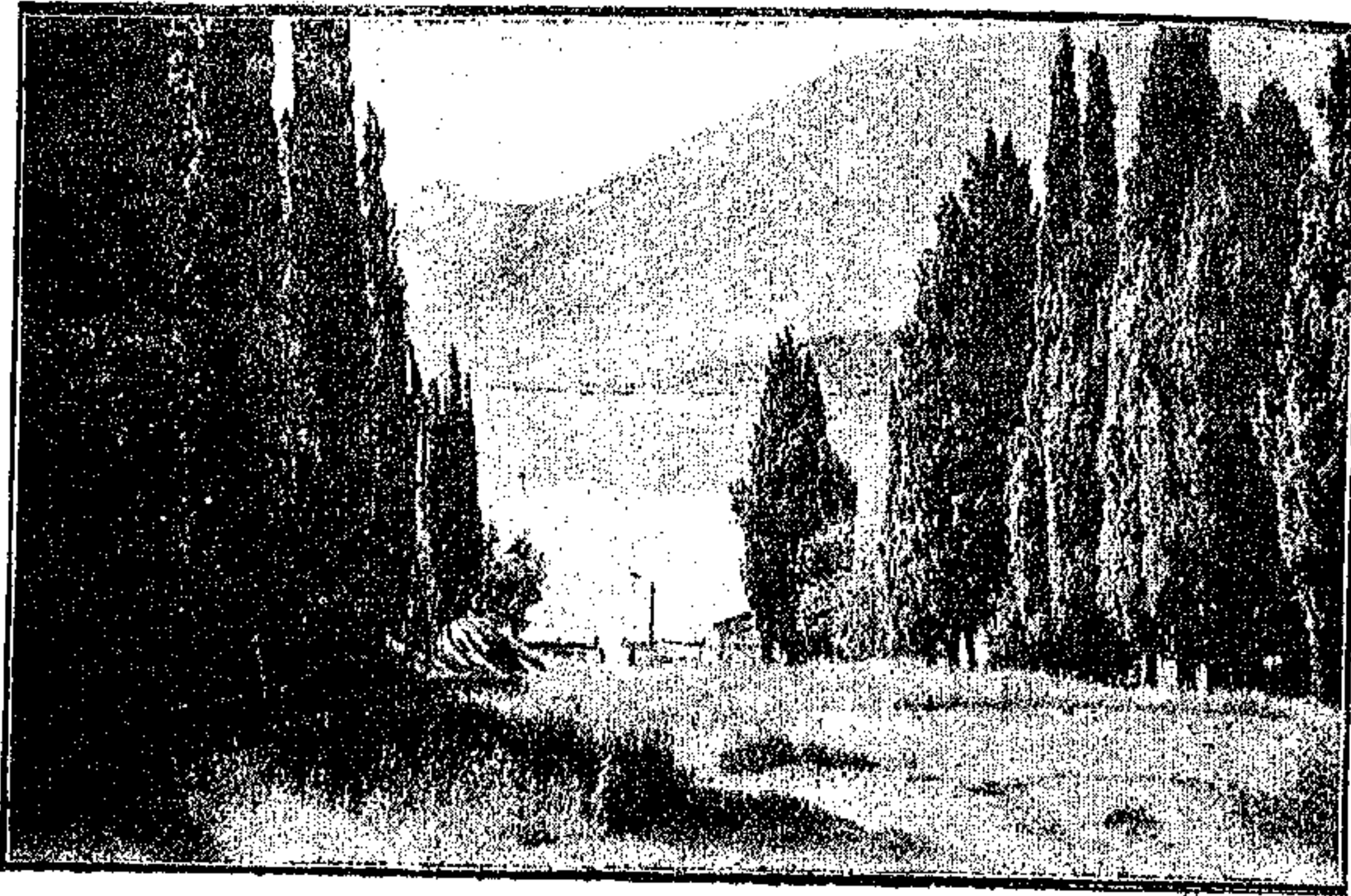
Στη λίμνη τής Γκάρντε δέν συναγτά κανέ-

νας πιά ούτε έπαύσεις, ούτε κήτους, ούτε πάρκα. Τὰ κυπαρισσία ξεναπήραν τό συνειδημένο τους, ίσχνό, πένθιμο σχήμα. Μόνες κάποιες δειλές κι' άναιμικές κληματαριές προσπαθούν νά δώσουν μιá νότα ζωηρότητας στο γυινό τοπίο. Οι όχθες στη λίμνη τής Γκάρντε είναι άσήμαντες, σταχτιές, και μελαγχολικές, άλλ' ή λίμνη άπλώνεται φαρδιά σαν θάλασσα και υπερφυσικά γαλήνια. Σέ πολλά σημεία δέν διακρίνει κανένας τήν άλλη όχθη» τὰ βαποράκια είναι ελάχιστα και δέν κατορθώνουν νά ταρβύζουν τή σιωπή» ή άκίνησία είναι άπόλυτη. «Η λίμνη τής Γκάρντε έχυσε μέσα μου μιá άπεριόριστη γαλήνη που τὰ μπορούσε νά είχε εξαφανίσει κάθε στεναχώρια. Στη δύση προπάντων, όταν τὰ νερά εξαυλώνονται μέσα σέ μιá ρόδινη άνταύγεια, αισθάνεται κανένας ότι άγγίζει τήν άνοπαρξία. Άλλά τότε άντηχούν από μικρές βάρκες, χαμένες μέσα στη λίμνη, τραγούδια που τὰ συνοδεύουν μαντολίνα. Δέν είχα φύγει» εξακολουθούσε νά με περικυκλώνει ο λαός, που αισθάνθηκε και αισθάνεται βαθύτατα τήν άνάγκη νά μην άφήσει τίποτε άνείπωτο, και νά εκδηλώσει πάντα, είτε μεγαλόπρεπα, είτε, όταν δέν μπορεί, άπλοϊκά, τήν κάθε του συγκίνηση, τήν κάθε του λύπη, έπιθυμία, και χαρά.

«Ό,τι όμως αποτελεί τήν ψυχή τής λίμνης Γκάρντε είναι ή προσωπικότητα του άόρατου D'Annunzio που έχει έγκατασταθεί εκεί. «Όλοι στα γύρω χωριά, αν και οι περισσότεροι δέν τόν έχουν δει ποτέ, μιλούν» με κάποιον δέος

«Ο τάφος του Ρωμαίου και τής 'Ιουλιέτας.

ΚΟΜΟ.—'Η άλλα των κυπαρισσιών.

για τον Commandante του Φιορμε. . . και λιγότερο για τον ποιητή. Ο D'Annunzio, αφού συμπλήρωσε το φιλολογικό του έργο, φροντίζει τώρα να έναποθέσει τις τελευταίες πινελιές στην καλλιτεχνοποίηση της ζωής του, την οποία θέλει να περιβάλλει και με την ατμόσφαιρα του θρόνου. Έχει κλειστεί μέσα στη βίλλα του, όπου δεν δέχεται κανέναν, παρά ελάχιστους φίλους του, τους οποίους, όταν θέλει να τους δει, τους ειδοποιεί τηλεγραφικώς· κι όταν φθάνουν τους αφήνει να περιμένουν, γιατί ή αφιξή τους συμπέπτει συνήθως με τις περιόδους κατά τις οποίες ο D'Annunzio κλειδώνεται—όπως διαδίδεται—στο έρημητήριό του· έχει υποβλητικά διασκευάσει ένα δωμάτιο του σπιτιού του και μένει εκεί—καθώς διαδίδεται—μόνος, νησιτικός, βυθισμένος σε μεταφυσικές σκέψεις· κανένας δεν ξέρει πότε θα βγει, και κανένας δεν επιτρέπεται να τον ταράξει. Οι φίλοι του υπομονοούν. Η έπαυλη του D'Annunzio φρουριέται από караμινιέρους, από κανόνια, από την πλώρη ενός θωρηκτού—του θωρηκτού με το οποίο μπήκε στο Φιορμε,— την οποία του χάρισε η Ιταλική Κυβέρνηση και την οποία έχει αναρριχήσει άπάνω σ' ένα λόφο· ακόμη κι η βενζινακάτος του, η οποία τον περιμένει μάταια στην ήσυχη λίμνη του Γκάρντε, είναι όπλισμένη με μυδραλλιοβόλα! Κλεισμένος μέσα στη villa του ο D'Annunzio φροντίζει να τη μετατρέψει σ' ένα μουσείο έργων τέχνης και πολεμικών αναμνήσεων έμποτισμένο από την προσωπικότητά του· θέλει μετά το θάνατό του να περιέλθει στο Κράτος και στο

λαό. Είναι μια απασχόληση κάπως μακάβρια, άλλ' άντάξια ενός μεγαλοφάνταστου κι δραματισμένου ποιητού.

Η Φύση, σάν για να αναπαυθεί ύστερα από το θριαμβευτικό της ολοκλήρωμα γύρω στις λίμνες, απλώνεται στην πεδιάδα ανάμεσα στις λίμνες, πολύ λεία, πολύ άσημαντη και πολύ σκοτισμένη. Αλλά στην ουδέτερη και κουραστική αυτή έκταση με περιμέναν και κάλι δάσεις: οι διάφορες μικρές πόλεις που άκολουθούν ή μά την άλλη και που έχουν όλες τη δική τους φυσιογνωμία, τη δική τους ιστορία, το δικό τους θρόνο, τα δικά τους έργα Τέχνης, τη δική τους ψυχή.

Από τη νέα Βέργαμο, που είναι μια κοινή μοντέρνα πύλη, ανέβηκα από κάτι στενά σοκάκια στην παλιά Βέργαμο· τα σοκάκια, καθώς ανεβαίνουν, είναι ολοένα πιδ στενά, και τα σπίτια στα πλάγια τους ολοένα πιδ σταχτιά, πιδ σκαλισμένα, και πιδ διακοσμημένα. Είδα ποιοούν πώς μεταφέρουν άλλο, πολύ μακριά από κείνο που είχα αφήσει, — είναι λίγες στιγμές—, πώς μεταφέρουν σε μια άλλη εποχή και σε έναν άλλο κόσμο. Αλλ' όσο κι αν με είχε προετοιμάσει το ανέβασμα σε μια αλλαγή, ξαφνιάστηκα παράδοξα και σχεδόν οδυνηρά, ήδονικά οδυνηρά, όταν βρέθηκα για μίας μέσα σε μια μικρή πλατεία που διατηρούσε ακόμα το άρχαιο της φαγωμένο λιθόστρωτο, και που ήταν περιτριγυρισμένη ολόκληρη από κλίμακες, από καμάρες, από σπίτια σάν φραύρια με σιδερένια έγκολλήματα, από εκκλησίες με βα-

ριά σκαλισματα και μισοσβυσμένα χρώματα, από παρακλήσια με ανάλαφρες διακοσμήσεις, όπου αναπαύονται, σάν μισοκοιμισμένοι, άρχοντες και πολεμιστά κάτω από το μαρμάρινο όμοιόμα τους, που τους αναπαρασταίνει όπλισμένους κι όρημτικούς άπάνω στα άλογά τους. Αισθάνθηκα τον έαυτό μου ξένο στο περιβάλλον και ξένο στον ίδιο τον έαυτό μου. Δεν άναγνώριζα τίποτε γύρω μου. Οι κάτοικοι που περπατούσαν άμεριμνοι με τις έργατικές τους φορεσιές, φαινόταν σάν παρσίαχτοι και σάν ψεύτικοι. Κάποιοι άλλοι, πιδ ζωντανόι από μās μέσα σ' αυτό το περιβάλλον, είναι έτοιμοι να ξυπνήσουν και να μās σαρώσουν όλους με πολεμικές λαχές. Αυτά κυπαρίδες ντυμένοι στα κόκκινα που συνομιλούσαν σε μια γωνιά της πλατείας μου φάνησαν οι μόνοι γραμμικοί άνθρωποι, που είχαν δικαίωμα ν' άναπνέουν μέσα σ' αυτή την ατμόσφαιρα, όπου πάλλει μια πνοή τόσο παλιά, ώστε μοιάζει σβυσμένη μέσα στα παρημύθια και που έντούτοις διατηρεί ακόμα όλη τη ζωντανή της δόνηση.

Είδα στη Μπρέσια, κοντά σε μια σειρά από εκκλησίες διάφορων αιώνων, ένα χτίριο που πολύχρωμα μάρμαρα το διακοσμοούν σάν μουσαϊκά. Από το μπαλκόνι του, το πλαισιωμένο με συμπλέγματα από έλαφριές κολόνες, οι άρχοντες της πόλης άνάγγελλαν στο λαό τις άποφάσεις τους.

Είδα σε όλες τις πόλεις κι ακόμα και στα χωριά αναρίθμητες σκαλισμένες βρύσες και προσόψεις εκκλησιών που όλες προσφέρουν μια ανεξάντηλη ποικιλία συμπλεγμάτων, κόνων και διακοσμητικών μοτίβων. Θαύμασα την άστειρευτη φαντασία των καλλιτεχνών που έμειναν οι περισσότεροι άνόνημοι. Η Ιταλία έπλασε πάρα πολλούς καλλιτέχνες, και έκαινοι, πού, άλλο, θα είχαν δημιουργήσει μια φήμη, παραμερίστηκαν, ακόμη και ένόσω ζούσαν, από τους πιδ μεγαλοφους. Παρηγορήθηκαν όμως, γιατί άγαπούσαν άγνά την Τέχνη, και συνέχισαν με άγάπη το έργο τους. Έμεινα συχνά, για ώρα, έκστατική, κυττάζοντας τα όργιαστικά λαξεύματα στις προσόψεις και στους τοίχους των εκκλησιών. Έμεινα για ώρα έξω από τις εκκλησίες.

Τα έσωτερικά των Ιταλικών εκκλησιών με άπογοήτευσαν. Μ' άρέσει το κάθε τι να μου δίνει ολοκληρωτικά την αύσα του. Αν και δεν αισθάνθηκα ποτέ για μένα την άνάγκη της θρησκευτικότητας, μ' άρέσει, όταν μπαίνω σε μια εκκλησία, να την αισθάνομαι πλημμυρισμένη από πίστη, μυστικοπάθεια και θρησκευτική άνάταση. Τη διάθεση αυτή τη βρήκα στις βορεινές γοτθικές εκκλησίες, όπου το έξαυλωμένο φως με τις παράδοξες ανταύγειες, που φτάνει μες από τα βαθιά χρωματισμένα τζαμωτά, έξαφανίζει υποβλητικά το άπαλό σβύσιμο των γραμμών του χιτριού που τεντώνονται όλες άπεγνωσμένα προς τα ύψη. Στις γοτθικές εκκλησίες οι γονατισμένες γυναίκες έχουν χάσει κάθε έπαφή με την καθημερινότητα· ή μεταρριωμένη τους έκφραση συγκλονίζει. Οι Ιταλικές εκκλησίες μοιάζουν—πολύ περισσότερο—

με τις δικές μας. Ο μεσημβρινός Ιταλικός λαός δεν ανέβηκε αυτός προς το Θεό· πλησίασε το Θεό προς αυτόν. Έχει πολύ περισσότερο ειδολωλατρικές προλήψεις, παρά πίστη. Υπερφόρτωσε τις εκκλησίες του με μουσαϊκά, με χρυσά, με στολίδια, με αγάλματα, με εικόνες, και έδωσε την άόρατη παρουσία του υπερέκσμου. Οι γονατισμένες γυναίκες στις Ιταλικές εκκλησίες διακόφουν τη μηχανική προσευχή τους, για να παρακολουθήσουν περιέργως με το βλέμμα τους τον ξένο, που περιφέρεται, χωρίς να αισθανθεί καθόλου την υποχρέωση να μην κάνει θόρυβο. Δεν ταράζει καμιά συγκεντρωμένη ψυχή. Η άύστηρότητα του φύλακος που δεν επιτρέπει στις γυναίκες να μπουν στον κόλπο του Θεού· αν δεν φορούν φορέματα με μακριά μανίκια, κι αν δεν έχουν το λαϊμό τους μισοσκαπασμένο, μου φαίνεται κομική και θόλου στον τόπο της. Μια άπαίτηση να ντυθεί κανένας με κοστούμια άλλης εποχής, για να μπει στις Ιταλικές πόλεις, θα ήταν πολύ πιδ δικαιολογημένη. Τις Ιταλικές εκκλησίες τις έπισκέπτεται κανένας, όχι για να συγκινηθεί, από μια ατμόσφαιρα, αλλά σάν μουσαϊκα· άναζητώντας τα έργα των μεγάλων ζωγράφων που σκόρπισαν σπάταλα παντού την άφθονη, πηγαία και χαρούμενη τους παραγωγή. . .

Όπως οι μεγάλοι δημιουργοί άπορροφούν τους μετριότερους, έτσι και ή Βέργαμο σβύνει πολλές από τις έντυπώσεις των μικρών πόλεων που την περικυκλώνουν. Στη Βερόνα έχουν καταργηθεί όλες οι άποστάσεις ανάμεσα στους αιώνες· όλοι οι αιώνες, κι ακόμα κι ο θρόλος, και ή σύγχρονη ζωή συμπλέκονται άρρηχτα χωρίς προσπάθεια, δυσκολίες και σπασμωδικότητες. Στη Βερόνα, ή σύγχρονη ζωή δεν άπλώθηκε σε δικές της συνοικίες· ίκανοποιήθηκε μέσα στις παλιές, παραλλάζοντας τις ελάχιστα. Κι' όλος έξω από τα τείχη της συνήνησα μια εκκλησία, όπου κάθε αιώνας έντοίχισε τη σφραγίδα του: μπήκα από μια φαγωμένη δίφυλλη πόρτα, σκεπασμένη με άφελή, αλλά παλμώδη άνάγλυφα του 10ου αιώνα. Είδα στους τοίχους βυζαντινά μουσαϊκά, τοιχογραφίες της Προαναγέννησης που διατήρουν ακόμα μια βυζαντινή έπιρροή, αλλά άναζητούν μιάν ανεξαρτησία· είδα την ανεξαρτησία αυτή να έκδηλώνεται θριαμβευτική σε μεγάλους συνθετικούς πίνακες της Αναγέννησης. Στην κρύπη της εκκλησίας, όπου διατηροούνται ακόμα τα ίχνη της πρώτης εκκλησίας που καταστράφηκε, οι κολόνες είχαν κιονόκρανα δωρικά και κορινθιακά. Μέσα στην εκκλησία οι κολόνες υποστήριζαν στα δαντελωτά κιονόκρανά τους καμάρες καμπυλωμένες κι άλλες αλχημικές και σχεδόν γοτθικές. Στην αύλη του μοναστηριού του προσκολλημένου στην εκκλησία, κάποιοι σημερινοί μοναχοί περπατούσαν άργά κι έπίσημα κι άναζητούσαν λίγον ίσσιο κάτω από τις καμάρες, όπου ανεβαίνει ένας χλωρός κισσός.

Πέρασα τον ποταμό της Βερόνας πάνω σε μια πορφυρένια γέφυρα, που την πλαισιώνει, σάν για να την προστατέψει, μια σειρά από

πόρους και πυργίσκους, οι οποίοι μέσα στο συντονισμένο περιβάλλον, κάνουν ακόμα σήμερα την εντύπωση να είναι απόρητοι. Περιπλανήθηκαν μέσα στα έρετα ενός αρχαίου ρωμαϊκού θεάτρου που περικυκλώνεται από μασσιβικές εκκλησίες κι' από σπίτια που ζωγραφούνται από τ' άπλωμένα στα παράθυρα πολύχρωμα ρούχα της μουσάδας. Αγόρασα τσιγαρέτα κι' έφημερίδες στα μαγαζιά ανάμεσα στα όποια άσφυξιά ο τρώστιος όγκος της ρωμαϊκής άρρένας. Έπισκέφθηκαν κατακόμβες, οι όποίες έχουν μεταμορφωθεί σε αποθήκες ενός εκδοτικού οίκου' τα βουνά των βιβλίων σκεπάζουν τις άπλοϊκές τοιχογραφίες και σιγά σιγά τις ξεκαίφουν. Στην πλατεία delle Cibe, όπου κάθε σπίτι είναι ένα κειμήλιο των αιώνων, δυσκολεύθηκε να περπατήσω, γιατί εΐταν όλη σκεπασμένη υπό κορίνια φρούτων και λαχανικών. Φιλοξενεί τη λυχαναγορά κι' οι μικροπωλητές στήριξαν τα μαγαζάκια τους στο μαρμάρινο λιοντάρι, που διαπιστώνει ότι η Βερόνα υποτάχθηκε άλλοτε στη Βενετία, στο άγαλμα της Μαντόνας-Βερόνας, στον πυργίσκο όπου ανέβαινε άλλοτε ο διαλαλητής των απόφρασεων των άρχόντων. Μπήκα άδιάφορα στην άδλη ενός κοινοτάτου κερκενίου, και βρέθηκα μπροστά σε μιá περήφανη μαρμαρίνη σκάλα μ' ένα κιγκλίδωμα λεπτότατα λαξευμένο κι' οικουσιασμένο.

Ο Pirandello δραματοποίησε την ύπαρξη των προσώπων που δεν υπήρξαν στη ζωή, αλλά μόνο στη φαντασία ενός ποιητή. "Αν ο Pirandello είχε ανάγκη μιáς δικαίωσης, θά του την έδινε η Βερόνα. Στη Βερόνα ζούν πολύ πιο έντονα απ' όλα, τα ιστορικά πρόσωπα που διυλύνθηκαν μέσα στο πέπλο της άσρατίας—οι μορφές των δύο αιώνα έρωτευμένων: του Ρωμαίου και της 'Ιουλιέτας. Κάθε διαβάτης στον όποιο ρωτάτε μιá πληροφορία και που αντίλαμβάνεται ότι είσθε ξένος, σάς προτρέπει: «Πηγαίνετε να δείτε τα σπίτια του Ρωμαίου και της 'Ιουλιέτας». Τα σπίτια του Ρωμαίου και της 'Ιουλιέτας! Τι σημαίνει, αν το πρώτο έχει μεταβληθεί σ' ένα σταύλο που βρωμά άπαίσια, κι' αν το δεύτερο είναι ένα κοινοτάτο πολυόροφο καλιό σπίτι, μέσα σ' ένα σκοτεινό σοκάκι κατοικημένο από άσημαντους μικροαστούς; Τι σημαίνει, αν αναζητήσα άνώφελα κάποιο ίχνος ενός μπαλκονιού; Οι δραματισμοί ενός ποιητή είναι άληθινότεροι από την πραγματικότητα. Η πίστη όσων συγκινήθηκαν από το ποίημα του Σαίξπηρ, ή έστω και μόνον από τη φήμη του, άρκει για να μετατρέψει τα άθλια αυτά τα σπίτια, που δεν είναι τυχαίο ότι διαλέχθηκαν άσημαντα, γιατί μόνον έτσι μπορεί να τα μεταμορφώσει ελεύθερα ή φαντασία, σε παλάτια μέσα σε περιβόλια, με πλατιές φεγγαροφώτιστες τράτσες' ή πίστη άρκει για ν' αναδίνεται απ' αυτά τα σπίτια μέσα στην υπερβολικά πολεμική κι' εκκλησιαστική Βερόνα,

μιá άτμόσφαιρα άπειρης τρυφερότητας κι' άναλοϊότητας ζωής.

Τι σημαίνει ακόμα, αν όλοι οι σοβαροί άδηγοί πληροφορούν ότι ο τάφος της 'Ιουλιέτας δεν είναι γνήσιος, κι' αν πραγματικά δεν βλέπει κανένας τίποτε άλλο, παρά ένα έντελώς κοινό κενοτάφιο μέσα σε μιá αυλή μοναστηριού; "Όλοι οι έρωτευμένοι όλου του κόσμου που ήρθαν στη Βερόνα ύπακούοντας σε μιá παράδοση συνήθεια, έσριξαν και ρίχνουν μέσα σ' αυτό το κενοτάφιο τα έπισκεπτήριά τους. Έσκησαν με συγκίνηση και με ευγνωμοσύνη άπάνω σ' αυτόν τον τάφο, ο όποιος τους διαβεβαιώνει ότι η άγάπη μπορεί να είναι τόσο άπόλυτη όσο κι' ο θάνατος και καθ' διαρκή άφου τον ξεπέρασε.

Μόνο σε μιá γωνιά της Βερόνας δεν εισχώρησε καθόλου ούτε σήμερα ή ζωή του πλήθους. Είναι ή πλατεία dei Signori, των Άρχόντων Σκαλιγκίρι. Την περιβάλλουν τα καλάτια τους, που μοιάζουν με φρούρια, τα οικόσημά τους, μιá σκάλα, και λίγο παράμερα, σ' έναν περιβολό κλεισμένο με μιá βαριά σκαλισμένη σιδερένια γρίλλια, μέσα σε πλούσια μαρμαρίνα παρεκκλήσια, όρθιοι κι' έφιπποι άπάνω στους τάφους τους εξακολουθούν να φρουρούν την περιορισμένη πιά, άλλ' άδιχτη ιδιοκτησία τους.

Είχα δει την 'Ιταλία γύρω στις λίμνες της, την είχα δει σε κάποιες μικρές χαρακτηριστικές της πόλεις, θέλησα να τη δω και μέσα στα βουνά της. Πήγα στους Δολομίτες. Το όρεινό τοπίο συνήθως με άφίνει άσυγκίνητη, όταν δεν μοι είναι κι' ένοχλητικό: με πιέζει άνυπόφορα ή έλλειψη όριζοντος. Άλλά στους Δολομίτες τα βουνά βρήκαν την άρτια τους έκφραση, άνακάλυψαν την άρμονία της άρρυθμίας, και ή τελειότητα, όπουδήποτε κι' αν την συναντήσι κανένας, δεν μπορεί, παρά να ένθουσιάζει. Το άπεριόριστο στους Δολομίτες δεν άπλώνεται βέβαια σε πλάτος, άλλ' οι παράδοξες βράχινες κορυφές με τα καταπληκτικά σχήματα που ξεπερνούντα ψηλά πάνω από τα δέντρα, αντικατασταίνουν τον όριζοντα, έπεχτείνουν μαζί τους το 'Εγώ μας σε μιá λιγγιώδη άσυγκράτητη άνάταση. Για χιλιόμετρα και χιλιόμετρα ο δρόμος διασχίζει βράχους πλασιμένους για να στοιχειώνουν τον μεγαλοφάνταστο αίσθητικό έφιάλη ενός Θεού. Στιγμές θυμήθηκα τα Μετέωρα' μιá τα Μετέωρα κοντά στους Δολομίτες, δεν είναι, παρά ένα μονότονο και μικροσκοπικό παιγνίδι νάνων. Προς το βράδυ προπώντων, όταν όλοι αυτοί οι κολοσσιαίοι σταχτιοί και κίτρινοι όγκοι φωτίστηκαν, σαν να έβαιε μέσα τους μιá πορφύρενα πυρκαϊό, οι Δολομίτες μοι άποκαλύφθηκαν σαν τιτανικές έδρες για να καθώνται τα πνύματα του Σύμπαντος και να παρακολουθούν τις κοσμοκαταστροφές και τις κοσμογονίες. Έλειπε από την 'Ιταλία ή τραγική πνοή' στους Δολομίτες ένιωσα πως περιέχει και τη δυναμική ούσια ενός Δάντε.

ΑΛΚΗΣ ΘΡΥΛΟΣ

ΑΝΤΙΛΑΛΟΙ ΑΠΟ ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΜΑΣ (*)

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΑΠΟ ΤΟ "ΧΙΝΟΠΩΡΟ,"

ΝΥΧΤΕΡΙ

... Απόψε κλεί μιá βδομάδα, που δουλέβει ο τερζής στο κουμπάρου του του γερο-Φώτη. Έφτειασε δυο καπότες μάτερες, μιá κόζινη, μπενοσβράκι του Γκώργη, και γελέκια για ούλους. Πρώτη βολά έφτειάσανε και του Δημήτρη γελέκι, και γλυνηκε άλλος τόσος! Δεν πατάει χάμου από τη χαρά του! Τόμου τό κίωσε ο μάστορης, άμέσις τάρπαξε, το φόρεσε και πήγε στον καθρέφτη να είδει πως του πηγαίνει...

Το δοκίμασε κουμπωμένο και ξεκούμπωτο, γιαλιστηκε δεξιά, γιαλιστηκε ζερβιά, τηράγεται απ' ούλες τις μεριές, κορδώνεται και καμαρώνει και του φαίνεται πως είναι άλλος άνθρωπος, του φαντάζεται κιόλας πως το γελέκι τον έκαμε μεγάλο, ότι μονομιάς έγινε κι άφτος συνόμοιος με τους άλλους. Για κείνο συνεμπάνει και στις κουθέντες τους με τον ξένοιαστον άερα της μακαρισμένης κι άφρόντιδης νιότης, που δε θέλει και πολλά πράματα για να ξεσπάσει σάδολη χαρά και να πλημμυρίσει από φτυχία—της φτάνει ένα πράσινο γελέκι για να φλητουρήξει, σά να πήρε βασιλείο στην κατοχή της...

Έδάλανε να φάνε, άρχινήσανε κιόλας οι άλλοι, μιá ο Δημήτρη το χαβά του: Θηλυκώνει και ξεθηλυκώνει το γελέκι, βάνει ένα σουγιά στην τσέπη του, το γυροφέρνει απο-

(*) Είναι ο τίτλος του νεοφανούς βιβλίου, εις το όποιο ο καθηγητής κ. Κ. Η. Μαρίνης συνεχέντρωσε τα λογογραφικά που έδημοσιεύθησαν κατά καιρούς εις την «Νέαν Έστία» μαζί με άλλα, άνέκδοτα. Περιττόν να εξάρωμεν την έπιστημονική αξία αυτου του βιβλίου. Θα το συστήσωμεν μόνον εκθύμως και εις τους καταγινομένους εις την λογογραφία, και γενικώς εις τους ένδιαφερομένους διά την Νεοελληνικήν Ζωήν και Γλώσσαν.—Σ.τ.Ν.Ε.

δώ, το γυροφέρνει άποκει, ούλο κάτι το πασπατέθει, πάντα με δάφτο έχει να κάμει κι από τη χαρά του δεν του πηγαίνει φαί, τρώει δυοτρείς άμπουκιές και χορταίνει σά να φαγε άκέρια βετούλα!...

Άμα σηκώσανε το τραπέζι, ο τερζής πήρε τα σύνεργά του κι άρχισε να δουλέβει, να βάνει τα χάρτζια στο γελέκι του γέρου. Έκείνο δεν ήτανε όμοιο με ταλλα' το ρασόφυλλο του κορμιού ήτανε μακρύτερο, για να πιάνει τη μέση του γέρου και να βαστάει ζέστα.

Ο γερο-Φώτης παραξενέφτηκε που τον είδε να ράφτει νύχτα.

— Τι τρέχει απόψε, κουμπάρε; του κάνει.

— Απόψε θα νυχτερέψουμε, του λέει κείνος. Θα κιάσω το γελέκι σου πρώτα κι άπει θα κοιμηθούμε.

— Α! Τι καλά!... πετάχτη ο Δημήτρη. Θα είπουμε και παραμύθια!...

— Πάψε, σύ! τον έκοψε ο πατέρας του. Μου πετάχτηκες σαν τη γριά από την κοφίνα!...

Ο Δημήτρη συμμαζώχτηκε ντροπιασμένος. Ο γέρος ξεθεράκχησε τη φωτιά, συντρόφεψε τα ξύλα για να λαμπαδώσουνε κι άπει ξαπλώθηκε στο παραγώνι.

— Μά καλά, λέει σε λίγο' δεν το βαρέθηκες το ράφιμο ούλη την ήμέρα;

— Βαρέθηκα, ξεβαρέθηκα, κουμπάρε, πρέπει ναν το τελέψω και τοϋτο απόψε.

— Γιατί απόψε; Και τιχιά μέρα ξεμερώνει...

— Ναί, μιá ταχιά λογαριάζω να δουλέψω στο γερο-Σούλια. Θέλουνε να φτειάσουνε κάτι καπότες και δεν παίρνει αναβολή το πράμα... Το κρύο έσφιξε, γλέπει.

— Μά, καλά... Δε θα φτειάσεις τις δικές μας γιούρντες;

— Παραπέρα τις φτειάνω τις γιούρντες.

Ἰσείς δὲν τίς ἔχετε ἀμέσως ἀνάγκη... Ἄσε νὰ γένηι πρῶτα ἡ ἀναγκερὴ δουλιὰ καὶ παραπέρα...

— Καλὰ, κουμπάρε, τήρα δουλιὰ σου! Δὲν ἐχάθη ὁ κόσμος γιὰ τίς γιούρντες... Ὅπου ἄδειάσεις τίς φτειάνεις. Φτάνει νὰν ἔτοιμες τὸν καιρὸ τοῦ γάμου, πού θὰ μᾶς χρειαστοῦνε...

— Οὐ... κάνει ὁ τερζής. Ὡς τότε ἔτοιμες θὰ ναι. Σὲ δυὸ βδομάδες τὸ πολὺ θὰ μ' ἔχετε δῶ πάλι. Ἐ τότε θὰ εἰποῦμε καὶ τὰ παραμύθια! λέει τοῦ Δημήτρη.

— Καὶ τώρα γιατί; τοῦ κάνει ἐκεῖνος. Σάματι θὰ σφαλῆσαι τὸ δικαίωμα, ἀν εἰποῦμε καὶ ἀπόψε κανένα;

Ὁ μαστρο-Σιώργαλης ἔδ θέλει καὶ πολλὰ παρακάλια καὶ ἀρχινάει νὰν τοὺς λέει γιὰ τίς νεράϊδες, πού γυρίζουνε μέσα τὰ δροσολάγκαδα καὶ ὅπου βροῦνε σιωματάκι τὸ κάνουνε χοροστάσι καὶ ἀντίλαλει ὁ τόπος ἀπὸ τὰ τραγούδια τους.

— Μιὰ βολὰ, λέει, τίς εἶδε ὦρα τοῦ μεσανύχτου κάποια γυναίκα. Ἦτανε φεγγάρι σὰν ἔτώρα καὶ γελάστηκε πὼς κοντέθει νὰ ξημερώσει. Σηκώνεται βιαστικά, ζαλώνεται τὸ βρέλι της καὶ πᾶει στὴ Λιάσκοθα γιὰ νερό. Καθὼς ἐξαγνάντησε κατὰ τὸ ρέμα τί νὰ εἶδει! Ἐνα σωρὸ ξανθομάλλες καὶ ροδοκόκκινες κοπέλες, πού φωτολόγαγε ὁ τόπος ἀπὸ τὰ μαλλιά τους καὶ χορέδανε τόσο ἀνάλαφρα, σὰ νὰ μὴν ἀκουμπάγανε χάμου! Ἡ Λιάσκοθα ἔμοιαζε μὲ χωράφι γιομάτο παπαρούντες, πού τίς ἀργοσαλέθει ἀνοιξιὰτικο ἀεράκι... Οἱ φωνές τους δὲν ξεχωρίζανε τραγούδι σὰν τὰ δικά μας, μὰ κάνανε μιὰ μελουδιά, πού ξεσήκωνε τὰ λιθάκια νὰ χορέψουν!

— Ρε πού νὰ βρεθῆκανε δῶ οὐλές τοῦτες οἱ νερωταριές; λέει μὲ τὸ νού της ἡ γυναίκα, ἀκούνητη ἀπὸ τὸν τόπο πού τίς πρωτόειδε. Ἐτοῦτες εἶναι ὁμορφες σὰν τίς νεράϊδες! Ἐδεκεὶ κατάλαβε ἀξαφνὰ τὸ πού βρεθῆκανε καὶ τὸ βαλε στὰ πόδια...

— Νὰ ναι σωστὸ πὼς ἀκολουθᾶνε ὅποιον τοὺς πάρει τὸ μαντήλι τους; ρωτᾶει ὁ Θεωδωράκης.

— Ἐτσι λένε!.. Ἐγὼ δὲν ξαίρω. Οὐτ' ἔχω εἰδωμένες καὶ ἄς γυρίζω μέσα τὰ τρίστρατα χειμῶνα καλοκαίρι.

— Ἐγὼ τίς εἶδα μιὰ βολὰ στ' Ἀηξιαρχιοῦ τάλωνι, λέει ὁ γερο-Φώτης. Ἐκαμα ἴσια κατὰ δάφτες, μὰ χαθῆκαν ἀπὸ μπροστά μου καὶ

γιόμισε ἡ ρεματιά ἀπὸ τὰ γέλια τους...

— Ὁ παρκαφυλλάξω νὰ πάρω μιανῆς τὸ μαντήλι! λέει ὁ Δημήτρη. Ὅχι τώρα... Νὰ τρανήνω πρῶτα...

— Ἀψά! φτερνίστηκε δυνατὰ ὁ μᾶστορης καὶ ἀκούστηκε σ' ὄλο τὸ χωριό, κατὰ πού τὸ εἶχε συνήθειο.

— Γειά σου καὶ ἀλήθεια λέω καὶ ἀλήθεια νὰ βγῆ!.. μελέτησε μέσα του ὁ Δημήτρη.

Στερνὰ ὁ μᾶστορης τοὺς εἶπε γιὰ τὸν Ἀράπη πού φυλάει τὰ λεφτὰ καὶ βγαίνει νύχτα σὲ νύχτα καὶ τὰ βόσκει...

— Τί λεφτὰ ναι κείνα; ρώτησε κάποιος.

— Εἶναι τὰ φλωριά, πού εἶχανε οἱ παλαιοί! τοὺς λέει.

— Νὰ ναι πολλὰ τάχα;

— Πολλὰ λέει; Ἀμέτρητα καὶ ἀλογάριαστα εἶναι! Καὶ καθὼς σειριανᾶνε καὶ βόσκουνε μέσα τίς λάκες καὶ τὰ καταράχια, ἀκούγονται σὰν πρόβατα καὶ σείτ' ὁ τόπος ἀπὸ τὰσημοκούδουνα! Μὰντίλαλει τόσο γλυκὰ ἡ φωνούλα τους, πού λές καὶ κηλαηδοῦνε χιλιολοήτικα πουλιὰ καὶ ἀηδόνια σ' ἔν' ἀνθισμένο λιθάδι!..

— Νὰ δὲ μπορεῖ κανεὶς νὰ πάρει ἀπὸ δάφτα;

— Μπα, μπα, μπα!.. Δὲν τὰ ντιώνει ρούπι ὁ Ἀράπης! Γυρίζει ὀλόγυρα καὶ τὰ σιουραδέβη σὰν τὸν καλῆτερο μπιστικό Ποιὸς κοτάει νὰ ζυγώσει!.. Μὰ λένε πὼς καμὰ βολὰ δίνει μοναχὸς του ἕτινους θέλει. Τὸν πηγαίνει στὴ βαθειὰ σπηλιὰ πού τὴ χει καὶ τὸν ἀφήνει νὰ πάρει ὅσα μπορέσει...

— Ρε τί μοῦ λές; κάνει ὁ γέρος.

— Ναί!.. Μιὰ βολὰ ἐγιόμισε τὸν κέρφο ἐνοῦ τσιοπάνη...

— Ἐκεῖνα τὰ φλωριά πού βρίσκουνε στὰ χαλάσματα ἀπὸ κείνα εἶναι;

— Ἀπὸ κείνα! Ἄμα τύχει καὶ ἀκουμπήσουνε σὲ καμὶ ἀκαθαρσία, μα γαρίζουνε καὶ μένουνε χάμου, γιατί τὰλλα δὲν τὰ θέλουνε πλιά κοντὰ τους...

Πάθει τώρα κανέναν δὲν κραίνει... Ὁ νού τους τρέχει ἀνάμεσα στίς λάκες, πού βόσκει ὁ Ἀράπης τὰ φλωριά του...

ΝΥΧΤΟΣΚΑΡΟΣ

Μὲ τὴ δουλιὰ καὶ μὲ τίς κουθέντες πέρασε ἡ ὦρα. Θὰ κοντέθανε μεσάνυχτα πού ξετέλειψε ὁ τερζής καὶ ἔτοιμαζόνταν νὰ κοιμηθοῦνε. Πρὶν πλαγιάσουν ἀκόμα, κάποιος ἀνοιξε τὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ καὶ μαζὶ μὲ τὴ νύ-

χτερινὴ παγάδα μπήκε μέσα ἀπόφωνο ἀπὸ χιλιομυριολοήτικα κουδούνια.

— Γκλιγκλίν... γκλιγκλίν... γκλιγκλίν... καμπανίζουνε πέρα στὸ βουνὸ καὶ ἀχολογᾶει οὐλὸς ὁ τόπος. Γιόμισε καὶ τὸ σπῆτι ἀπὸ τὸν φιλόγλυκο γοργὸν ἀντίλαλό τους.

Ὁ γέρος ἀφτιάστηκε καὶ ἀντεσηκώθη.

— Γι' ἄκω! κάνει... Σειέται τὸ βουνὸ ἀπὸ τὰ κουδούνια!

— Καὶ τί ξάστερα πᾶκουγόνταν τώρα τὴ νύχτα, εἶπ' ὁ μαστρο-Σιώργαλης. Δὲς καὶ βαροῦν ἔδεπα ὄξω!.. Καλὰ λένε «ἡ νύχτα ἔχει ἀφτιά καὶ ἡ μέρα ἔχει μάτια».

Δὲ μιᾶνε πλιά, μὴν ἀγκρομαζόνταν. Σὰ νὰ μὴν ἔχουνε ἀκουσμένο στὴ ζωὴ τους κουδούνια καὶ τροκάνια. Τόσο ἀλλιωτεμένος ἔρχεται τώρα ὁ νηχὸς τους καὶ τόσο τοὺς συνεπαίρνει, πὺ νομίζουνε πὼς ζιοῦνε σ' ὄνειρεμένους καὶ ἀφταστους παραδεισένιους τόπους. Στὸ νού τους ἔρχεται τὸ παραμύθι τοῦ Ἀράπη. Μόνον κεινοῦ τὰ τροκανοκούδουνα θάχολογᾶνε τόσο καθαρὰ, ἀπαλόγλυκα καὶ γαληνεμένα: γκλιγκλίν... γκλιγκλίν... γκλιγκλίν...

Θυμόνταν καὶ τίς ἱστορίες τοῦ νεράιδωνος πού χορέδουνε καὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τους σείονταν τὰ δέντρα καὶ τὰ κλαριά. Νεράιδες θὰ ναι καὶ τραγουδᾶνε! Ἐτσι τοὺς φαίνεται πὼς, ἀν τηρήζουνε κατακείμε, θὰ εἶδοῦνε κιάλας νὰ φωτολογᾶει τὸ βουνὸ ἀπὸ τὰ ὀλόχρυσά μαλλιά τους...

— Τίνους νὰ ναι; ρωτᾶει ὁ γέρος ἕναν καιρὸ καὶ ἡ φωνὴ του ξεδιαλύνει τίς ὄνειροφαντασιές καὶ τοὺς συνεφέρνει.

— Τὴ νύχτα, ξακολούθησε ὁ γέρος, τὰ πράματα βόσκουνε καλῆτερα. Μιάς ὥρας βοσκῆ τοὺς φτάνει καὶ τὰ τυλώνει...

Σώπασε λίγο καὶ στερνὰ εἶπε παραπονεμένα:

— Ἐμεῖς δὲν τὰ βγάλαμε φέτο...

— Μὴ σεκλητέζεσαι, πατέρα, τοῦ λέει ὁ Γιώργης. Ἄμα θές, τὰ βγάνουμε τὴν ἀβγὴ μπωνῶρα.

— Μὰ πρέπει νὰν τὰ νυχτοβόσκουμε καὶ μεῖς, ὅποτε κάνει καλὸν καιρὸ, εἶπε. Ὅπως νὰ κάμει, τώρα πού ναι μικρὸς οἱ μέρες, δὲ χορταίνουνε τὰ πράματα... Καθὼς εἶναι καὶ οἱ βοσκὲς λίγες ἐφέτο, πρέπει νὰ τὰ περιποιγιόμαστε περισσότερο, νὰ μὴ μᾶς κατηγονίσουνε καὶ πάθουμε καμὰ...

— Ἄ, μπά! Μὴ φοβάσαι καὶ δὲν κατηγο-

νίζουνε τὰ δικά μας πράματα, πατέρα. Τὴν πετοώνουνε καλὰ... Τὰ γίδια ἀναχαράζουνε οὐλὴ τὴ νύχτα. Δὲν ὑπάρχει φόβος νὰ ξεπέσουν.

— Πάντα κολοῦναι νὰν τὰ νυχτοβόσκουμε κιάλας. Ζημιὰ δὲ θὰ πάθουμε ὅπως νὰ κάμει θὰ χουμε κέρδος... Τὸ καλὸ ν' καλῆτερο! πού λέει καὶ ὁ λόγος.

— Ναί, δὲ σοῦ λέω... Δὲ χάνουμε τίποτα νὰν τὰ βγάνουμε γιὰ βοσκῆ, ὅποτε εἶναι γλυκειὰ νύχτα...

Δὲν ἐμίλησε πιά κανέναν, τοὺς πῆρε ὁ ὕπνος. Μονάχα ὁ γέρος δὲν κοιμήθηκε, στριφογυρίζει στὸ στρωσίδι βουρλιαμένος ἀπὸ τὴν ἔνοια τοῦ πού νυχτοβόσκουν ἀλλουνώνε τὰ πράματα καὶ τὰ δικά τους εἶναι κλεισμένα στὸ γαλάρι καὶ δὲ σφαλίσανε τὰ μάτια του ὡς τὴν ἀβγὴ μπωνῶρα, πού βγήκε καὶ τὸ δικό τους μπουλούκι. Τὸ σκάρισ' ὁ Θεωδωράκης, φόρεσε τὴν καινούρια κοζίνα, γιὰ νὰ μὴν τὸν περικόβει τὸ κρύο, καὶ πᾶει. Τὰ βετούλια χορομπουᾶνε ἀπὸ τὴ χαρὰ τους, ἀνατινιάζουνε τὰ κουδούνια τους. Μὰ καὶ τὰλλα δὲν πᾶνε πίσω στὰ χοροπηδήματα καὶ παιγιόδια. Καὶ μὲ τί ὄρεση ροκανᾶνε τοῦν κλαριῶνε τίς φοῦντες!

Τὰ σκυλιὰ ὄλο γυροφέρνουνε τὸ κοπάδι, παραφυλάνε στὰ σούρματα, βαβίζουνε κάπου κάπου καὶ τὸ λύχτημά τους πᾶκούγεται μακριὰ φοβίζει τὰ γρίμια.

Ὁ Θεωδωράκης ξαπλώθηκε στὰ τουφωτὰ πουργάρια, κοντὰ σὲ μιὰ ριζιμιὰ πέτρα καὶ, συνεπαρμένος ἀπὸ τὸ γλυκοξημέρωμα τῆς γαληνεμένης χαραβγούλας, ἔβγαλε τὸ καλάμι του καὶ σκρόπισε στὰ καταράχια τὸν ἀντίλαλο ἐνοῦ δικοῦ τοῦ τραγουδιοῦ, πού τὸ συταίριαζε ἀπὸ τὰ τραγούδια πού ξαίρει:

«Σηκώθηκα μιὰ χαραβγὴ δυ' ὄρες πρὶν ξημερῶσαι
καὶ πῆρα τὸ κοπάδι μου, νὰ πᾶ νὰν τὸ βοσκῆσω.
Τὰ πρόβατά μου ἀπλώσανε κάτω στὸ ριζοβούνη
καὶ τρῶν κλαρὶ τὰ γίδια μου ψηλά στὰ κατα-
ράχια.
Κι ἀπὸ τὰσημοκούδουνα καὶ ἀπ' τὰ φιλά τσιο-
κάνια
ἀχολογοῦν τὰ διάσελα καὶ ἀντιλαλοῦν τὰ δάσια.
Ζηλέθει τᾶστρι πού τάκούει καὶ ἀβγάτηνε τὸ
[φῶς του,
ζηλέθουνε καὶ οἱ πέρδιες καὶ ἀρχίουν τὸ κη-
[λάηδι!]

Ξημερώνοντα τὰ πράματα μπουλούκια ατήκανε στὸ ριζοβούνη καὶ πλαγιάσανε τυλωμένα.

Ὁ Θεοδώρητος τῆφικε μοναχὸς τους καὶ πάει στὸ χωριὸ νὰ κοιταξοῦν καὶ νὰ ξανάρθει. Περνώντας ἀπὸ τὸ Διὸν γιόμισε τὸ τράιστό του σφαλινγκάρους, στρογγυλὰ μπὸ μπόλια, πού βγαίνανε ἀπὸ τὸ χῶμα γιὰ νὰ βοσκῆσουνε μὲ τὴ δροσιὰ τῆς χαραβγῆς καὶ πετρωτούς, πού ἤσαντε μεγαλύτεροι, πλακουδοὶ καὶ ἄσπροι. Στὸ σπίτι πού τοὺς ἐπῆγε τοὺς περίλαβε ὁ Δημήτρης μὲ τὸ Φωτάκο καὶ κάθουσε χάρι καθὼς μαζώνουσε γλήγορα γλήγορα καὶ κρύβουσε τὴ δυόδιπλη

σειρὰ τῶν κερατιῶνε τους, ἕμα τὰ γχιολέ-βουνε μὲ κανα ξυλαράκι. Γιὰ νὰν τὰ ξαναβγάλουσε καὶ νὰ σκαρλίσουσε τοὺς λέει ὁ Δημήτρης :

«Σφαλίγκαρε, μαλίγκαρε, βγάλ' τὰ κέρατά σου, κι ἔρχεται ἡ κυρά σου, μὲ τὰ γιδοπορόβατά σου, καὶ μὲ τὰρνοκάτακά σου νὰ φάμε μπακαρούνια μὲ τὰ χρυσὰ πηρούνια!..»

ΚΩΣΤΑΣ Π. ΜΑΡΙΝΗΣ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ

Ο ΓΙΟΣ ΜΟΥ ΚΙ Η ΚΟΡΗ ΜΟΥ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ (*)

«Ἀρπάξα μὲ χαρὰ τὸ καπέλλο μου, σύστη-σα στίς δυὸ γυναῖκες νὰ μὴν ποῦν λέξη σὲ κανένα, ἔσκισα κομματάκια τὸ γράμμα τοῦ Νάνη, χάιδεψα τὴν ξανθούλα πού βρέθηκε πάλι στὴ σκάλα, τῆς εὐχήθηκα νὰ τὴν χειροκροτήσω γρήγορα στὸ θέατρο, μπῆκα στὰ μᾶξι πού μὲ περίμενε κάτω καὶ τράβηξα ἴσια γιὰ τὸν πύργο τοῦ κύρ-Ἀλέκου.

***

Νὰ σὰς πῶ τώρα τί ἦταν αὐτὸς ὁ πύργος καὶ πῶς ἄλλαξε γνώμη ὁ Νάνης. Μοῦ τὰ διηγήθηκε τὸ ἴδιο βράδυ πού ἀνταμωθήκαμε τέλος ἐκεῖ-πέρα.

Καθὼς πήγαινε μὲ τ' ἀμάξι στῆς θεατρῖνας, σ' ἕνα δρόμο τῆς Βάθης, μιὰ στιγμή πού ἔσκυψε προφυλαχτικά νὰ ἴδῃ ποιὸς περνοῦσε, πῆρε τὸ μάτι του τὸν κύρ-Ἀλέκο, περαστικό. Ἀμέσως, ἀπὸ ἐνστικτο, τραβήχτηκε μέσα, γιὰ νὰ μὴ γνωριστῇ. Μὰ ὁ κύρ-Ἀλέκος, σωστὸς Λυγκέας, τὸν εἶχε ἴδῃ καλὰ καὶ τὸν εἶχε γνωρίσει. Τοῦ φάνηκε μάλιστα ἀρκετὰ παράξενο πού τὸν ἔβλεπε στίς γειτονιὲς ἐκεῖνες σ' ἕν' ἀμάξι καὶ... μὲ μιὰ βαλίτσα.

— Νάνη! Νάνη! τοῦ φώναξε. Γιὰ πού;.. Μπά, σὲ καλὸ σου!.. Στάσου, βρε ἀδερφέ!

Ἐἶχε μαντέψει, εἶχε προαισθανθῆ κατὶ σοβαρό.

(*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

Κ' ἔτρεξε στ' ἀμάξι, σηκώνοντας τὴ μαγκούρα του γιὰ νὰ σταθῇ ὁ ἀμαξίας.

Τότε τοῦ ἦρθε τοῦ Νάνη ἡ ἰδέα σὰν ἀστραπή. Μὲ τὸν κύρ-Ἀλέκο θυμήθηκε τὸν πύργο του. Συλλαγίστηκε πῶς ἐκεῖ θὰ μπορούσε καλύτερα νὰ καταφύγῃ.

Ἐἶπε τοῦ ἀμαξιά νὰ σταθῇ, ἀνοίξε βιαστικά τὴ θυρίδα καὶ προσκάλεσε τὸν κύρ-Ἀλέκο στ' ἀμάξι.

— «Ἐλα, ἔλα!.. ἔχω νὰ σοῦ πῶ!..»

Ὁ κύρ-Ἀλέκος ἀνέβηκε, κάθησε δίπλα του, καὶ μὲ λίγα λόγια ὁ Νάνης τοῦ διηγήθηκε πού πήγαινε καὶ γιατί.

— Καὶ σ' αὐτὸ τὸ παλιόσπιτο θὰ πᾶς νὰ κρυφθῆς; ἦταν ὁ πρῶτος λόγος τοῦ κύρ-Ἀλέκου. Συχώρα με, βρε ἀδερφέ, συχώρα με! Ἀμαξιά, ἀμαξιά!.. Τράβα στὸν Ἅγ-Παντελεήμονα...

Ἔτσι ἡ πρόταση ἔγινε ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν κύρ-Ἀλέκο. Μὲ τὴ συνηθισμένη του σ' ἑμᾶς καλοσύνη, ὁ πιστὸς αὐτὸς φίλος πρόσφερε στὸ γιό μου τὸ καταφύγιο τοῦ πύργου του. Καί, ἀκόμα σπουδαιότερο, τὴ βοήθειά του καὶ τὴν προστασία του.

— Ἐννοια σου, τοῦ εἶπε, ἐγὼ θὰ σοῦ τὰ βολέψω ὅλα. Τὸν κύρ-Γζώρτζη νὰ τὸν ἀφήσης ἤσυχο. Ἐέρω ἐγὼ!

Καὶ πραγματικῶς ὁ κύρ-Ἀλέκος «ἤξερε». Μποροῦσε κανεὶς νὰ βασιστῇ στὸ δραστήριο, στὸν ἔξυπνο κι ἀνοιχτομάτη αὐτὸν ἄνθρωπο, πού μᾶς ἀγαποῦσε.

Περίεργο πῶς τὸν εἶχαμε ξεχάσει, τὸ πρῶτ', κι ὁ Νάνης κι ἐγὼ. Γιατί ἦταν ὁ μόνος πού ἔπρεπε νὰ θυμηθοῦμε. Ἀλλὰ ἔτσι συμβαίνει πάντα στὴν παραζάλη. Καὶ γελώντας, ὁ Νάνης ἔλεγε:

— Ἀς εἶναι, δὲν εἶχα μυαλό, μὰ εἶχα τύχη!

Ὁ καλὸς μας φίλος ἦταν καμμιά ἐξηνταριά χρονῶν, γηγενῆς Ἀθηναῖος, ἀρκετὰ πλούσιος, μὲ πολλοὺς συγγενεῖς, μὲ λίγους φίλους ὅμως καὶ μὲ τάσεις «ἀσκητισμοῦ» ὅπως τὸλεγε ὁ ἴδιος. Χῆρος, μὲ μεγάλα πιά ἀποκαταστημένα παιδιὰ, ζοῦσε σχεδὸν ὀλοχρονίς μονάχος του στὸν πύργο ἐκεῖνο, πού τὸν εἶχε χτίσει ἐπίτηδες σ' ἕνα μικρὸ περδῶλι, κοντὰ στὸν Ἰσοδονίφτη. Δὲν ἦταν παρὰ ἕνα μικρὸ κυνηγετικὸ περίπτερο, σὲ σχῆμα πύργου. Εἶχε δυὸ μόνο πατώματα καὶ, σὲ κάθε πάτωμα, ἀπὸ ἕνα μεγάλο στρογγυλὸ δωμάτιο. Στὸ κάτω, μὲ τὸ τζάκι, ὁ κύρ-Ἀλέκος μαγεύρουε, ἔτρωγε, διάβαζε καὶ ρέμβαζε. Στὸ ἔπάνω, μὲ τὴ σόμπα, κοιμόταν. Ὅλοι οἱ κυνηγοὶ τῆς Ἀττικῆς ἤξεραν αὐτὸν τὸν «πύργο τοῦ κύρ-Ἀλέκου» ὅπου ἔβρισκαν πάντα φιλοξενία.

Μὰ κι οἱ λιγοστοὶ τοῦ φίλοι πήγαιναν κάπου κάπου καὶ τὸν ἔβρισκαν, ἢ τὸν περίμεναν ὡς νὰ γυρίσῃ ἀπὸ τὴν πόλη ἢ ἀπὸ τὸ προάστειο.

Τὸ χτήμα εἶχε κι' ἄλλο ἕνα σπιτάκι, ὅπου κατοικοῦσε ὁ κηπουρός, μὲ τὴ γυναῖκα του καὶ μὲ τὸ μικρὸ γιό του. Μὰ στὸν πύργο ὁ κύρ-Ἀλέκος δὲν εἶχε κανένα. Ὅλες τίς δουλειὲς τίς ἔκανε μοναχός του. Καὶ συνηθίζε, καθὼς ἔλεγε, νὰ μὴν ἔχῃ «τὴν ἀνάγκη τοῦ πλησίον».

Γνωρισθήκαμε μιὰ φορὰ πού εἶχα κι ἐγὼ τὴ μανία τοῦ κυνηγιοῦ. Κι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς μοῦ ἄρεσε τόσο, ὥστε ἀπὸ τότε πήγαινα συχνὰ νὰ τὸν βλέπω καὶ χωρὶς τουφέκι. Ἐπαιρνα μάλιστα, γιὰ περίπατο, καὶ τὰ παιδιὰ μου, πού ἦταν τότε μικρά. Ἀργότερα, ἕνα καιρὸ πάλι, βλεπόμαστε στοῦ ἀδερφοῦ του, γνωστοῦ μεγαλοβιομήχανου. Ὁ κύρ-Ἀλέκος μοῦ ἔκαμε καὶ τὴ μεγάλη τιμὴ, ἐξαιρετικὴ γι' αὐτόν, νὰ μ' ἐπισκεφθῇ στὸ σπίτι μου δυὸ ἢ τρεῖς φορές. Καί, τὰ πρῶτα ἐκεῖνα χρόνια, δὲν ξεχνουσε ποτὲ νὰ μοῦ στείλῃ γιὰ δῶρο ἀπὸ τὰ πιὸ διαλεχτὰ προϊόντα τοῦ περδολιοῦ. Τὸν τελευταῖο καιρὸ δὲν παραβλεπόμαστε. Ἐγὼ δὲν ἔκανα πιά τόσο με-

γάλους περιπάτους, τὰ παιδιὰ μου προτιμοῦσαν τὰ κέντρα, κι ὁ κύρ-Ἀλέκος ἐρχόταν στὴν Ἀθήνα ὀλοένα σπανιότερα. Μὰ ἡ ἀμοιβαία μας συμπάθεια διατηροῦνταν, καὶ τὸ δείχναμε κάθε φορὰ πού μᾶς ἀντάμωνε μιὰ ἔκτακτη τύχη.

— Ἀ! ὁ κύρ-Ἀλέκος!..

— Ἀ! ὁ κύρ-Γζώρτζης!.. Τί κάνουν τὰ παιδιὰ;..

Ἐγὼ συμπαθοῦσα αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο, γιατί καὶ μὲ τὸ ἐξωτερικὸ του, καὶ μὲ πολλὰς συνήθειές του, καὶ μὲ μερικὲς ἀκόμα ἰδιοτροπίες του, μοῦ θύμιζε παλιούς ἀρχόντες τῆς Κέρκυρας. Ἦταν ψηλός, εὐσταλῆς, ὁμορφος, μὲ ἄσπρη γενειάδα, κοντὴ καὶ μυτερή, μὲ πλατὺ μέτωπο καὶ μὲ θαυμάσια γαλανὰ μάτια, συνηθισμένα ὄχι νὰ βλέπουν, παρὰ νὰ γυρνᾶν τεύουσαν ἀπὸ μακριὰ στὴν ἐξοχή. Ἦὰ μάτια αὐτῶν, μέσα στὴν πόλη καὶ προπάντων μέσα στὸ σπίτι, σοῦ ἔκαναν τὴν παράξενη ἐντύπωση κανονίων πού θὰ ἐσκόπευαν σπουργίτια. Φοροῦσε πάντα σχεδὸν μπότες καὶ καπέλλο, εἴτε ψάθινο, εἴτε καστόρινο, μὲ γύρους πλατεῖς, ἀνεθοκατεθασμένους ἀταχτα καὶ καλλιτεχνικά.

Ἀπὸ τὸν Ἅγιο Παντελεήμονα, τὴν ὁδηγία τοῦ ἀμαξιοῦ ἀνέλαβε ὁ κύρ-Ἀλέκος. Καὶ σὲ μιὰ ὥρα ὁ Νάνης ἦταν ἐγκαταστημένος στὸν πύργο, ὅπου θὰ περνοῦσε τὴ «φυγοδικία» του.

***

Στὸ φῶς τοῦ προχωρημένου δειλινοῦ — καὶ στὴν ἐξοχή ἀργεὶ νὰ σκοτεινιάσῃ — δὲν ἐδυσκολεύθηκα κι ἐγὼ νὰ ὀδηγήσω τὸν ἀμαξιά μου στὸ χτήμα τοῦ κύρ-Ἀλέκου πού τὸ μισοθυμόμουν.

Ὁ Νάνης, αἰγούρος πῶς ἐκεῖ-πέρα δὲν θὰ φανταζόταν νὰ τὸν γυρέψῃ κανεὶς, μὲ περίμενε στὴν καγγελόπορτα τῆς μάντρας καί, μόλις εἶδε ἀπὸ μακριὰ τὰ μάξι, ἔτρεξε.

— Ὁρατα, Ὁρατα! τοῦ φώναξα. Τί φρόνιμος πού εἶσαι! Κι' ἂν ἀντὶ γιὰ μένα, ἐρχόταν μὲ τὰ μάξι ὁ κ. ἀστυνόμος, πού σὲ ζητοῦσε στὸ σπίτι τὸ μεσημέρι;

— Μπά! ἔκαμε ὁ Νάνης καὶ νομίζεις πῶς δὲν ἐγγώρισα τὴ σιλουέττα τοῦ Κώστα; Κώστα ἔλεγαν τὸν πιστὸ μας ἀμαξιά.

Δὲν θὰ ξεχάσω τὸ θέαμα τοῦ Νάνη, ἔπως τὸν εἶδα ἐκεῖνη τὴ στιγμή σὰ... φυγόδικο.

Εἶχε βάλει μιὰ παλιὰ φορεσιά, πού τὴν ἔβαζε στὶς ἐκδρομὲς του. Ὁλωσδιόλου ἀπειροποίητος, εἶχε ἀπὸ τῶρα τὸ ὄφρα πού παίρνουν οἱ φυλακισμένοι ἢ οἱ κρυμμένοι. Καὶ μολονότι προσπαθοῦσε νὰ γελά, ἡ ἀνησυχία ἦταν ζωγραφισμένη στὸ πρόσωπό του.

Σὲ λίγο ἔτρεξε ἔξω κι' ὁ κύρ-Ἀλέκος, νὰ μὲ συγχαρῆ γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ γιοῦ μου καὶ νὰ μὲ βεβαιώσῃ πὼς τὸν εἶχε ὑπὸ τὴν προστασία του καὶ ὑπ' εὐθύνη του.

Μιλώντας, διασχίσαμε τὴν κῆπο καὶ μπήκαμε στὸν πύργο, ὅπου καθήσαμε γύρω στὸ τραπέζι, κάτω ἀπὸ τὸ φῶς μιᾶς λάμπας μὲ πετρέλαιο. Ἐκεῖ ἀποτελειώσαμε τὶς ἀνακοινώσεις μας κι' ἀρχίσαμε τὸ συμβούλιο περὶ τοῦ πρακτέου.

Ὁ Νάνης εἶχε πεῖ κιόλα στὸν κύρ-Ἀλέκο πὼς εἴμαστε ἔτοιμοι νὰ φύγουμε γιὰ τὴν Εὐρώπη. Κι' ὁ φίλος μας ἦταν τῆς γνώμης πὼς τὸ καλύτερο πού εἶχαμε νὰ κάμουμε, ἦταν νὰ πάρουμε μαζὺ μας καὶ τὸ Νάνη κρυφά.

— Μὰ δὲν εἶν' ἐπικίνδυνον ; . .

— Καθόλου ! φώναξε ὁ κύρ-Ἀλέκος. Ἀναλαμβάνω ἐγώ. Φτάνει νὰ ξέρω μὲ ποιὸ βαπόρι θὰ φύγετε καὶ πότε. Ἄλλα εἶναι δική μου δουλειά.

Ἔτσι ἀποφασίστηκε. Θὰ φεύγαμε τὸ γρηγοράτερο. Ὁ Νάνης, λίγες ἡμέρες, θὰ ἔμεινε κρυμμένος στὸν πύργο. Κι' ὡς τὸν ἐγύρευαν, Κι' ἔπειτα, ἀκολουθώντας τὶς ἐδηγίες τοῦ κύρ-Ἀλέκου, — πού δὲν τὶς ἤξερε ἔμως ἀκόμα κι' αὐτός, — θὰ μπαρκαρίζονταν στὸ βαπόρι, πού θὰ μᾶς ἐπαιρνε ὄλους. Κι' ὡς τὸν ἐγύρευαν . . .

Ἀφοῦ, μὲ γενικὲς γραμμὲς, καταστρώθηκε αὐτὸ τὸ σχέδιο, μιλήσαμε μὲ τὸν κύρ-Ἀλέκο γι' ἄλλα. Εἶχαμε, καθὼς εἶπα, νὰ ἰδωθοῦμε καιρὸ καὶ τὸν ρώτησα ἂν ἐξακολουθοῦσε τὴν ἴδια ζωὴ κι' ἂν δυνάμωνε μέσα του ἡ τάση στὸν «ἀσκητισμό».

— Ἀκου λέει ! . . ἀποκρίθηκε φαιδρὰ ὁ κύρ-Ἀλέκος. Μὰ δὲν τὸ ξέρεις πὼς ἔσο γερνᾷ ὁ ἄνθρωπος, τόσο πιὸ μονάχος θέλει νὰ ζῆ ; Τί νὰ σοῦ κάνω, πού θὰ φύγῃς ; εἰδεμὴ πολὺ γρήγορα θὰ μ' ἔβλεπες καλόγερο σωστό . . . Τί ; δὲν τὸ πιστεύεις ; Ἐδῶ ἔχω καὶ τὰ ρούχα . . . Στάσου ! . .

Ἀνέβηκε μιὰ στιγμὴ ἀπάνω καὶ ξανακατέβηκε, κρατώντας ἕνα ράσο, ἕνα ξώρασο, ἕνα ζουγάρι κι' ἕνα σκουφο καλογεριστό.

Ἐμμεῖνα ἐκπληκτος. Ὡς ἐκεῖ λοιπὸν ἔφτανε ἡ μανία του ; Καὶ θὰ τὰ φοροῦσε μιὰ μέρα αὐτὰ τὰ ράσα πού μᾶς ἔδειχνε ἔτσι ὑριαμβευτικά ;

Μ' ἄξαφνα ἔβαλε τὰ γέλια.

— Τὸ πιστεύεις ; εἶπε. Σοῦ ἀστειεύτηκα !

— Μὰ τί εἶν' αὐτὰ λοιπόν ;

— Μιὰ ἀνάμνηση . . . Εἶναι ἡ στολὴ τοῦ μεγάλου μου γιοῦ, τοῦ Νίκου, τότε πού τὸν εἶχα στὴ Ριζάρειο.

— Καὶ γιατί τὰ φυλάς ;

— Μὰ δὲ σοῦ εἶπα ; Γι' ἀνάμνηση. Ἐπειτα—τώρα δὲν ἀστειεύουμε—ἡ τάση μου μὲ κάνει νὰ τὴν ἀγαπῶ. Ἄν ἦταν στολὴ στρατιωτικὴ, ἴσως δὲ θὰ τὴ φύλαγα. Ἀλλὰ καλογεριστικὴ ; . . Ἄ ! . .

Κι' ἔβαλε πάλι τὰ γέλια.

Ἀργὰ τὴ νύχτα, μὲ τὸ ἀμάξι ὡς τὸν Ἅγιο Λουκά κι' ἀπὸ κεῖ μὲ τὸ τράμ—τί εἶχα φοβηθεῖ ἄραγε ; μήπως εἶχαν πάρει τὸν ἀριθμὸ τοῦ ἀμαξιοῦ ; — γύρισα στὴν Ἀθήνα.

Εἶχα μιὰ ἐντύπωση τόσο ζωηρὴ καὶ τόσο παράξενη, πού ὕστερ' ἀπὸ τόσα χρόνια μὲ κατέχει ἀκόμα σὰ χτεσινὴ.

Ἡ χαρὰ γιὰ τὴ «σωτηρία» τοῦ Νάνη ἔπαιζε τὸν πρῶτο ρόλο. Μὰ βοηθοῦσε κι' ἡ ἀνησυχία ἂν θὰ τὰ καταφέραμε ὡς τὸ τέλος ἔτσι καλά. Καὶ στὰ διαλείμματα, ἡ ὀρχήστρα μοῦ ἔπαιζε ἕνα τραγούδι φαιδρὸ μαζὺ καὶ θλιβερό, πού εἶχε ἦρωα ἔμμενα τὸν ἴδιο μὲ τ' ἀτελείωτα βᾶσανά μου ἐξαιτίας τῶν ἐρώτων τῶν παιδιῶν μου. Ἡ ἐπιρρῶς ἦταν :

«Καὶ γιατί ὄλα» αὐτὰ ; . . Γιατὶ ὁ κύριος Νάνης θέλησε ν' ἀποχτήσῃ ἀκόμα μιὰ ὀμορφὴ γυναίκα . . . Μὰ ὡς πότε θὰ τὰ πληρώνω ἐγώ ;»

Θυμοῦμαι ἀκόμα καὶ τὴ σκηνοῦλα δταν ἔφτασα στὸ σπίτι.

— Τὸν βρήκες ; μὲ ρωτοῦσαν καὶ μὲ ξαναρωτοῦσαν οἱ γυναῖκες.

Μὲ τὸ δάχτυλο στὸ στόμα τοὺς ἔγνεφαναί.

— Τὸν κράτησε λοιπὸν ἐκεῖνη ἡ Ἄντρομάχη ;

Μὲ τὸ δάχτυλο στὸ στόμα τοὺς ἔγνεφαναί.

— Ποῦ πῆγε ; ποῦ ;

Κοίταξα γύρω μου μὲ φόβο, τὶς ἀγκάλιασα μαζὶ καὶ τὶς δυὸ καί, ἐνῶ εἴμαστε ὀλομόναχοι σὲ κλειστὴ κάμαρα, τοὺς ψιθύρισα στ' αὐτιά :

— Στὸν πύργο τοῦ κύρ-Ἀλέκου ! . .

— Ἄ ! . . ὦρατα !

— Σοῦτ ! . . Γιατὶ τὸ Θεό . . .

Σιγά-σιγά ὅμως ἡ φωνὴ μου ξεθάρρευε καὶ σηκωνόταν. Τοὺς ἐξιστόρησα ἔτσι ὅλα τὰ συμβάντα. Καὶ στὸ τέλος φώναξα καὶ γελοῦσα σὰ νὰ διηγόμουν μιὰ φαιδρὴ ἱστορία ξένη.

— Τί περίεργον ! . . ἔκαμε ἄξαφνα ἡ Κιάρρα.

— Ποιὸ ἀπ' ὅλα ; τὴ ρώτησα.

— Μὰ νά, αὐτό. Ὁ ἀδερφός μου τὰ εἶχε μὲ μιὰ παντρεμένη . . . μονομάχησε μὲ τὸν ἄντρα τῆς πού τὸν ἀδίκησε τόσο καί, μεγαλώνοντας τὴν ἀδικία, τὸν πλήγωσε . . . Λίγο ἀκόμα καὶ μποροῦσε νὰ τὸν σκοτώσῃ . . . Κι' ὅμως γελοῦμε ! . . Ἡ μόνη μας ἀνησυχία εἶναι μήπως τὸν τσακώσουν καὶ τὸν βάλουν πέντε μέρες φυλακὴ . . . Οὔτε αὐτὸ δὲ θέλουμε νὰ πάθῃ . . . μπά, γιὰ τὸ Θεό ! . . Καὶ κανέναν, πιστεύω, δὲ θὰ τοῦ κόψῃ τὸν χαιρετισμό, κανέναν δὲ θὰ τοῦ κλείσῃ τὸ σπῆτι του, κανέναν δὲ θὰ τὸν κατηγορήσῃ . . . καὶ καμμιὰ δὲ θ' ἀρνηθῇ μεθαῦριο νὰ τὸν πάρῃ . . . Συχωρεμένος καὶ γι' αὐτό, ὅπως γιὰ ὅλα ὅσα ἔκαμε ὡς τώρα ὁ Νάνης . . . Ἐνῶ ἐγώ ; . . ἐγώ ; . .

Καὶ σταμάτησε, χαμηλώνοντας τὰ μάτια.

— Ἐσύ ; τί ;

Τὰ σήκωσε καὶ μοῦ ἀποκρίθηκε :

— Ἐγὼ λίγο ἔλειψε νὰ χάσω τὴ ζωὴ μου, μὰ ἔχασα τὴν ὑπόληψή μου τόσο, πού νὰ μὴ μπορῶ πιὰ νὰ ζῶ σ' αὐτὸ τὸν τόπο, ἐπειδὴ ἀγάπησα μιὰ φορὰ ἕνα νέο, πού δὲν ἦταν παντρεμένος καὶ πού ἤθελα νὰ τὸν πάρω, καὶ ἐπειδὴ ὕστερα εἶδα πὼς δὲν ἦταν γιὰ μένα καὶ τὸν ἄφησα . . . Γιατὶ ἀπ' αὐτὸ δὲν προήλθαν ὅλα ἄλλα ; Ἄπ' αὐτὸ δὲν μὲ εἶπαν παλιόκοριτο ; Ἄπ' αὐτὸ δὲν ἀρνήθηκε ἡ κυρία Ἰωνίδη νὰ μὲ κάνῃ νύφη τῆς ; Ἄπ' αὐτὸ δὲν χάλασε ὁ ἀρραβῶνας μὲ τὸν ἄλλο ; . . Καὶ γιὰ μένα, ὄχι γιὰ τὸ Νάνη, δὲν ἀναγκαζόσαστε τώρα νὰ μᾶς πάρετε καὶ νὰ φύγετε ἄρον ἄρον ; . . Περίεργον πολὺ περίεργον . . .

Ἐμμεῖνα κατάπληκτος.

Ἡ κόρη μου ἔκανε τώρα τὴν ἴδια σκέψη, πού εἶχα κάμει καὶ ἐγὼ τόσες φορές.

Μὰ δὲν βρήκα νὰ τῆς ἀπαντήσω τίποτ' ἄλλο, ἀπὸ τὸ στερεότυπο :

— Ἐσύ, Κιάρρα μου, εἶσαι κορίτσι !

— Ναι, δυστυχῶς ! . . ψιθύρισε ἡ Κιάρρα.

Καὶ στὰ μάτια τῆς ἀνέβηκαν δυὸ δάκρυα.

Τὴν εἶδα καὶ ἄλλοτε νὰ κλαίῃ. Μὰ κανέναν τῆς ὀρήγος δὲν μὲ συγκίνησε ποτὲ ὅσο τὰ δυὸ αὐτὰ δάκρυα, πού ἔλαμψαν μιὰ στιγμὴ καὶ στέγνωσαν ἀμέσως . . .

ΙΕ'

Κάποτε, στὸ θέατρο, ὁ ἦρωας τῆς κωμωδίας γελά ὁ ἴδιος καὶ μᾶς κάνει νὰ γελοῦμε καὶ μεῖς. Ἡ γελοῦμε μεῖς χωρὶς νὰ γελά κι' ἐκεῖνος. Μὰ καὶ στὴ μιὰ καὶ στὴν ἄλλη περίπτωση, ὁ ἄνθρωπος πάσχει καί, ὅταν σκεπτόμαστε καλύτερα τὴ θέση του, — κάποτε—τὸν λυπούμαστε.

Μιὰ τέτοια «κωμωδία» θὰ σᾶς διηγηθῶ τώρα κι' ἐγώ. Θὰ γελάσετε ἴσως. Θὰ μᾶς ἰδῆτε νὰ γελοῦμε καὶ μεῖς. Ἀλλὰ μὲ τὰ γέλια αὐτὰ περάσαμε τὶς πιὸ τραγικὲς, τὶς πιὸ ἀγωνιώδεις στιγμὲς τῆς ζωῆς μας.

Ὅπως τὸ φοβόμαστε, εἰχ' ἐκδοθεῖ ἔνταλμα ἐναντίον τοῦ Νάνη καὶ ἡ ἐξουσία, προσπαθοῦσε νὰ τὸν ἀνακαλύψῃ. Δὲν θὰ τοῦ ἔκοβαν βέβαια τὸ κεφάλι, ἐπειδὴ μονομάχησε καὶ ἐπλήγωσε στὸ πόδι τὸν ἀντίπαλό του (ἂν καί, καθὼς μάθαιναμε, ἡ θέση τοῦ Περίαγδρου Σοφίκη ἦταν ἀρκετὰ σοβαρὴ καὶ τὸ πόδι του κινδύνευε). Ἀλλὰ εἶπα πὼς εἶχαμ' ἐχθροὺς πού μποροῦσαν τώρα, γιὰ νὰ μᾶς ἐκδικηθοῦν, νὰ κάμουν κάθε ἀθαιρεσία. Ἐπειτα, ἐκεῖνο τὸν καιρὸ, δὲν σάφιναν ἐλεύθερο ἂν πλήρωνες μιὰ ἐγγύηση. Ἄν ἔπιαναν λοιπὸν τὸ Νάνη, θὰ τὸν ἔχωναν στὴ φυλακὴ καὶ ποιὸς ξέρει πόσον καιρὸ θὰ τὸν κρατοῦσαν. Ἀδιάφορο ἂν θὰ τὸν ἀθῶωναν κατόπι οἱ ἐγορκοί. Θὰ περνοῦσε μακριὰ ὑποδικία, φυλακισμένος. Καὶ βέβαια δὲν θὰ ταν καθόλου εὐχάριστο, — καὶ ἴσως καθόλου δίκιο . . .

Ἦρθαν στὸ σπίτι μας καὶ ἔψαξαν, μὲ διαταγὴ τώρα τοῦ κ. Εἰσαγγελέα. Μᾶς ἀνάκριναν μὲ περισσότερὴ αὐστηρότητα ἀπὸ τὴν πρώτη φορὰ. Καὶ τοὺς βεβαιώσαμε πὼς ὁ Νάνης κρυβόταν σὲ μέρος, πού δὲν τὸ ξέραμε οὐτ' ἐμεῖς. Πὼς κρυβόταν μακριὰ ἀπὸ τὸ σπίτι του, ἦταν βέβαιοι καὶ ἐκεῖνοι μὰ πὼς δὲν ξέραμε οὐτ' ἐμεῖς τὸ ἀσυλό του, δὲν ἦταν τόσο κουτοὶ νὰ τὸ πιστέψουν. Καὶ μᾶς κατασκόπευαν, μᾶς ἐπιτηροῦσαν, μᾶς παρακολουθοῦσαν.

Ὅσο χαλαρὴ κι' ἂν ἦταν ἡ ἂν ἐγεινε, κα-

τόπι αυτή ή επιτήρηση, — γιατί τα κατώτερα όργανα που την έκαναν, δεν είχαν κανένα πάθος μαζί μας, ούτε σκοτιζόνταν τόσο για να πιασθή ο «κακοούργος», — έμεις φοβόμαστε να επικοινωνήσουμε συχνά με το Νάνη. Με χίλιες προφυλάξεις, με χίλια τεχνάσματα, αλλάζαμε κανένα γράμμα. Και στον πύργο του κύρ-Αλέκου δεν τόλμησα να ξαναπάω παρ' άλλες δυο φορές.

Την τελευταία φορά του ανάγγειλα για όριστικό πώς θα φεύγαμε με το Αυστριακό, από τον Πειραιά, την Τετάρτη, στις δέκα το πρωί. Κι ο κύρ-Αλέκος, παρών στη συνομιλία μας, μ' έβεβαίωσε πώς ο Νάνης θα βρισκόταν εξασφαλισμένος στο βαπόρι από τις έννιά. Με παρακάλεσε μάλιστα να μη μπαρκαριστούμε μεις, παρ' την τελευταία στιγμή.

— Και πώς θα ξέρουμε, τον ρώτησα, πώς ο Νάνης θα είναι μέσα;

— Γι' αυτό μη σ'ς νοιάζει, μου αποκρίθηκε. Μόνο αν δεν θα είναι, — που πρέπει να το θεωρήτε αδύνατο, — θα ειδοποιηθήτε έγκαίρως.

Ο Νάνης χάρηκε το μουστάκι του και χαμογελοῦσε. Ήξερε βέβαια το σχέδιο του κύρ-Αλέκου αυτός. Μά δεν θέλησε να μου το πη, προφασιζόμενος ότι θα κινδύνευε ή επιτυχία...

— Όχι, δεν ήταν γι' αυτό. Ήταν κάποια έκπληξη που μας έτοίμαζαν. Κι επειδή είχα μεγάλη πεποίθηση, όχι στο Νάνη, αλλά στον κύρ-Αλέκο, δεν επέμεινα να μάθω περισσότερα απ' όσα μου έλεγαν. Έπειτα, από μια περίεργη ψυχική διάθεση, που θάταν δύσκολο να την προσδιορίσω, προτιμούσα κι εγώ να μην ξέρω...

Την Τετάρτη λοιπόν, είκοσι περίπου μέρες μετά τη μονομαχία, θα φεύγαμε.

Είπα πώς εκείνο τον καιρό, τα διαβατήρια για το έξωτερικό ήταν απλός τύπος. Κανένας δεν θα μας ρωτούσε, κανένας δεν θα μας εμπόδιζε. Εγώ μάλιστα, με την ιδέα πώς θα φεύγαμε πολύ νωρίτερα, είχα βγάλει οικογενειακό διαβατήριο για την Ιταλία, που μου το επιθεώρησαν χωρίς καμιά δυσκολία. Επρόσεξα μόνο να βγάλω τις αποσκευές μας από το σπίτι, για να τις στείλω στον Πειραιά, σε πρωινή ώρα που κανένας αστυνομικός δεν έφύλαγε την πόρτα. Θα τις έβρισκα κι' αυτές στο βαπόρι... με το Νά-

νη. Και σε λίγο, μπήκαμε και μες βλοι σ' έν' άμάξι και κατεβήκαμε.

Μας είδαν; μας άκολούθησαν;... Μας ήταν άδιάφορο. Φεύγαμε χωρίς το Νάνη, και βέβαιοι πως δεν θα τον άνακάλυπταν στο βαπόρι...

Πώς θυμούμαι κείνο το πρωινό!

Ήταν από τις πιο γλυκειές, τις πιο όμορφες άνοιξιάντικες ήμέρες. Η γαλήνη της άτμόσφαιρας, ή ευωδία της, ο γαλανός ουρανός, τα χρυσά συννεφάκια κι ο λαμπρός ήλιος μου έδιναν τη μεγαλύτερη άισιοδοξία. Όλα θα πήγαιναν καλά, όλα...

Μπαρκαριστήκαμε την τελευταία στιγμή. Βολευόμαστε άκόμη στις καμπίνες μας, όταν ξεκίνησε κιόλας το βαπόρι. Κανένας δεν μας ένόχλησε, κανένας δεν ήρθε να τσακώση το Νάνη. Κι φυσικά, δεν τον βλέπαμε πουθενά. Αφού δεν έλάβαμε καμιά ειδοποίηση, βέβαια που θάταν κι αυτός μέσ' στο βαπόρι. Μά κρυμμένος.

— Που να είναι άραγε; μου έλεγε κάθε τόσο ή Λουίζα. Στο άμπάρι, στα κάρδουνα;

— Ποιος το ξέρει... Περίμενε και θα παρουσιαστή δέ μπορεί...

Αξαφνα ή Κιάρα είπε:

— Καλέ, μην είναι μασκαρεμένος;

— Έχει γούστο!... είπε ή Λουίζα

— Καθόλου παράξενο, πρόσθεσα εγώ.

Κι από τη στιγμή εκείνη άρχισα να παρατηρώ με προσοχή τις κυρίες, τα κορίτσια, τους ναύτες, τους ύπηρέτες.

— Όχι. Κανείς και καμιά δεν μου φάνηκε πώς μπορούσε να ήταν ο γιός μου με φουστάνια, ή με ναυτικά, ή με παλιόρουχα.

Και περίμενα ν' απομακρυνθή περισσότερο το βαπόρι. Όταν ο Νάνης, έλεγα, δεν θάχε πιά λόγο να κρύβεται, θα τον βλέπαμε μπροστά μας σε Φάντε-μπαστούνι... Άιτη ύπομονή...

Αλλά όσο περνούσε ή ώρα, τόσο μεγάλωνε ή άνυπομονή μου. Χωρίς να το δείχνω, είχα άρχισει νάνησυχώ, να φοβάμαι... Αν δεν ήταν μέσα στο βαπόρι ο Νάνης; Αν έγινε κανένα λάθος, καμιά άναποδιά; Αν δέ μπόρεσε ή δεν πρόφτασε να με ειδοποιήση ο κύρ-Αλέκος; Αν έτσάκωσαν το παιδί στο δρόμο και τώρα ήταν στη φυλακή;

Γελούσα με τις γυναίκες, πολεμούσα να

τις διατηρώ στην άισιοδοξία, μά μέσκα, βαθιά, ή καρδιά μου ήταν σφιγμένη. Η γλυκειά ήμέρα, ή γαλήνια θάλασσα, ο λαμπρός ήλιος, δεν μου έδιναν πιά έλπίδες...

Αξαφνα, καθώς σουλατσάριζα στο κατάστρωμα κοιτάζοντας πάντα τους έπιδάτες, κάνω έτσι και βλέπω κει, στην άκρη, καθισμένο στον πάγκο, ένα νέο Ριζαρίτη.

Μπά!... από που ξεφύτρωσε αυτός; Πώς δεν τον είδα τόσες ώρες πουθενά;

Αμέσως θυμήθηκα τη στολή που μου είχε δείξει στον πύργο ο κύρ-Αλέκος. Κι άμέσως συμπέρανα, σχεδόν με βεβαιότητα, πώς ο Ριζαρίτης εκείνος ήταν ο κατεργάρης ο φυγόδικος.

Πλησίασα σιγά-σιγά, με τρόπο και προσπάθησα να ιδώ το πρόσωπό του.

Μά εκείνη τη στιγμή ήταν γυρισμένο προς ένα γέρο κύριο που δεν τον έν γνώριζα και που καθόταν δίπλα στο Ριζαρίτη και του μιλούσε...

Πλησίασα άκόμη. Και το πρώτο που έν γνώρισα κάτω από το ράσο εκείνο, ήταν... τα παπούτσια.

Τα παπούτσια του Νάνη — μαύρο σεβρό και μπλε μαρέν τσόχα από πάνω.

Μά ήταν παπούτσια αυτά για Ριζαρίτη; Έχάθηκ' ένα ζευγάρι πιο άπλά, πιο καλογερίστηκα; Για φαντάσου αν ταξίδευε με το βαπόρι κανένας άστυνομικός κι ύποφιαζόταν το νέο αυτόν ρασοφόρο...

Επιτέλους είδα και το πρόσωπό του.

Για μένα, τον πατέρα του, ήταν βέβαια το πρόσωπο του Νάνη. Αμφιβάλλω όμως αν θα τον άναγνώριζε κι ο πιο στενός του φίλος με τα γενάκια που είχε άφήσει στην έξοχή, με τις μαλλούρες και με τα γαλάζια γυαλιά στα μάτια.

Κι εγώ ο ίδιος, μια στιγμή, φοβήθηκα μην έκανα λάθος, μην ήταν καμιά σατανική σύμπτωση και τα παπούτσια με την μπλε τσόχα και τα ράσα του Ριζαρίτη κι' όλα. Και κοίταξα ταυτιά του.

Ε, αυτά πιά δεν μπορούσε να με γελάσουν! Γιατί δεν πιστεύω να είχε κι άλλος στον κόσμο ταυτιά του Νάνη, που κάποτε, νομίζω, σ'ς τα ζωγράφισα.

Με είδε. Με κοίταξε μάλιστα. Αλλά σαν ξένος, όπως κοιτάζονται οι άγνωστοι στο κατάστρωμα ενός βαποριού. Και χωρίς την παραμικρή έκδήλωση, γύρισε πάλι προς τον

γέρο κύριο κι εξακολούθησε την όμιλία του.

Εκείνη τη στιγμή του έλεγε:

— Μάλιστα... πηγαίνω στην Κέρκυρα...

— Τελειώσατε τη Σχολή;

— Όχι, άκόμη, μά επειδή ήμουν άρρωστος, θα δώσω εξετάσεις το Σεπτέμβρη. Και πήρα άδεια να φύγω από τώρα και να περάσω έλο το καλοκαίρι στην έξοχή, για να δυναμώσω.

Αυτά τάκουσα καλά, γιατί με τρόπο, άδιάφορα όλωσδιάλου, είχα σταθή εκεί κοντά στο πάγκο κι έκανα πώς κοιτάζω τη Σαλαμίνα...

Έπειτα απομακρύνθηκα, άφίνοντας το Νάνη με την άμφιβολία αν τον έν γνώρισα.

Όπωςδήποτε, κατάλαβα πώς δεν θα του άρεσε να τον πλησιάσω και να του μιλήσω. Αυτό δεν ήταν στο «σχέδιο». Και ξαναγύρισα στις γυναίκες.

— Θέλεις να ιδής το γιό σου; είπα κρυφά της Λουίζας. Πήγαινε κατά το τιμόνι. Κουβεντιάζει μ' ένα γέρο. Αν τον γνωρίσης όμως, μη δείξης τίποτα.

— Μά πώς είναι ντυμένος;

— Θα ιδής...

Η Λουίζα πήρε την Κιάρα και πήγαν προς το τιμόνι. Μά σε λίγο γύρισαν και μου είπαν πώς δεν είδαν τίποτα. Ο γέρος καθόταν μονάχος στον πάγκο και διάβαζε την «Ακρόπολη».

Έτρεξα. Πραγματικώς, ο Νάνης δεν ήταν πιά εκεί.

Γύρισα έλο το πλοιο. Ούτε ίχνος Ριζαρίτη! Μπά, διάβολε!... Όνειρο είχα ιδεί; Η μήπως ο Νάνης είδε τίποτα ύποπτο και κρύφτηκε, καταχωνιάστηκε;

Οι γυναίκες μ' έφαγαν να τους πω πώς ήταν ντυμένος; Ναύτης ή κορίτσι; Αλλά δεν με κατάφεραν.

— Θέλω να ιδώ αν θα τον γνωρίσετε άμέσως, τους έλεγα. Έχετε ύπομονή. Κάπου θα ξαναφανή.

Και ξαναφάνηκε: Το βράδυ, στο γεύμα.

Αξαφνα τον είδα κι' εγώ τον καλό σου καθισμένο ανάμεσα στο γέρο φίλο του και σε μια κυρία.

Εμείς καθόμαστε σχεδόν άντικρύ. Στη μέση εγώ, από το ένα μέρος ή Λουίζα κι' από τ' άλλο ή Κιάρα.

Η Λουίζα μισοκοίταξε το Ριζαρίτη. Και

δὲν ξέρω πῶς κατόρθωσα νὰ κρατήσω τὰ γέλια, ἔταν τὴν ἀκουσα νὰ ψιθυρίζῃ:

— Ὁχι! . . . και με παπὰ ταξιδεύουμε; . . .

— Μ' αὐτὸς δὲν εἶναι παπὰς, καί μὲν, τῆς ἀποκρίθηκα. Εἶναι ἀναγνώστης, Ριζαρίτης. Γιὰ κοίταξέ τον καλύτερα . . .

Τὸν κοίταξε, ἔκαμε ἓνα «ὦ!» καὶ μοῦ πάτησε τὸ πόδι.

— Σιωπή, γιὰ τὸ Θεό! τῆς σφύριξα. Ναι, αὐτὸς εἶναι.

— Μπα, τὸν ἀθλιο! . . . Γιὰ φαντάσου νὰ . . . βγάλλῃ γένεια!

Τὴν ἴδια στιγμή, δίπλα μου, ἡ Κιάρρα με σκαυνοῦσε καὶ μοῦ σιγοφώναζε:

— Μπαμπά! . . . Μπαμπά! . . .

— Ἴ! εἶναι;

— Ἰδὲς αὐτὸ τὸ ρασοφόρο . . .

— Τὸν γνώρισες κιόλα;

— Στὴ στιγμή!

Φυσικά! Ἡ Κιάρρα εἶχε κάμει μὲ τὸ βλέμμα τὸ γύρο τοῦ τραπέζιου, σταματώντας στοὺς νέους. Μποροῦσε λοιπὸν νὰ μὴ σταματήσῃ καὶ στὸ ροδαλὸ ἐκεῖνο προσιπάκι μὲ τοὺς ὑπόξανθους λουλοῦς; Καὶ μποροῦσε, ἅμα σταμάτησε ἔστω καὶ μιὰ στιγμή, νὰ μὴν ἀναγνωρίσῃ ταῦτιὰ τοῦ ἀδελφοῦ τῆς; . . .

Κι' οἱ τρεῖς τώρα μὲ κόπο κρατοῦσαμε τὰ γέλια. Ὁ Νάνης ἄπαθῆστατος, ἀτάραχος, γελαστός, ἔτρωγε δλοένα καὶ κουβέντιαζε, πότε μὲ τὸ γέρο καὶ πότε μὲ τὴν κυρία, ποὺ τσικιζόταν μάλιστα νὰ τὴν περιποιηθῆται.

Μιὰ στιγμή, τὴν ἀκουσα νὰ τοῦ λέῃ μὲ νάζι:

— Ἄν καὶ παπὰς, ξέρετε, βλέπω τὸν κόσμον! . . .

Ἐμένα μοῦ λές, κυρία μου; . . .

Πρὸς τὸ τέλος τοῦ γεύματος, ἡ συνομιλία ἔγινε γενική. Ὁ Νάνης ἀπαντοῦσε σχεδὸν σ' ἕτι ἀκουγε γύρο του. Μιὰ στιγμή ρώτησε τὸν πλοίαρχο τί ὥρα θὰ φτάναμε αὐρὶο στὴν Κέρκυρα. Καὶ σὲ λίγο, ἔταν κάποιος εἶπε κάτι γιὰ τὸ κλίμα τῆς Κέρκυρας καὶ ἐγὼ ἀναγκάσθηκα νὰ τὸν διορθώσω, — ὁ γιός μου εἶχε τὴν ἀνήκουστη ἀναίδεια νὰ ποταθῆ σὲ μένα καὶ νὰ μὲ ρωτήσῃ δυνατὰ:

— Πήγατε ποτὲ στὴν Κέρκυρα, κύριε;

— Μ' ἀπὸ κει εἶμαι, τοῦ ἀποκρίθηκα μ' ἄλο μου τὸ σοβαρό.

— Ἄ! φώναξε. Κι' ἐγὼ! . . . Καρπέτης ὀνομάζομαι. Γνωρίζετε τὴν οἰκογένεια Καρπέτη; . . .

Ὁ κατέργαρος! Ἐπαιρνε γιὰ ψευδώνυμο τὸ οἰκογενειακὸ τῆς μητέρας του.

— Πῶς; ἔκαμα. Ἐγὼ εἶμαι ὁ Δοξαράς . . .

— Ἄ, ὁ κύριος Δοξαράς! . . . Χαίρω πάρα πολύ! . . .

— Ἐπίσης, αἰδεσιμώτατε! . . .

Τώρα κοίταξε τὴ μητέρα του καὶ τὴν ἀδερφή του. Καὶ κατάλαβα πῶς ἤθελε νὰ . . . τοῦ τίς συστήσω!

— Ἡ κυρία καὶ ἡ δεσποινὶς Δοξαρά, εἶπα.

— Πολὺ εὐτυχής! Καὶ πηγαίνετε στὴν Κέρκυρα;

— Ὁχι, θὰ τραβήξουμε πάρα πέρα.

— Ἐγὼ πάω στὴν Κέρκυρα!

Δὲν ἐθάσταξα. Καὶ μὲ μεγάλη εὐγένεια τοῦ ἀποκρίθηκα:

— Μ' αὐτὸ τάκούσαμε . . . ποὺ τὸ λέγατε καὶ πρωτύτερα.

Σωστὴ κωμωδία, σὰς λέω!

Ἡ Λουίζα, σοβαρὴ, ἔκανε τὴν ἀδιάφορη καὶ τὴν ἀφηρημένη. Ὁ Κιάρρα ἄπαθῆστατος ἀναποδογύριζε ποτήρια καὶ ἀλατιέρες, γιὰ νὰ βρῆσκῃ πρόφασιν νὰ γελά.

Στὴν ἀρχή, τὰ καμώματα αὐτὰ τοῦ Νάνη μοῦ φάνηκαν πολὺ παιδιάτικα, πολὺ ἀσύνετα, καὶ ἀπὸ μέσῃ μου φοβήθηκα καὶ θύμωσα. Στὸ τραπέζι ἦταν καὶ μερικοὶ ἀθηναῖοι γνωστοὶ μας. Δὲν μποροῦσε νὰ τὸν γνωρίσῃ κανένας; Κι' ἂν ταξείδευε μὲ τὸ βαπόρι καὶ κανένας ἀστυνομικός; Ἰστέρα ἄμωσ ἐδικαιολόγησα τὸ γιό μου. Αὐτὸς ἦταν πράγματι ὁ καλύτερος τρόπος, γιὰ νὰ μποροῦμε νὰ εἴμαστε μαζί καὶ νὰ μιλοῦμε, σὺν πατριώτες ποὺ γνωρίστηκαν τυχαία στὸ ταξίδι.

Μὰ ὄχι, ὁ σκοπὸς τοῦ Νάνη δὲν ἦταν αὐτός. Ἐπαιξε σὺν παιδί ὁ μασκαράς! Γιὰτὶ εὐθὺς μετὰ τὸ γεῦμα ἔγινε πάλι ἀφαντος. Καὶ δὲν τὸν ξαναεἶδαμε μπροστὰ μας, παρὰ τὴν ἄλλη μέρα, ἔταν τὸ βαπόρι ἔφτασε στὴν Κέρκυρα.

Κρατοῦσε τὴ βαλίτσα του καὶ φαινόταν ἔτοιμος νὰ ξεμπαρκαριστῆ. Κι' οὔτε μᾶς πλησίαζε καθόλου. Μόνον μιὰ στιγμή μᾶς χαιρέτησε ἀπὸ μακριά, μὲ σοβαρὴ καλογεριστικὴ ὑπόκλιση, σὺν ξένος.

— Πῶς δὲν ξεχάστηκε νὰ μᾶς βγάλλῃ τὸ σκούφο του, εἶναι θαῦμα! εἶπε ἡ Κιάρρα.

Ἐμεῖς δὲν ἐσκοπεύαμε νὰ βγοῦμε στὴν Κέρκυρα, ὅπου τὸ βαπόρι θάμεινε λίγες ὥρες. Ἦταν κατὰ συμβουλή τοῦ κύρ-Ἀλέκου: «Καλύτερα νὰ τραβήξετε κατ' εὐθείαν». Ἡ

Λουίζα μάλιστα μὲ δυσκολία ὑποτάχθηκε, γιὰτὶ ἤθελε νὰ ἐπωφεληθῆ ἀπὸ τὴν εὐκαιρία γιὰ νὰ ἰδῆ τ' ἀδέρφια τῆς, (ἡ μητέρα τῆς δὲν ζοῦσε πιά). Καὶ τώρα πῶς θάβγαινε ὁ Νάνης; Γιὰτὶ; Ἦταν στὸ σχέδιο, ἢ μήπως ἤθελε νὰ κάμῃ μιὰ βόλτα στοῦ Μαρούφα; . . .

Θυμήθηκα τότε πῶς τὸν «γνώριζα» καὶ πῶς μποροῦσα νὰ τοῦ μιλήσω.

Τὸν πλησίασα λοιπὸν καὶ τὸν ρώτησα:

— Θὰ βγῆτε ἔξω;

— Μὰ δὲν σὰς εἶπα πῶς εἶμαι γιὰ τὴν Κέρκυρα; μοῦ ἀποκρίθηκα.

Καὶ χωρὶς νὰ μ' ἀφήσῃ νὰ τοῦ πῶ τίποτ' ἄλλο, πέταξε τὴ βαλίτσα του σ' ἓνα βαρκάρη καὶ κατέβηκε στὴ σκάλα.

Σὲ λίγο τὸν εἶδαμε στὴ βάρκα.

— Μπα! τὴν Ἀναστασία πάει νὰ ἰδῆ, ἔλεγε ἡ γυναίκα μου.

Ἐξαφνα ἄμωσ χτύπησα τὸ μέτωπό μου.

Θυμήθηκα—καὶ πῶς τὸ εἶχα ξεχάσει;— ὅτι μπροστὰ σ' ἄλο τὸν κόσμον ὁ Νάνης εἶχε δηλώσει πῶς ἦταν γιὰ τὴν Κέρκυρα. Πῶς λοιπὸν θὰ ξαναγύριζε στὸ βαπόρι; Πῶς θὰ ξανάβλεπαν τὸ Ριζαρίτη, ὅσοι ἐπιβάτες θὰ ἔμειναν νὰ ἐξακολουθήσουν τὸ ταξίδι ὡς τὴν Ἰταλία; Δὲν μποροῦσα νὰ τὸ ἐξηγήσω. Δὲν ἤξερε πιά τί ἔκανε αὐτὸς ὁ Νάνης; Ἡ ἦταν πάντα στὸ «σχέδιό» του καὶ ἐγὼ δὲν κατάλαβα γρὺ;

Ἐπερίμενα μὲ ἀγωνία. Κι' ἡ Λουίζα τὸ ἴδιο, καὶ ἡ Κιάρρα . . . Πῶς θὰ ξαναγύριζε στὸ βαπόρι, εἴμαστε βέβαιοι. Μὰ πῶς θὰ δικαιολογοῦσε τὴν παρουσία του; Ἴ! ἀνάγκη ἦταν ἐπιτέλους νὰ πῆ πῶς πήγαινε στὴν Κέρκυρα καὶ νὰ βγῆ τὴν ἔξω; . . .

Ἀλλὰ δὲν πέρασε μιὰ ὥρα καὶ ὁ Νάνης βρέθηκε πάλι μπροστὰ μας.

Μὰ ὄχι πιά σὰ Ριζαρίτης μὲ γυαλιὰ, μὲ γενάκια καὶ μὲ ράσα. Ὁχι σὺν Καρπέτης. Παρὰ σὰ Νάνης Δοξαράς. Μὲ τὸ ἄσπρο φανελένιο κοστουμάκι του, μὲ τὰ κίτρινα σκαρπίνια του, μὲ τὸν παναμά του, μὲ τὸ μπιστούγι του καὶ τὸ καλοκαιρινὸ ἐπανωφοράκι του στὸ χέρι. Μόνον ἡ βαλίτσα του ἦταν ἡ ἴδια, — μὰ ποῖος τὴν γνώριζε αὐτὴ!

Ὁρμησε στὴ μητέρα του μὲ χαρὰ, τὴν ἀγκάλιασε καὶ τὴ φίλησε. Ἐπειτα σὲ μένα. Ἐπειτα στὴν Κιάρρα.

— Ἐδῶ εἶμαι καὶ ἐγὼ! φώναξε Νά, ἐδῶ εἶμαι καὶ ἐγὼ! . . .

Ἐκανε πῶς μόλις τώρα μπαρκαρίζοταν στὸ βαπόρι, ποὺ τὸ περιέμενε στὴν Κέρκυρα νὰ περάσῃ, γιὰ νὰ ταξιδέψουμε πιά μαζί.

Αὐτὸ ἦταν ἄλο τὸ σχέδιο.

Ἐ, τώρα μποροῦσαμε νὰ γελοῦμε μὲ τὴν κωμωδία, χωρὶς κανένα φόβο. Πραγματικῶς, ἄλο οἱ κίνδυνοι εἶχαν περάσει. Ἐνωμένοι φανερά, θὰ πηγαίναμε στὴν Ἰταλία. Κανένας ἀστυνομικός δὲν ἦταν στὸ βαπόρι. Κι' ἀπὸ τοὺς ἐπιβάτες ποὺ μᾶς γνώριζαν, κανένας βέβαια δὲν θὰ σκοτιζόταν νὰ παραδώσῃ τὸ Νάνη στὴν ἐξουσία . . .

Τὴν ἄσπρη φορεσιά, καθὼς μᾶς εἶπε ὅστερα, τὴν εἶχε στὴ βαλίτσα του. Κι' ὅταν βγῆκε ἔξω, πῆγε ἴσια στῆς θειᾶς του, ξυρίστηκε, ἄλλαξε καὶ γύρισε στὸ βαπόρι σὰ Νάνης.

— Καὶ τὰ ράσα τί τᾶκανες; τὸν ρώτησα.

Τὰ πέταξες;

— Ὁχι δά . . . Ἐξάφνα τῆς θειᾶς μου καὶ τὴν παρακάλεσα νὰ τὰ κάμῃ ἓνα ταχυδρομικὸ δέμα καὶ νὰ τὰ στείλῃ τοῦ κύρ-Ἀλέκου. Τοῦ τηλεγράφησα κιόλας, ὅπως εἶχαμε συμφωνήσει.

Ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ μᾶς ἀφησε ὁ φόβος καὶ ἡ παραζάλη, θυμηθήκαμε πάλι τοὺς δικούς μας καὶ ἐπιθυμήσαμε νὰ τοὺς ἴδοῦμε. Κι' ἐπειδὴ μάθαμε πῶς τὸ βαπόρι θὰ ἔμεινε στὴν Κέρκυρα ἀκόμα δυὸ-τρεις ὥρες, βγήκαμε ἔξω, —μαζὺ καὶ ὁ Νάνης—καὶ τοὺς ἐπισκεφθήκαμε ἄλους.

Ἀκόμα θυμάμαι τὴν ἀγαλλίαση, τὴν εὐφροσύνη αὐτῶν τῶν λίγων ὥρων. Δὲν ἦταν ποὺ ξαναβλέπαμε ἀγαπημένα μας πρόσωπα. Ἦταν ποὺ ξανάχαμε κοντὰ μας τὸ Νάνη, ὅστερ' ἀπὸ τόσον καιρὸ ποὺ ὁ κοινὸς φόβος τῆς φυλακῆς μᾶς ἐκράτησε χωρισμένους.

Ἴ! περιπέτεια καὶ αὐτὴ στὴ ζωὴ μας! . . . Πέρασε ὅπως ἄλος. Μ' αὐτὴ τοῦλάχιστο μᾶς ἀφησε γιὰ ἐνθύμηση καὶ κάμποσα γέλια . . .

(Ἀκολουθεῖ)

Τὸ Δεμαπενθήμερον

ΠΕΡΙ ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

ΚΑΙ ΤΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Ὁ κ. Παπαντωνίου καὶ ἡ Κριτικὴ

Ἐἶν' εὐτύχημα πού οἱ κριτικῆς τῶν ἐφημερίδων δὲν βρῆκαν τὸν «Ὀρκὸ τοῦ Πεδιμένου» τῆς τελείας τῶν ἀρεσκείας· γιατί αὐτὸ ἔδωσε ἀφορμὴ στὸν κ. Παπαντωνίου νὰ γράψῃ δυὸ πραγματικῶς θαυμάσια ἀρθρο στὸ «Ἐλεύθερον Βῆμα»,—δυὸ κεντήρια τῆς κριτικῆς «τῶν στεφάνων καὶ τῶν ἀρνῆτων», πού τὰ τελευταία χρόνια κατάντησε μιά πληγὴ καὶ μιά μαστίγα σ' αὐτὸ τὸν τόπο.

Μ' ἀληθινὰ εἶναι ἀνο-ποταμῶν νὰ βγαίνῃ μ' ἓνα ἔργο ἀπὸ θέατρο,—καὶ τέτοιο ἔργο!— λογοτέχνης τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἀξίας τοῦ κ. Παπαντωνίου, καὶ νὰ μιλοῦν γι' αὐτὸ μὲ τὴν ἀνευλάβεια, μὲ τὴν ἀψηφησιὰ, ἀνθρώποι «πού δὲν ἔγραψαν ποτέ τους μιά γραμμὴ»! Αὐτὸς ὁ τρόπος, αὐτὸ τὸ ὕφος προσάντων,—στοχάζομαι,— θὰ ἐξόργισεν τὸν συγγραφέα, καὶ ὄχι οἱ παρατηρήσεις πού ἔκαμαν στὸ ἔργο του. Τὸ κάτω-κάτω, κάθε ἀνθρώπος μπορεῖ νάχη τὴ γνώμη του γιὰ τὸ κάθε τί, καὶ εἶναι δικαίωμα του καὶ νὰ τὴ λέῃ καὶ νὰ τὴ γράψῃ. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα εἶναι πῶς θὰ τὴν πῆ καὶ πῶς θὰ τὴ γράψῃ. Οὐτ' ἐπιτρέπεται σὲ κανένα, ὅποιος καὶ ἂν εἶναι, — νέος ἢ γέρος, σταίρος ἢ γόνιμος,—νὰ μιλήσῃ γιὰ ἓνα ἔργο τοῦ Παπαντωνίου ὅπως θὰ μιλοῦσε γιὰ ἓνα μονόπραχτο ἀπ' αὐτὰ πού παιζόνταν στὸ Παγκράτι!

Νὰ πῶ ὅτι ἀπὸ τοὺς κριτικούς μας, — τοὺς περισσότερους, — λείπει τὸ τάκτ; Αὐτὸ, μὲθ φαίνεται, εἶναι. Εἰδημὴ παρατηρήσεις καὶ ἀντιρρήσεις δὲν μποροῦν ποτέ νὰ πηράξουν ἓνα συγγραφέα ἀληθινῶ. Κι' ἂν οἱ κριτικοὶ μας εἶχαν περισσότερο τάκτ, ὁ κ. Παπαντωνίου δὲν θὰ αἰσθανόταν τὴν ἀνάγκη νὰ τοὺς ξετινάξῃ...

Ξ.

Ἡ προτομὴ τοῦ Μαβίλη στὴν Κέρκυρα

Πολὺς θόρυβος ἔγιν' ἔδω τελευταία γιὰ τὴν προτομὴ τοῦ Μαβίλη στὴν Κέρκυρα, στημένη τάχα περιφρονητικῶς σὲ ἀνάμοστο μέρος καὶ παραμελημένη ἀπὸ κομματικὴ ἐχθρότητα τοῦ Δημάρχου. Δὲν μιλήσαμε, γιατί δὲν ἔφαμε τὰ πράγματα. Ἀλλὰ μᾶς τὰ γράφουν τώρα ἀπὸ καὶ ἀνθρώποι πού τοὺς πιστεύουμε· καὶ ἔχουν ὡς ἐξῆς:

Ὁ Μαβίλης πέθανεν ἐπὶ δημοχίας Δημητρίου Κόλλα. Ἀμέσως τότε ὁ κ. Δήμαρχος ἐπρότεινε στὸ Συμβούλιο νὰ ἐκδοθῶν, ὡς μνη-

μόσυνο τοῦ ἥρωα-ποιητῆ, τὰ «Ἄπαντά του μ' ἔξοδα τοῦ Δήμου. Ἡ πρόταση ἔγινε δεκτὴ καὶ τὴ φροντίδα ἀνέλαβαν ὁ Κ. Θεοτόκης, στὸν ὁποῖον παραδόθηκε καὶ τὸ ποσὸν πού ψήφισεν τὸ Συμβούλιο, καὶ οἱ κληρονόμοι τοῦ Μαβίλη. Μετὰ καιρὸ, οἱ ἀνάδοχοι αὐτοὶ εἰδοποίησαν τὸν κ. Κόλλα ὅτι ἡ ἐκδοσὴ τῶν Ἄπαντων ἔγινε, καὶ ὅτι περιόρισαν ἀρκετὰ χρήματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐπρότειναν νὰ γίνῃ μιά προτομὴ τοῦ ποιητῆ καὶ νὰ στηθῇ σὲ δημοτικὴ θέση. Καὶ τὴν πρόταση αὐτὴ ἐπίσης τὴ δέχτηκε ὁ κ. Δήμαρχος καὶ τὴν ἀνέκρινε τὸ Συμβούλιο. Στὸ τέλος πιά τῆς δημοχίας τοῦ κ. Δ. Κόλλα, ἔφτασε ἀπὸ τὰς Ἀθήνας καὶ ἡ προτομὴ, πού φυλάχθηκε στὸ ἰσόγειο τοῦ Δημοσχείου, ὡς νὰπορασίση ἢ νὰ Διημ. Ἀρχὴ πού νὰ στηθῇ. Καὶ στηθῆκε ἐκεῖ πού βρῖσκεται ὡς σήμερον, σὲ πολὺ κατάλληλο μέρος, σ' ἓνα διασύλλο διηλαδῆ, ὅπου ἀπὸ τότε ἦταν ἰδέα νὰ στηθοῦν οἱ προτομές καὶ ἄλλων δοξασιμένων Κερκυραίων. Ὡστε παραμύθια ὅσα εἶπαν γιὰ ἐχθρότητα τοῦ τότε Δημάρχου κατὰ τοῦ Μαβίλη, ἀφοῦ ὁ κ. Δημ. Κόλλας,—λέγουν τὰ πράγματα,— ἔκαμε σὺν Κερκυραῖος ὅσα χροαστοῖσε στὴ μνήμη τοῦ μεγάλου του συμπολίτη. Ἄς σημειωθῇ ἀκόμα, ὅτι ὁ σημερινὸς Δήμαρχος Κερκύρας εἶναι ὁ ἀδελφός του κ. Σπυρ. Κόλλας—πού εὐτυχῶς ὁ μὸς δὲν εἶπαν καὶ γι' αὐτὸν ὅτι ἐχθρεύεται τὸ Μαβίλη...

Ξ.

Τὰ σχολικὰ βιβλία

Ἀποφύγαμε νὰ κάμουμε λόγο γιὰ τὸν τελευταῖο Διαγωνισμό, γιὰ νὰ μὴ νομισθῇ πῶς εἰμαστε ἀπὸ τοὺς «δυσανεστημένους»—κάθε ἄλλο!—καὶ πῶς θέλουμε ναυξήσουμε τὸ θόρυβο πού προκάλεσαν τ' ἀποτελέσματα. Ἡ ἀλήθεια ὅμως εἶναι πῶς ὁ νόμος πρέπει νὰ τροποποιηθῇ, γιατί μ' αὐτὸν, ὅπως ἔχει, δὲν ἐγκρίνονται τὰπολύτως καλύτερα βιβλία, καὶ χωρὶς νὰ φταίνε πολὺ οἱ κριταί. Γιατὶ τί νὰ σοῦ κάμουν καὶ αὐτοί, ὅταν ὁ νόμος τοὺς ὑποχρῶνῃ νὰ ἐγκρίνουν τρία μόνο Ἀναγνωστικά γιὰ κάθε τάξη, ἐνῶ ἀπὸ τὰμέρητα ὑποβαλλόμενα ξεχωρίζουν καὶ πέντε, καὶ δέκα, μὲ πολὺ μικρὰς διαφορὰς μεταξὺ τους; Ἀνθρώποι εἶναι καὶ οἱ κριταί, καὶ εἶναι ὑπερβολικὸ νὰπαίτοῦμε ἀπὸ ἀνθρώπους νὰ κρατοῦν τόσο λεπτεὲς ζυγαριές, καὶ μάλιστα γιὰ νὰ ζυγίζουν κάθε ἄλλο παρὰ χρυσάφι καὶ διαμάντι... Καὶ τώρα πού πέρασε ὁ θόρυβος, μποροῦμε νὰ τὸ ποῦμε χωρὶς παρεξήγησι; Στὸν τελευταῖο Διαγωνισμό, ἀπὸ τὰ πέντε ἢ δέκα βιβλία πού ξεχώρισαν γιὰ κάθε τάξη, οἱ κριταί ὑποχρῶθησαν νὰ ἐγκρίνουν τὰ τρία σχεδὸν στὴν

τύχη. Κι' ἴσως τὰ ὀνόματα τῶν συγγραφέων, ἀντὶ τῆς ἀξίας τῶν βιβλίων, ἔπαιξαν στὴν ἐκλογὴ τὸν πρωτεύοντα ρόλο. Εἶπαν δηλαδὴ ἀπάνω-κάτω οἱ κριταί: «Ὁ κ. Νιρβάνας ὑπέβαλε ἑπτὰ βιβλία; Ἄς τοῦ ἐγκρίνουμε τὰ τέσσερα· εἶναι ἀρκετὰ. Ὁ κ. Ξενόπουλος ὑπέβαλε τέσσερα; Ἄς τοῦ ἐγκρίνουμε τὰ δύο, τοῦ φτιάνουν... Νὰ μὴν ξεχάσουμε ὅμως καὶ τὸν κ. Βουτυρά... Ἄ! σταθῆτε! πρέπει νὰ ἐγκρίνουμε ἀπὸ ἓνα καὶ τοῦ κ. Πασαγιάννη, καὶ τοῦ κ. Παπαμχαῖλ...» Ἔτσι βγήκαν τὰποτελέσματα, καὶ ἔτσι οἱ συγγραφεῖς εἶδαν νὰ τοὺς ἀπορρίπτονται βιβλία τῆς ἰδίας, ἂν ὄχι καὶ ἀνοίτερης, ἀξίας ἀπὸ τῶν ἄλλων πού τοὺς ἐγκρίθηκαν. Ἐγὼ τοῦλάχιστο θάταν ἀδύνατο νὰ πεισθῶ πῶς τὸ Ἀναγνωστικὸ μου τῆς Β' πού ἐγκρίθηκε, ἦταν ἀνώτερο ἀπὸ τὸ Ἀναγνωστικὸ μου τῆς Γ' πού ἀπορρίφθηκε. Κι' ὅσο γιὰ τὸ Ἀναγνωστικὸ μου τῆς Δ', φθάνει νὰ πῶ πῶς ἀπορρίφθηκε κυρίως γιατί εἶχε μερικὲς σελίδες περισσότερες ἀπ' ὅσες ὄριζε ἡ προκήρυξις. Σὰ νὰ μὴ μποροῦσαν νὰ φαιεθοῦν, ὅσες καὶ ἂν ἦταν, ἀπὸ βιβλίο πού τὸ ἀποτελοῦσαν μικρὰ κομμάτια χωριστὰ καὶ αὐτοτελεῖ.

Ἀλλὰ τὸ ξαναλέω: γι' αὐτὰ ὅλα φταίει μᾶλλον ὁ νόμος παρὰ οἱ κριταί. Κι' ἡ τροποποίησή του εἶναι ἀπαραίτητη. Τοῦλάχιστο ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἐγκριτέων γιὰ κάθε τάξη. Ἡ νὰ ἐγκρίνεται ἓνα, τὸ ἀπολύτως καὶ ἀναμνησθητῆτος καλύτερο, ἢ ὅλα τὰ καλὰ πού ὑποβάλλονται, ὅσα καὶ ἂν εἶναι. Κι' οἱ διασκάλοι ἄς διαλέγουν ὅποιο τοὺς ἀρέσει.

Ξ.

Οἱ στροφές στὴ δημοτικὴ μας ποίηση

Μ' αὐτὸ τὸ θέμα, ὁ εἰδικὸς συνεργάτης μας κ. Γεω. Σπαταλᾶς δημοσίευσε μιά μελέτη στὸ προηγούμενο τεῦχος τῆς «Νέας Ἑστίας». Ἀπὸ δυὸ ἄλλους συνεργάτες μας, ὄχι λιγότερο εἰδικούς, ἐλάβαμε σχετικῶς αὐτὰ τὰ περισπούδαστα γράμματα:

Ἀγαπητὴ «Νέα Ἑστία»,

Ὁραιότατο καὶ πολὺ ἐνδιαφέρον ἀπὸ συλλεκτικὴ ἀποψη τὸ ἀρθρο τοῦ κ. Γεωργίου Σπαταλᾶ γιὰ τίς «Στροφές στὴ δημοτικὴ μας ποίηση». Κοίμα πού δὲν ἔφρασε στὸ φῶς καὶ ἄλλα ἀπὸ τὰ δροσερὰ καὶ πηγαῖα αὐτὰ δημοτικὰ μας τραγούδια, καὶ πού, θυσιάζοντάς τα σὲ ἀλλότριους σκοποὺς, καὶ τὰ δημοσιευμένα ἀκόμη περιέκοψε στὰ καλύτερα μέρη τους.

Μὲ τὴν κυρία του ὅμως ἀποψη δὲν μποροῦμε νὰ συμφωνήσωμε. Οὔτε θεωρία, οὔτε ὀλοκλήρωσι, οὔτε ἐφαρμογὴ νεοελληνικῆς Στιχομυθίας μπορεῖ νὰ βγῆ ἀπ' αὐτὲς τίς στροφές. Πρῶτα-πρῶτα, ἀμέσως αἰσθάνεται κανεὶς πόσο οἱ ρυθμοὶ τους εἶναι ὑποτελεῖς στὸ μέλος. Δὲν ἔχουν καθόλου, οὔτε ἔχνος ἀνεξαρτησίας καθαρὰ ποιητικῆς, καὶ εἶναι σὰ νάγιναν γιὰ νὰ γεμίσουν «ἀριέτες», σκοποὺς πού δὲν θάχαν ἴσως προτιήτερα λόγια.—Ἄλλ' ἀκόμα, καὶ τί εἶδους σκοποὶ εἶν' αὐτοί; Κάθε ἄλλο βέβαια, παρὰ σκοποὶ καθαρῶς τραγουδιοῦ, οἱ περισσότε-

ροι. Συνήθως πρόκειται γιὰ χορδὸ, ἀλλὰ καὶ ἔξ ἴσου συνήθως γιὰ κάτι σὺν ρυθμικῶς παιγνίδι, καμωμένο γιὰ νὰ συνοδεύει τὴ δουλειά, τὴν ὀδοιοποιία, τὴν ὀμαδικὴ ἀπασχόλησι.

Νομίζομε πῶς γιὰ νὰ βγῆ, μέσα ἀπ' αὐτὰ τὰ ποιητικὰ παιγνίδια, ρυθμὸς ρομαλέος, αὐθυπόστατος καὶ σοβαρὸς, θὰ χρειαζόταν ὄχι μόνον συνθετικὴ, ἀλλὰ καθαρὰ δημιουργικὴ μετρικὴ φαντασί, πηγάζουσα ἀπὸ παρθένα νεοελληνικὴ συνείδησι.

Μὲ τιμὴ

**

Ἀγαπητὴ «Νέα Ἑστία»,

Στίς «Στροφές στὰ δημοτικὰ μας τραγούδια» πού δημοσιεύτηκαν στὸ περασμένο σου φύλλο, μερικὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τραγούδια δὲν εἶναι σαστὰ γραμμένα. Στὴ σελίδα 808, ἀρχὴ ἀρχὴ στὴν πρώτη στήλη, εἶναι γραμμένη ἡ στροφή:

«Ἔνε μ', σὰ θέλεις παντρεῖά, ἔλα κοντὰ μ' ἐμένα
νὰ σοῦ πῶ ποιά ναι γιὰ σένα.

Ψηλὴ γυναίκα μὴν παρῆς, καρδιὰ ξεκλωνισμένη,
πάντα κακοκαρδιομένη».

πού εἶναι λαθεμένο. Τὸ σωστὸ εἶναι ἔτσι—ἀκέραιο:

1. «—Ἔνε μ', σὰ θές νὰ παντρεφτεῖς, γυναίκα
[γιὰ νὰ πάρεις,

ἔλα δὴ κοντὰ σὲ μένα
νὰ σοῦ εἰπῶ ποιά ναι γιὰ σένα :

2. Ψηλὴ γυναίκα μὴν παρῆς : καρδιὰ (*) ξεκλωνισμένη!
[ομένη!

Ἡ καρδιὰ ἡ ξεκλωνισμένη
πάντα κακοκαρδιομένη.

(Ξαναλένε τὴν 1 στροφή).

3. Κοντὴ γυναίκα μὴν παρῆς : βουτοὶ τοῦ ταβερνάρη!
[βερνάρη!

Τὸ βουτοὶ τοῦ ταβερνάρη
πάντα μεθυμένους βγάνει.

(Ἄνε πάλι τὴν 1 στροφή).

«Δίκια γυναίκα νὰ παρῆς, νὰ χεὶ καὶ μάβρα μάτια.
Κι' ἂν γεράσει καὶ ἂν χαλάσει
πάντα μάβρα μάτια θὰ χεὶ!»

Ἐπίσης στὸ τραγούδι τοῦ Πραματευτῆ (σελ. 807), πού γράφει ὁ κ. Σπαταλᾶς πῶς «ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓναν ἑξασύλλαβο τροχαϊκὸ καὶ ἀπὸ ἓναν τετρασύλλαβο λαμβικὸ, χωρὶς συστηματικὴν ὁμοιοκαταληξίαν», (ἀραιογραμμένα ἀπὸ μένα), παρατηρεῖται ἴσια-ἴσια συστηματικὴ ὁμοιοκαταληξία, ἴσως ὄχι τέλεια, μὰ μὲ τὴν ἴδια ἀνεπιτήδευτη, φυσικὴ ἀφέλεια, ποῦναι ὀμασιμένα τὰ περισσότερα νέα λαϊκὰ τραγούδια. Νὰ ἓνα ἀλάκρο τραγούδι:

«Ὅλα τὰ πουλάκια
ζυγὰ-ζυγὰ
τὰ χελιδονάκια
ζεβγαρωτὰ
τὸ ῥημο τὰρῶνι
τὸ μοναχὸ

(*) Καρδιὰ—καρδιά.

περπατᾷ στοὺς κάμπους (*)
 μὲ τὸν ἀητό.
 Περπατᾷ καὶ λέει
 καὶ κηλαδεῖ :
 — Ἦρ' Ἀντριανοπολίτη
 προμηθευτή,
 ποῦ τὴν ἐπατήχης
 ἀφίτην τὴ Νιά,
 τὴν ξανθομαλλοῦσα
 τὴν Πατρινά ;
 — Ἄπ' τὴν Πόλην ἐρχόμουν
 κι ἄπ' τὰ νησιά
 κι ἄπ' τὸ μαχαλά της
 ἐπέρασα,
 τὰ βασιλικά της
 ἐπότιζε
 καὶ τὰ μπάροσμά της
 ἐδρόσιζε.
 "Ἔκοψ' ἔγαν κλῆνο
 καὶ μῶδιωσι,
 μού 'πε κ' ἕνα λόγο
 καὶ μ' ἄρεσε :
 — Ρε Μωραϊτάκι,
 σὲ μάγοπάς
 τί περνοδιαβαίνεις
 καὶ μού μιλάς ;
 Στείλε συμπεθέρους
 στή μάννα μου
 καὶ προξηνιτάδες
 στόν τάτα μου.
 Στέλνω συμπεθέρους
 σαρχανταδού
 καὶ προξηνιτάδες
 ἐξηνηταδού . . . »

Διαβολίτσα ἡ τοῦ Ὀχτώβρη 1929.

ΚΩΣΤΑΣ ΜΑΡΙΝΗΣ

Πάσσα - τέμπο

Στὴ συζήτηση ποῦ ἀνοίξε ἡ κ. Κλεαρτέη Διπλα-Μαλάμου, ἔλαβαν μέρος κι ἄλλοι, ποῦ ὑποστήριξαν ἐκθύμως τὴν ἰδέα της, νὰ καταργηθῇ δηλαδὴ τὸ «δεσποινίς», καὶ κάθε θηλυκό, οἰαςδήποτε ἡλικίας καὶ κοινωνικῆς καταστάσεως, νὰ τιλοφορῆται «κυρία», γιὰ τὴν διακρίση εἶναι περιττή. Κι ἡ κυρία Μαλάμου μᾶς ξαναγράφει κι ἄλλα ἀκόμα ἐπιχειρήματα, λογικώτατα μὰ τὴν ἀλήθεια, ποῦ μᾶς ἐπεισαν πῶς οἱ ἄντρες εἶνατε τουλάχιστο ἀδιάκριτοι, ἐγώιστὲς καὶ . . . μικρολόγοι, ὅταν ρωτᾶμε μιά γυναῖκα ἂν εἶναι κυρία ἢ δεσποινίς.

Ποῦ καλὰ ! Ἀλλὰ τί βγαίνει ; Μποροῦμε νὰ καταργήσουμε ἡμεῖς τὴν διάκριση ; Ἀφοῦ τὴν ἔχουν ὡς σήμερον ὅλοι οἱ πολιτισμένοι τοῦ κόσμου, — madame - mademoiselle, signora - signorina, lady - miss, frau - fräulein καὶ καθένης, — θὰ πῆ πῶς κάτι χρειάζεται καὶ κάποιον λόγον ἔχει, ποῦ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἰσχύη καὶ γιὰ μᾶς. Ἄς περιμένουμε λοιπὸν ὡς νὰ λείψῃ αὐτὸς ὁ λόγος, — τάχα νὰ ἐλθῆσι κούλα στὴ σοβιετικὴ Ρωσία ; — καὶ τότε συμμορφωθῶμεθα. Γιὰ τὴν ὥρα, τέτοιου εἶδους συζητήσεις εἶναι καλὲς μόνο γιὰ πάσσα-τέμπο . . .

Ξ.

(*) Λένε καὶ : Περπατᾷ τὸ Μᾶν.

Οἱ Σχολές τῆς Βιοτεχνικῆς Ἑταιρείας

Ἐλάβαμε τὸν κανονισμὸ τῶν Ἑσπερινῶν Σχολῶν τῆς «Ἑλληνικῆς Βιοτεχνικῆς Ἑταιρείας» γιὰ τὸ 37^ο σχολικὸ ἔτος 1929—30. Μάλιστα ! τριανταεπτὰ σωστά χρόνια λειτουργοῦν, ἀθόρυβα κι ἀποτελεσματικά, αὐτὲς οἱ Σχολές, ποῦ μορφώνουν τεχνίτες καὶ τεχνήτρος.

Γιατὶ εἶναι καὶ γι' ἄνδρες καὶ γιὰ γυναῖκες. Ἡ ἀνδρική περιλαμβάνει : Προπαρασκευαστικὸ Σχολεῖο μὲ διάρκειαν φοιτήσεως δύο ἐτῶν ἢ ἐνός καὶ Τεχνικὸ Σχολεῖο σὲ ὅποιον διδάσκονται χωριστά : Ἐπιπλοκοιοί, Οἰκοδόμοι, Διακοσμηταί, Μηχανουργοί, Μηχανικοὶ ἐσωτερικῆς καύσεως, Ἡλεκτρολόγοι. Ἡ διάρκειαν τῆς φοιτήσεως σὲ Τεχνικὸ Σχολεῖο εἶναι δύο ἐτῶν.

Ἡ γυναικεία ἐπίσης περιλαμβάνει : Προπαρασκευαστικὸ Σχολεῖο, ποῦ ἔχει καὶ τάξη γι' ἀγράμματες μαθήτριες, καὶ τάξεις Δημοτικῆς καὶ Τεχνικῆς, σὲ ὅποιον διδάσκονται : Κοπτική, Ραπτική, Πιλοποιία, Κέντημα, Ἐλεύθερο Σχέδιο, Διακοσμητικὴ, Οἰκιακά, Ὑγιεινὴ, Γαλλικὴ γλῶσσα κτλ.

Τὰ μαθήματα γίνονται κάθε βράδυ, 7—9, σὲ Βαρβακείο. Ἡ φοίτηση εἶναι ὁλοσδιόλου δωρεάν. Καὶ διευθυντὴς ὅλων τῶν Σχολῶν ὁ ἱκανώτατος καθηγητὴς κ. Βαρούχης, ἡ ψυχὴ τοῦ ἀληθινῆς κοινωφελοῦς αὐτοῦ ἔργου. Ἄν δὲν κάνουμε λάθος, ὁ ἀειμνηστὸς Κυπάριστος Στέφανος εἶν' ἐκεῖνος ποῦ τὸ θεμελίωσε στὰ 1892. Ἀλλὰ, — σπάνιο πρᾶγμα στὴν Ἑλλάδα, — εἶχε τὴν τύχη νὰ βρῆ ἀνταξίους διαδόχους καὶ συνεχιστάς.

Ξ.

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟΝ

Θέατρον-Θίασος Κυβέλης : «Ο ΣΤΑΘΜΟΣ»
 τρίπρακτο δράμα ὑπὸ Παντελῆ Χόρν.

Λυποῦμαι πολὺ ποῦ, μὴ περιμένοντας τὸ τόσο γρήγορο κατέβασμά του, δὲν πρόφτασα νὰ ἰδῶ αὐτὸ τὸ ἔργο παρὰ μὰ καὶ μόνη φορὰ. Ποιὸς ξέρει ! ἂν τῶβλεπα καὶ δεύτερη, ἢ ἐντύπωσή μου μπορεῖ νάταν ἀρκετὰ διαφορετικὴ. Κι ἀκόμα μπορεῖ νάμουν σὲ θέση καὶ νὰ ὑπερασπισθῶ τὸ συγγραφεῖα ἐναντίον τῶν κριτικῶν, ποῦ κι αὐτοὶ ἔκριναν τὸ ἔργο του στὶς ἐφημερίδες — δημοσιογραφικὴ ἀνάγκη, — μόνον ἀπὸ τὴν πρώτη. Δυστυχῶς, ἢ ἐντύπωσή μου ἔμεινε ὅμοια σχεδὸν μὲ τὴ δική τους. Κι εἶμαι σήμερον ὑποχρεωμένος νὰ πῶ κι ἐγὼ τὰ ἴδια, κι ἴσως νὰ ὑπερθεματίσω . . .

Ἡ ἐντύπωσή μου εἶναι αὕτη : Μιὰ φορὰ, σ' ἕνα γαλλικὸ φιλοσοφικὸ βιβλίον, κάποιον ἀπὸ τοὺς μαθητὲς ἐκείνους τοῦ Auguste Comte, ποῦ σ' ὄνομα τοῦ Θετικισμοῦ ἔγραφαν τὰ πῶς ἀκατανόητα μεταφυσικά, διάβασα τὸν ἀκόλουθον ὀρισμὸν : «C'est le véhicule négatif du Néant». Δὲν θυμοῦμαι πιά τί ἀκριβῶς ὄριζε, ὑποθέτω ὅμως πῶς σὲ πολλὰ ἀλλόκοτα πράγματα θὰ μπορούσε νὰ ἐφαρμοσθῆ καὶ ἐν' ἀπ' αὐτὰ εἶναι κι ὁ «Σταθμὸς» τοῦ κ. Χόρν. Τὸ véhicule, ποῦ μεταφράζεται κι ἁπλάξ, εἶναι τὸ τραῖνο

ἐκεῖνο τῆς πρώτης πράξης, ποῦ ὀδηγεῖ σὲ τίποτα . . .

Κακὴ δὲν εἶναι βέβαια ἡ σύλληψη : Ὁ ταξιδιώτης τῆς ζωῆς ποῦ ξεκινᾷ γιὰ ἕνα ὀρισμένον τέρμα εὐτυχίας καὶ, ἀπὸ ἐν' ἀπρόοπτο, δὲν τὸ φτάνει, παρὰ σταματᾷ σ' ἕνα σταθμὸ παντογνῆς δυστυχίας, θὰ μπορούσε νὰ συγκινήσῃ, καὶ μάλιστα σὲ τέλος, ὅταν συναντᾷ πάλι τὸν παρᾶξενον ἄνθρωπον, τὸν συνταξιδιώτη, ποῦ τοῦ εἶχε προφητεύσει σὲ τραῖνο τὸ «ἀπρόοπτο». Ἀλλὰ γιὰ τέτοιον ἀποτέλεσμα, θὰ ἔπρεπε νὰ γνωρίζαμε τὸν ἥρωα πολὺ βαθύτερα, καὶ προπάντων νὰ μαθαίναμε πῶς, γιὰ ποῖο λόγο, ὑποχρεώθηκε νὰ μείνῃ σ' ἐκεῖνο τὸ σταθμὸ καὶ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰ πάντα. Γιὰ μιά γυναῖκα βέβαια, ὅπως συμβαίνει τόσο συχνά. Ναι, ἀλλὰ τί εἶναι αὐτὴ ἡ γυναῖκα ; Ἐνα σιχαμένο βρωμοκόριτσο ποῦ ζεῖ σ' ἕνα καταγώγιον, — τὴν ταβέρναν τοῦ Σταθμοῦ, — μ' ἕναν πατέρα μεθύστακα καὶ μὲ μιὰ μητέρα μεσίτρα. Γι' ἀγάπη της, τὸ πολὺ-πολὺ, ὁ ταξιδιώτης μπορούσε νὰ χάσῃ ἕνα τραῖνο καὶ νὰ φύγῃ ἀμέσως μὲ τᾶλλο ἔστω κι ἂν ἔπρεπε νὰ πληρώσῃ τὰ μισὰ ἀπ' ὅσα κρατοῦσε ἀπάνω του, γιὰ μιά νύχτα ἡδονῆς. Ἀλλὰ μένει, παντρεύεται τὸ βρωμοκόριτσο, ἐξεντελίζεται, ἐξανθρωπίζεται, καταντᾷ κλέφτης, καταστρέφεται, καὶ σὲ τέλος μένει μόνος, — γιὰ τὸ βρωμοκόριτσο τοῦ φεύγει μ' ἄλλον, — δίχως κανένα λόγο καὶ αἰτία. Θέλω νὰ πῶ ὅτι οὔτε τὰ εἰδικὰ γόητρα τῆς γυναίκας ἐκείνης δείχνονται καθόλου, οὔτε ἡ ψυχροσυστασιὴ τοῦ νέου ποῦ μπορούσε νὰ γητευθῆ ἀπ' αὐτὰ. Γενικά, ἔτσι ἀκαθόριστοι μένουν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι τοῦ ἔργου, ἀρσενικοὶ καὶ θηλυκοί. Κι ἀκόμα, ἐνῶ πρόκειται γιὰ δράμα, — καὶ γιὰ τόσο «φοβερό» δράμα, — συμβαίνουν κάτι πολὺ ἀταίριαστες κομικῆς σκηνές, σχεδὸν καραγμοζλίγια, καὶ σὲ βγάζουν ὁλοσδιόλου ἀπὸ τὴν ἀτμόσφαιρα ποῦ ἀγωνιζόταν νὰ σχηματισθῆ, καὶ σοῦ χαλνοῦν κάθε ἐντύπωση. Δὲν ξέρεις πιά ποῦ βρισκεσαι. Εἶναι καθ'αυτὸ τὸ χάος, τὸ Νεάντ.

Μ' αὐτοὺς τοὺς ὄρους, τίποτα πῶς τραγικὸ ἀπὸ τοὺς δυστυχισμένους τοὺς ἠθοποιοὺς ! . . . Κανένας τους δὲν ἤξερε τί κάνει καὶ τί λέει. Ἐκτός μόνον ἀπὸ τὸν κ. Γ. Λεπενιώτη, τὸν παρεῖσαχτο σὲ ἔργο καὶ τὸν ἄσχετο, σ' ἕνα ῥόλο μπερῆ ποῦ μπόρσσε νὰ τὸν ἀποδώσῃ αὐτὸν libitum. Εἶναι θλιβερό, μὰ τὴν ἀλήθειαν, ὅτι ὁ καλὸς θίασος ὑποχρεώθηκε νὰ παίξῃ ἕνα ἔργο ποῦ μὲ κανένα τρόπο δὲν παιζόταν. Κι ἀπορῶ μὲ τὸν κ. Θεοδορίδην τὴν κ. Κυβέλη, τὸν κ. Παπαγεωργίου, ποῦ ἐνῶ εἶναι τόσο φίλοι τοῦ κ. Χόρν, καὶ τόσο τὸν ἀγαποῦν, καὶ τόσο καλὰ ξέρουν ὅτι ἡ εὐλικρίνεια δὲν τὸν πειράζει ποτέ, δὲν τοῦ εἶπαν καθαρά πῶς τὸν ἐσύμπρεσε καλύτερα νὰποσύρῃ τὸ χειρόγραφο του. Τόσο κάλι γελάστηκαν ἀπὸ τὸ διάβασμα ;

Σχετικὰ, ὁ κ. Θεοδορίδης μοῦ ἔλεγε ὅτι, κατὰ τὴ γνώμη του, ὑπάρχουν καὶ συγγραφεῖς «ποῦ ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰποτυχαίνουν». Δὲν ξέρω ἂν ὑπάρχουν ἄλλ' ἂν ὑπάρχουν, ἕνας ἀπ' αὐτοὺς εἶναι ἀσφαλῶς καὶ ὁ κ. Παντελῆς Χόρν.

Θέατρον Μαρίνας Κοτοπούλη, Θίασος Ἐλευθέρας Σκηνῆς : «ΜΑΓΙΑ» δράμα μὲ πρόλογο, ἐννέα εἰκόνες κι ἐπίλογο, ὑπὸ Σίμονι Gandillon. — «Ο ΟΡΚΟΣ ΤΟΥ ΠΕΘΑΜΕΝΟΥ», δράμα σὲ τέσσερες εἰκόνες, ὑπὸ Ζαχ. Παπαντωνίου.

Ἡ Μπέλλα, ἡ ἐπιλεγόμενὴ Μάγια, ζῆ σὲ ζωμιαυτεῖο ἐνὸς μεγάλου λιμανιοῦ κι εἶναι ἡ ἰδανικὴ Ἑταίρα, ποῦ κάθε ἄντρας βρίσκει σ' αὐτὴν, ὄχι ἀπλῶς τὴν ἡδονή, ἀλλὰ τὸ ξεκούρασμα, τὴν ἀνακούφιση, τὴν ἐλπίδα, τὴν παρηγοριά, καὶ κάποια ἐνὸς ὄνειρου τοῦ τὴν πραγμάτωσιν. Ἡ ἐξιδανίκευση κι ὁ ἐξαγνισμὸς τῆς Ἑταίρας μὲ τὴ «μεγάλῃ ἀποστολῇ» εἶναι θέμα κοινὸ στὴ Λογοτεχνία τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν αἰώνων. Ὁ Gandillon ὅμως τὸ χειρίστηκε μὲ τρόπο ποῦ ὑπερβαίνει τὸ ὄριον τοῦ θεατρικοῦ . . . θεματοῦ. Κι ἔκαμ' ἐνὶ παράξενον κι ἀπερίγραπτο ἔργον, ποῦ πλαικνῶνται τὸ θεατὴν σὰ βραχνῶς.

ἴσως ἂν περιοριζόταν στὸν πρόλογο, στὸν ἐπίλογο καὶ σὲ δύο μόνο ἀπ' τὶς ἐννιά του εἰκόνες, θάταν ἕνα μονόπρακτο σὲ τέσσερα μέρη ποῦ νὰ στεκόταν καὶ κάτι νάλεγε. Ἔτσι, ὅπως εἶναι, δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ἀνέχεται παρὰ ὁ Σνόμπ τῆς ἐποχῆς μας, ὁ μεγάλος ἄρρωστος μὲ τὴν ψύχωση τοῦ ὑπεριμοντέρου. Νομίζω ὅτι ἡ «Ἐλεύθερη Σκηνὴ» δὲν ἔπρεπε νὰ περιλάβῃ στὸ δραματολόγιό της ἕνα τόσο ἀμφισβητούμενον ἔργον τῆς ἐξωφρενικῆς «πρωτοπορίας». Ὅχι γιὰ νὰ μὴ σμειώσῃ τὴν πρώτη τῆς ἀποτυχία, — ὑπάρχουν κι ἀποτυχίες πῶς τιμητικῆς ἀπὸ μερικῆς ἐπιτυχίας, — ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ δώσῃ μὲ τέτοια κατακερμαλιὰ σὲ κακόμοιρον τὸ ἀθηναϊκὸ κοινόν, τὸ ἀνίδεον κι ἀνύποπτον. Στὸ Παρίσι, τὸ κάτω-κάτω, ὑπάρχουν σαράντα θεάτρα, ὅπου βλέπει καθένας ὅ,τι θέλει. Στὴν Ἀθήνα ὅμως, ποῦ δὲν ὑπάρχουν παρὰ δύο-τρία, εἶναι ἁμαρτία νὰ πασχολοῦν βραδιῆς ἔστω καὶ μῆς ἐβδομάδας, — πόσο πολὺτιμες, Θε μου, βραδιῆς ! — τὸ ἕνα μὲ «Σταθμοὺς» καὶ τᾶλλο μὲ «Μάγιας». Ὑπάρχει, βλέπετε, κι ἄλλη εὐθύνη μέσα στὶς χιλίες ποῦ ἔχει ὁ διευθυντὴς ἐνὸς σοβαροῦ θεάτρου.

Εἶπαν πῶς ἡ «Μάγια» εἶναι ἀπὸ τὰ τολμηρὰ ἐκεῖνα ἔργα ποῦ καταργοῦν τὴν «ὑπόθεσιν». Λάθος ! Οὔτε στῶνειρον τοῦ πῶς τραλοῦ νεωτεριστῆ δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ ἔργο θεατρικὸ χωρὶς ὑπόθεσιν. Κι ἡ «Μάγια» ἀκόμα ἔχει τὴν ὑπόθεσίν της. Ἐκεῖνο ποῦ καταργεῖ εἶναι μόνον ἡ πλοκή, ἢ μᾶλλον ἡ ἐκθεση τῶν γεγονότων σὲ τρόπο ποῦ νὰ συμπληρώνεται ἕνας κύκλος. Στὴ «Μάγια» ἡ ἐκθεση αὐτῆς εἶναι μιὰ εὐθεία, χωρὶς ἀρχὴ καὶ χωρὶς τέλος. Κάτι ἐντελῶς ἀντικαλλιτεχνικόν. Στὴν ἐξήγησιν τοῦ προγράμματός διαβιάζω : «Ἡ βαθμιαία αὐτὴ ἀποσάρκασις εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἀντιοῦσα καμπύλη μιᾶς ἐντελῶς ἐσωτερικῆς πράξεως, τῆς ὁποίας ἡ κατατομὴ σὲ εἰκόνες σημειώνει τοὺς σταθμοὺς καὶ τὶς βαθμίδες». Μακάρι νὰ ἦταν ἔτσι ! Γιατὶ ὑπάρχει κι ἑξωτερικὴ πλοκή, ὅπως στὸν «Οἰδίποδα Τύραννον», ὑπάρχει κι ἐσωτερικὴ, ὅπως στὸ «Ρόσμερςχολμ». Ἀλλὰ στὴ «Μάγια» δὲν βλέπουμε τίποτα. Καμμιὰ ἀντιοῦσα καμπύ-

λη, καμμιά ἐσωτερικὴ πράξι, καμμιά κατατομή σὲ εἰκόνας πού νά σημειώνουν σταθμούς καὶ βαθμίδες. Αὐτὰ εἶναι μόνον στὴ φαντασίᾳ τοῦ συγγραφέα, ἢ καλύπτρα, τῶν θαυμαστικῶν κάθε ἀχαλίνωτου νεωτερισμοῦ. Κι' αὐτὴ Ἰσα-Ἰσα ἢ κατάρρησις τῆς πλοικῆς, — ἀπαραίτητου στοιχείου ὁποιασδήποτε θεατρικῆς δημιουργίας, — καταστρέφει τὴ «Μάγια» καὶ τὴν κάνει νὰ ἐπενεργῇ, καθὼς εἶπαμε, σὰ βραχνάς. Κι' ἄλλοι ἀπὸ τοὺς θεατῆς ὑπομένουν τὸ μαρτύριο αἰωνηλοῦ, βλοσυροῦ, ἐκρηκτικῶν ἄλλοι βροσσοῦν ἀκόμα λίγη δύναμη νὰ σηκωθοῦν ἀπὸ τὴ μέση καὶ νὰ φύγουν . . .

Μ' ἄλ' αὐτὰ, κάθε σχεδὸν εἰκόνα τοῦ ἔργου, μονάχη της, εἶναι καλὴ. Δυὸ-τρεις μάλιστα εἶναι κι' ὑπέραρχες σὲ δύναμη, σὲ ἀλήθεια, σὲ ποιήσιον. Γι' αὐτὸ, ἀντίθετα ἀπ' ὅ,τι ἔγινε στὸ «Σταθμὸς», οἱ ἠθοποιοὶ στὴ «Μάγια» μπόρεσαν νὰ παύσουν. Αὐτὸ τουλάχιστον εἶναι στὸ ἐνεργητικὸ τοῦ ἔργου καὶ τῆς «Ἐλεύθερης Σκηνῆς». Ἀκόμα μιὰ φορά ἡ Μαρίκα Κοτοπούλη, ὡς Μπέλλα, εἶδει τὴν ἀφθαστὴ τέχνη της, καὶ μαζί της ὁ Μαρίας, ὁ Μινοῦ, ὁ Γληνός κι' ὁ Μυράτ, — ἀμίμητος ὡς Ἰνδὸς ὁ τελευταῖος. Κι' ἡ σκηνοθεσία περὶφηρη.

* *

Ἀλλὰ τὸ «γεγονός» τοῦ θεατρικοῦ αὐτοῦ δεκαπενθήμερου ἦταν τὸ ἀνέβασμα τοῦ «Ὀρκου τοῦ πεθαμένου», τοῦ πρώτου ἑλληνικοῦ ἔργου πού παρουσιάζει ἡ «Ἐλεύθερη Σκηνή». Καὶ πρέπει νὰ τὸ θεωρήσῃ καλοτυχία της, πού γιὰ πρώτη φορά στὴ ζωὴ του, ἔνας συγγραφέας, — ποιητῆς νὰ πῶ καλύτερα, — σάν τὸν κ. Ζ. Παπαντωνίου, θέλοντας νὰ δοκιμάσῃ τὰ φτερά του καὶ στὸ θέατρο, ἔγραψε ἐν' ἀνώτερο ἔργο καὶ τὸ ἐμπιστεύθηκε στὸν κ. Μελά.

Ὁ «Ὀρκος τοῦ πεθαμένου» εἶναι δραματοποίηση τοῦ ἀριστοκρατικοῦ ἐκείνου δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, τοῦ γνωστοῦ μὲ τὸν τίτλο «(παραλογὴ) τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ». Πολὺ εὐτυχισμένη ἐμπνευση! Ἄν ὁ κ. Παπαντωνίου εἶχε καὶ τὴν ἀκόμα πῶς εὐτυχισμένη ἰδέα νὰ τὸ ἀφήσῃ στὸ ἔργο του ὅπως εἶναι, θάκανε, χωρὶς ὑπερβολή, ἐν' ἀπὸ τὰ ἀριστουργήματα τοῦ παγκοσμίου θεάτρου. Ἀλλὰ τὸ ἄλλαξε στὴ βάση του. Καὶ μ' αὐτὴ τὴν ἀλλαγὴν, ὅσο κι' «ἐξευγένισε» κι' ἀνύψωσε ἠθικῶς τὸν Κωσταντῆ, — ὁ συγγραφέας τὸ ἰσχυρίζεται, ἀλλὰ δὲν θὰ συζητήσουμε αὐτὸ τὸ σημεῖο, — ἀφαίρεσε ἀπὸ ἕνα δράμα, ὅπου τὸ ὑπερφυσικὸ ἐνώνεται τόσο σφιχτὰ μὲ τὸ πραγματικὸ, τὴν ἀληθοφάνεια αὐτῆς τῆς ἐνώσεως, στοιχεῖο δηλαδὴ ἀπαραίτητο.

Γιατὶ πότε τὸ ὑπερφυσικὸ, — στὸ δράμα, στὸ παραμῦθι, στὸ ποίημα, παντοῦ, — μᾶς φαίνεται σὰ φυσικὸ καὶ μᾶς πείθει; Ὅταν παρουσιάζονται πρόσωπα, δυνάμεις, ἢ σύμβολα δυνάμεων, πού τις πιστεύουμε θαυματουργές. Ὅταν βλέπουμε π. χ. στὴ σκηνὴ τὸ Διάβολο («Φάουστ»), περιμένουμε κάθε θαῦμα: κι' ὁ γέρος νὰ ξαναγίνῃ νέος, κι' ἀπὸ τὸ βαρέλι τῆς ταβέρνας, ἀντὶ γιὰ κρασί, νὰ βγῇ φωτιά. Στὴν «Καρδιά τῆς μάννας», τὸ πασίγνωστο τραγού-

δι τοῦ παιγγάνου Ρισπέν, — πού κι' αὐτὸ ἴσως εἶναι κάποιο δημοτικὸ τῆς φυλῆς του, — γιατί τὸ θαῦμα δὲν μᾶς ξαφνιάζει: Γιατὶ ἔχουμε τόσο μεγάλη ἰδέα γιὰ τὴν καρδιά, τὴ στοργὴ τῆς μάννας, πού πιστεύουμε μιὰ χαρὰ πὼς θὰ μπορούσε νὰ ζωντανέψῃ, νὰ μιλήσῃ καὶ ξεριζωμένη, ἀπὸ τὸν ἴδιο της τὸ γιὰ πού τοῦ τὴ ζήτησε ἡ ἀγαπητικιά του, μόνον καὶ μόνον γιὰ νὰ τὸν ρωτήσῃ, ὅταν σκόνταψε κι' ἔπεσε, μὴ χτύπησε . . . Ἔτσι καὶ στὸ τραγούδι τοῦ «Νεκροῦ Ἀδελφοῦ»: Ὁ Κωσταντῆς ἐπιμένει νὰ παντρεύῃ τὴν ἀδελφή του στὴ μακρινὴ Βαβυλώνα. Θέλει νάξῃ ἕνα συγγενικὸ ἀποκοῦμπι στὰ ξένα, πού γυρίζει κι' αὐτὸς καὶ τὰ δέλωφια του. Οὔτε τὸν νοιάζει ἂν ἡ μάννα του, πού δὲν ἀγαπᾷ στὸν κόσμον τίποτα περισσότερο ἀπὸ τὴν πενιάρμορη καὶ πάναγνη κόρη της, θὰ τὴ χωριστῇ ἴσως γιὰ πάντα. Μόνον στὸ τέλος, γιὰ νὰ τὴν καταφέρῃ, γιὰ νὰ τὴν ἠσυχάσῃ, τῆς τάξει πὼς ἂν τύχῃ «ἀρρώσταται γιὰ θάνατος, λύπη γιὰ χαρὰ», θὰ πάῃ αὐτὸς νὰ τῆς τὴ φέρῃ. Τόρξιζεται στὸ Θεὸ καὶ στοὺς Ἁγίους Κι' ἡ Ἀρστέ φεύγει γιὰ τὴ Βαβυλώνα. Συμβαίνει ὅμως νὰ πέσῃ στὴ χώρα θανατικὴ καὶ νὰ πεθάνουν κι' οἱ ἐννιά γιοὶ τῆς χήρας μάννας. Καὶ μένει ἔρημη, σάν τὴν καλαμὰ στὸν κάμπο, μὲ μιὰ κόρη μόνον παντρεμένη στὰ ξένα μακριά . . . Κάθε μέρα, πηγαίνει στοὺς τάφους τῶν ὀχτῶ γιῶν της καὶ μοιρολογᾷ. Μὰ στὸν τάφο τοῦ Κωσταντῆ, θυμούμενη τὸ πένθος του καὶ τὸ τάξιμό του, τραβομαλιέται, καταριέται, κι' ἀναθεματίζει:

Ἀναθεμὰ σε, Κωσταντῆ, καὶ μυριανὰθεμὰ σε!
Τὸ τάξιμό σου μούταξες, πότε θὰ μοῦ τὸ κάνεις!

Κι' ἀπὸ τὸ μυριανὰθεμὰ καὶ τὴ βρασιά κατάρη,
Ἡ γῆς ἀναταράχθηκε κι' ὁ Κωσταντῆς ἐβγήκε.

Νὰ τὸ θαῦμα! Τὸ κάνει ἡ κατάρη μᾶς πονεμένης καὶ γελασμένης μάννας. Καὶ τὸ πιστεύουμε, γιατί ἔχουμε τὴν ἰδέα πὼς ἡ κατάρη αὐτὴ εἶναι παντοδύναμη. Βγάζει ἀπὸ τὸν τάφο καὶ νεκρούς, καὶ τοὺς στέλνει, θέλοντας καὶ μὴ, νὰ κάμουν τὸ τάξιμό τους! Ἔτσι τὸ ὑπερφυσικὸ μᾶς φαίνεται φυσικότατο κι' ὅλη ἡ κατοπινὴ ἱστορία ἀληθινὴ σάν τὴν πραγματικότητα. Τὸ νεκρὸ ἀδελφὸ μπορούμε καὶ νὰ τὸν ἴδωμε, καὶ νὰ τὸν ἀκούσουμε νὰ μιλᾷ, καὶ νὰ τὸν φανταστοῦμε νὰ γυρίξῃ πίσω στὸ σκοτεινὸ τοῦ τάφο, ἀφοῦ ἔκαμε σὲ λίγες ὥρες τὸ θαυμαστό του ταξίδι κι' ἔφερε στὴ χαροκαμένη μάννα τὴν πολυπόθητη θυγατέρα.

Ἔτσι εἶναι! Ἄν αὐτὰ, — κατάρη, ἀναθέματα, ξόρκια, μάγια, λαϊκὲς προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίες, — μᾶς φαίνονται «βάρβαρα», «στιγμάτα» κι' αἴσχη, ὅς μὴν καταπιανόμαστε μὲ λαϊκὰ θέματα κι' ἄς ἀφήσουμε ἡσυχὰ τὰ δημοτικὰ τραγούδια. Ἡ παράλογὴ τοῦ «Νεκροῦ ἀδελφοῦ», ἕνα ξεχέλισμα τῆς λαϊκῆς ψυχῆς, ἔχει τὴ βάση της. Κι' ἀκριβῶς ἡ γερή, ἡ ἀκλόνητη αὐτὴ βάση ἔλειψε ἀπὸ τὴν δραματοποίησιν τοῦ κ. Παπαντωνίου. Ὁ Κωσταντῆς ἔπρεπε νάταν ὁ φταίστης, ὁ ὑπεύθυνος κι' ὁ ἐπιρροός. Κι' ἔπρεπε χωρὶς ἄλλο νὰ ὑπάρχῃ κι' ἐκείνη ἡ μεγάλη σκηνὴ στὸ νεκρο-

ταρεῖο: ἡ μάννα νὰ καταριέται, νὰ ἀναθεματίζῃ, νὰ γυρεύῃ τὸ τάξιμό πάνω ἀπ' τὸν τάφο τοῦ Κωσταντῆ, κι' ἔπειτα νὰ ἀναταράξῃ τὴ γῆ καὶ νὰ πετιέται ἀπὸ τὸ ἀνοιγμα ἕνας ἥσκιος . . . Τίποτα τέτοιο στὸ δράμα. Ὁ Κωσταντῆς, μὲ τὴν ἀνώτερη ἠθικὴ, θυμούμενος τὸν ὄρκου του, — πού κανεὶς δὲν ξέρει κιόλα γιατί τὸν εἰχε δώσει, — καὶ πονώντας τὸν πόνο τῆς μάννας, σηκώνεται μόνος ἀπὸ τὸν τάφο γιὰ νὰ τῆς φέρῃ τὴν Ἀρστέ! Ἀλήθεια κι' ὁ ποιητῆς, καταλαβαίνοντας πὼς αὐτὸ δὲ θάταν ἀρκετὸ γιὰ νὰ πείσῃ, — γιὰ νὰ κάμῃ δηλαδὴ φυσικὸ τὸ ὑπερφυσικὸ, — μεταχειρίζεται κι' ἐν' ἄλλο μέσο: κάνει τὸν Κωσταντῆ «νάνασταίνεται» τὴ νύχτα τῆς Λαμπρῆς, ὅταν ὁ Χριστὸς καταβαίνει τάχα στὸν Ἄδη. Ἀλλὰ οὔτε αὐτὸ τὸ «θαῦμα» δὲν πείθει. Πρῶτον γιατί εἶν' ἔξω ἀπ' τὴν ὑπόθεσιν, ἄσχετο μὲ τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ ὄρκου καὶ δεύτερον γιατί οἱ Χριστιανοὶ πιστεύουν πὼς ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν δὲν γίνεται κάθε χρόνο: ἔγινε μόνον μιὰ φορά: τότε πού πέθανε ὁ Χριστὸς. Ἔτσι στὴ δραματοποίησιν τοῦ κ. Παπαντωνίου, τὸ πραγματικὸ μὲ τὸ φανταστικὸ δὲν πλέκονται ὥστε νὰ ποτελοῦν μιὰν ἐνότητα. Γιὰ νὰ τὴν ἀποκαταστήσουμε καὶ νὰ ἰκανοποιηθοῦμε, πρέπει νὰ πάρουμε καὶ τὰ πραγματικὰ γεγονότα γιὰ θαῦματα, — πρᾶγμα βέβαια ἀδύνατο.

Μιὰν ἀκόμα παρατήρησιν ἔχω γιὰ τὸ πραγματικὸ μέρος τοῦ ἔργου: οἱ χωριῆτες ἐκείνοι, σχεδὸν ὅλοι, σκέπτονται, μιλοῦν, φιλοσοφοῦν, χαριτολογοῦν καὶ ποιητικίζουσι σὰ διανοούμενοι. Ὁ ἄλλος πὼς στὸν καθένα ὁ κ. Παπαντωνίου ἔδωσε, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ποιήσιν του, καὶ τὴ σκέψιν του, καὶ τὴν κοινωνικὴν του φιλοσοφίαν, καὶ τὴ γλώσσιν του. Ὁ διάλογος δὲν εἶναι καθόλου «δραματικὸς», — καὶ ξέρουν ὅλοι σὲ τί συνίσταται ὁ δραματικὸς διάλογος, — ὅπως καὶ τὸ ἔργο δὲν εἶναι καθαρὸ θεατρικόν. Θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ τὸ πῆ σκηρικὸ ποίημα, — καὶ ποίημα γοητευτικόν, ὅπως ὅλα τοῦ κ. Παπαντωνίου. Οἱ τέσσαρες εἰκόνας του, καθεμιά στὸ εἶδος της, εἶναι πραγματικῶς ὡραῖες. Δὲ δίνουν στὸ θεατῆ τὸ τράνταγμα ἐκείνου τῶν μεγάλων δραματικῶν συγκρούσεων, οὔτε τὴν ἀναταραχὴν, τὴ φρίκην τῆς ἀληθινῆς τέχνης τοῦ θεάτρου, ὅταν παίρνῃ τέτοια θέματα. Αἰχμαλωτίζουσι ὅμως τὸ ἐνδιαφέρον του καὶ κιννοῦν στὸν ὑπερτατο βαθμὸν τὴν περιέργειάν του. Ἔπειτα εἶναι τὰ καθαρῶς λυρικά μέρη, — τὸ ποίημα τοῦ πένθους, τὸνεῖρο τῆς Ἀρστέ, ὁ χορὸς τῶν ἀγερικῶν στὸ δάσος, — πού εὐφραίνουν τὴν ψυχὴν καὶ τὴν δροσίζουσι. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ καθαρῶς θεατρικὴ ἀποψη, μ' ἄλ' αὐτὰ, δὲν εἶναι μικρὸ τὸ κατόρθωμα τοῦ κ. Παπαντωνίου νὰ παρουσιάσῃ στὴ σκηνὴ ἕνα νεκρὸ καὶ νὰ τὸν κάμῃ νὰ μιλήσῃ! Καὶ γενικά, νὰ μπορέσῃ νὰ νεβῶσῃ στὴ σκηνὴν, ὥστε νὰ στέκεται, ὅλη αὐτὴ τὴν ὑπόθεσιν πού βγαίνει ἀπ' τὸ δημοτικὸν τραγούδι. Τὸ ὅτι τὴν ἄλλοῖσας καθὼς εἶδαμε καὶ στέφει τὸ ἔργο ἀπὸ τὴν βάση πού θὰ τοῦ ἐξασφάλιζε τὴν ἀληθοφάνειαν, κι' ἀκόμα τὸ ὅτι τὴν ἔφερε, ἔτσι ἀλλοιωμένη, στὴ σύγχρονον Ἑλλάδα, στὸ σημερινὸ ἑλληνικὸ χωριὸ

μὲ τοὺς «ἀμερικάνους» του, κάνει τὸ σκηρικὸ κατόρθωμα ἀκόμα μεγαλύτερον.

Γιὰ τὴ μουσικὴν τοῦ κ. Βάρβογλη (musique de scène) δὲν εἶμαι σὲ θέση νὰ ἐκφέρω γνώμη. Ἄν πῶ ὅτι μοῦ ἄρεσε, εἶναι καὶ πολὺ. Κι' ἡ σκηνοθεσία θὰ μοῦ φαινόταν ἄψογη, ἂν οἱ κορμοὶ τῶν δέντρων τοῦ δάσους δὲν ἦταν τόσο κόκκινοι, — ἀλλίμονο! δὲν καταλαβαίνω ἀπὸ ἱμπρεσιονισμοῦς, — κι' ἂν τὸ χωριὸ στὴν τελευταία εἰκόνα παρουσιάζετο περισσότερη κάπως ἐλαφρότητα καὶ δὲν ἔμοιαζε καμωμένο ἀπὸ κυκλώπεια τεῖχη καὶ δωρικὲς κολόννας. Κατὰ τὰλλα, — ἂν εἶναι δηλαδὴ κι' αὐτὰ λάθη, — τὸ ἀνέβασμα ἦταν ὡραῖο, πλούσιο, ἀντάξιο τοῦ ἔργου καὶ τοῦ κ. Μελά.

Καὶ τὸ πᾶξιμο θαυμάσιο. Ἡ Μαρίκα Κοτοπούλη, μοναδικὴ στὴν ἀπαγγελίαν στίχων, ἀποτελοῦσε, μὲ τὴν θερμὴν της φωνήν, τὸ πλουσιότερον ὄργανον τῆς ὀρχήστρας. Κι' ὅταν ἔκαυε ἡ μουσικὴ, ἡ πρωταγωνίστρια τὴν ἀναπλήρωσε. Ἀλλὰ κι' ὁ Ροζάν ὑπέροχος. Τί ὡραῖα πού ἔλεγε τὰ λόγια του! Κανένας δὲν θὰ μπορούσε νὰ τὰ πῆ ἔτσι. Μιλοῦσε κι' ἐνόμιζες ἀληθινὰ πὼς μιλεῖ ἕνας πεθαμένος, ἕνας βρυκόλακας.

Ὁ «Ὀρκος τοῦ πεθαμένου» χειροκροτήθηκε μὲ μεγάλο ἐνθουσιασμό. Καὶ βέβαια γιὰ πολὺν καιρὸν θὰ κρατήσῃ τὸ πρόγραμμα τῆς «Ἐλεύθερης Σκηνῆς». Γρ. Ε.

Ἡ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΙΤΑΛΙΑ

Μιὰ συζήτηση γιὰ τὴν Ποίησιν

Πολὺ ἐνδιαφέρουσα ἡ συζήτηση πού διεξήχθη τὴν ἑσπέρην στὴν ἐπιπέδα τοῦ περιοδικοῦ «L' Italia Letteraria» γύρω ἀπὸ τὸ θέμα ἂν σήμερον ὑπάρχῃ πραγματικὴ ποίησις, ζωντανὴ ποιητικὴ διάθεσις, ἢ ἂν ἡ ὕλιστικὴ ἐποχὴ πού ζοῦμε ἔχῃ μαρᾶνει τὸ ποιητικὸν δέντρο. Ἀφορμὴ στὴ συζήτησιν αὐτὴ ἔδωσε ἕνα ἄρθρον τοῦ Ἀρνάλντο Φρατέλλι μὲ τὸν τίτλον «Παραμῆ τοῦ ποιητικοῦ ἀνθρώπου».

Ὁ Φρατέλλι πάλι στηρίχθηκε, γιὰ νὰ γράψῃ τις ἰδέες του, σ' ἕνα ἄρθρον, πού ὁ διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ «Ἡ Λογοτεχνικὴ Ἰταλία» Ἀντζιολέτι εἶχε δημοσιεύσει τὸν Ἰούλιον, κρινόντας τὸ νέο βιβλίον τοῦ Ἀγγλοῦ Joyce «Ὀδυσσεύς». Ἀφοῦ ἐξακριβώνει ὅτι στὸ ἔργο αὐτὸ ὑπάρχει μιὰ ὑπερβολικὴ δόσις ὕλισμου, πού ὁ συγγραφέας τὸν τονίζει μὲ ἐξαιρετικὴ ἐπιμονή, ὁ Ἀντζιολέτι καταλήγει στὸ συμπέρασμα, ὅτι μὲ τὸ νὰ ἀρνήται ὁ Ἀγγλὸς ὑπερρεαλιστῆς τὴν ὑπαρξὴν ὑλικοῦ κινήτρου στὴ ζωὴ ἐνός σωματινοῦ ἀνθρώπου, δὲν θὰ πῆ πὼς τὸ ποιητικόν, αἰσθηματικὸν βάθος χάθηκε ἀπὸ τὰ ἔγκυρα τῆς ψυχῆς του.

«Πὼς θὰ ἦταν ποτὲ δυνατόν, λέγει, νὰ συνεννοηθῆ κανεὶς στὰ περὶ τὰ μὲ τὸν ἄλλον, νὰ νοιώσῃ ἕνα δράμα σὲ μιὰ στιγμῆν, νὰ καθιερώσῃ ἕνα χαρακτῆρα, ἕνα ἀνθρώπινον φαινόμενον, ἂν δὲν ὑπῆρχαν οἱ ὅροι τῆς ἀληθείας ἐκείνης πού ὁ Joyce ἐπιμένει νὰ τὴν ἀγνοῇ: πόνος, ἡρωισμός, ὑποκρισία, ἰαφοσίωσις, καλοσύνη; . . . Καὶ τὰ νοήματα αὐτὰ ποῖος ἄλλος τὰ ἐφάρθε

παρά οἱ ποιηταί, καί ποιός θά μπορούσε ποτέ νά σχηματίσῃ μιὰ εἰκόνα τοῦ κόσμου χωρὶς τῆ βοήθειά του;»

Ὁ Φρατέλλι κεντρήθηκε γιὰ νά ἐξαπολύσῃ τὸ ἀκαισιόδοξο του κήρυγμα ἀπὸ τὰ ἀκόλουθα λόγια, μὲ τὰ ὁποῖα ὁ Ἀντζιολέτσι τελείωνε τὸ ἄρθρο του :

«Τὴν πραγματικὴ Ὀδύσσεια τῶν χρόνων μας δὲν μπορεῖ νά τῆ γράψῃ ἕνας ἄνθρωπος ἐξυπνος, σκεπτικιστής, ὀξύς, ὑπομονητικώτατος· μπορεῖ νά τὴ γράψῃ μόνο ἕνας ποιητής, καὶ δὲν θά τὸν ἐφοβίξῃ οὔτε ἡ ἐξυπνάδα. Ἡ πραγματικὴ τέχνη τοῦ αἰῶνος μας δὲν θά γεννηθῇ, παρά στὴν ἐλαφρὰ πνοή, στὴν εὐτυχημένη πνοή μιᾶς ξαναερχομένης ποιητικῆς ἐποχῆς.»

Μ' αὐτὰ λοιπὸν δὲν συμφωνεῖ ὁ Φρατέλλι. Φαίνεται βαθιὰ ἐπιρρασμένος ἀπὸ τὴν «πρασμιματικὴ» ἀποψη πολλῶν μεταπολεμικῶν ἱστορικῶν, πού προσβέβουν μοιραῖες περιόδους γενέσεως, ἀνθήσεως καὶ παρακμῆς τῶν πολιτισμῶν, καὶ πού ὁ σπουδαιότερος ἐκκρόσσωκός των εἶναι ὁ Ὁσβαλντ Σπέγκλερ μὲ τὸ γνωστὸ του σύγγραμμα «Ἡ παρακμὴ τοῦ Δυτικοῦ πολιτισμοῦ». Ὁ Φρατέλλι λέγει, ὅτι τὸ μυστήριον πού γεννᾷ τὴν ποίηση, τὸ ἐξήγησαν οἱ φιλόσοφοι στὸν ἄνθρωπο τοῦ αἰῶνος μας ἔτσι, ὥστε αὐτὸς δὲν αἰσθάνεται πιά τὴν ἀνάγκη νά τὸ ψάλῃ ζητώντας τὴν πηγὴ του. Ἡ αὐταπάτη τοῦ ποιητοῦ ἔλειψε ἀπὸ τοὺς συγχρόνους. Τοὺς ἔπεινε ὁμοῦ, σὲ μιὰ γωνιά τῆς καρδιάς των, μιὰ ἀμφιβολία καὶ μιὰ νοσταλγία, κριτικῆς φύσεως, νοσηρὸ προϊόν αἰθιήματος μαζί καὶ λογικῆς.

Ἀφ' οὗ ἐξέλιπε ὁ ποιητικὸς ἄνθρωπος, λέγει, παρήκμασε καὶ ἡ ποίηση.

Μιά μέρα ὁμοῦ ὁ ἄνθρωπος θά ἔχῃ λησμονήσει ὅσα τοῦ ἔχουν διδάξει οἱ φιλόσοφοι, (ἔδω ὁ Φρ. θά ἐννοῇ μᾶλλον τοὺς φρεσιδίφες, τοὺς βιολόγους, ἐρευρητές, ἀσερονόμους κτλ.). Καὶ μέσα στὴ νέα ἄγνοια τοῦ ἑαυτοῦ του, θά εὕρῃ νέες ἀφορμὲς ποιήσεως.

Ὁ Φρ. ἐπανέρχεται ἐδῶ σ' ἐκεῖνο πού ὁ Σπέγκλερ, ἂν θυμοῦμαι καλά, ὀνομάζει κάπου «αὐτῆ τῶν καρθένων λαῶν» ἢ κίτι τέτοιο.

Υπάρχουν λοιπὸν σήμερα καλοὶ ποιηταί, καὶ διαφέρουν ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους μόνο στὸ ὅτι ἐκφράζουν μιὰ «μοντέρνα εὐαισθησία». Ἡ ποίηση ὁμοῦ ἢ σημερινὴ δὲν εὐρίσκει τὴ δικαίωσή της στὸ περιβάλλον. Ἄλλοτε μὲ πλατιά χέρια ἀγκάλιαζε τὸν παγκόσμιον ἔρωτα, πού κινεῖ ἄστρα καὶ ἥλιο· ἐτόνιζε ἔτσι τὴν ἀρνησὶ τῆς ματαιότητος. Ἦταν ἰσορροπημένη μὲ τὸν ψυχικὸν κόσμον ὄχι μόνο τῶν ποιητῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς κάθε ἐποχῆς. Τώρα τὸ μυστήριον κατέπεσε. Ποιός μιλεῖ σήμερα γιὰ τὸ «μυστήριον τῆς ψυχῆς»;

Ὁ Φρατέλλι περιγράφει ὕστερα τὸ μηχανιστικὸ καὶ ἀεικίνητο ἐξωτερικὸν πολιτισμὸν μας, καὶ τὴν ἀντανάκλασή του στὴν ἐπιστήμη ἐκείνη, πού μὲ τὴν ψυχανάλυσιν, μὲ τὴν ἀνατομία τῶν αἰσθημάτων, μὲ τὴν ὑπόταξιν πολλῶν ψυχικῶν ἐκδηλώσεων σὲ γενετήσιες πηγές, ἐσκέπασε τὸ μυστήριον. (Freud).

«Σήμερα, λέγει, δὲν μπορούν νά ὑπάρξουν

ποιηταί παρὸ ὅταν θελήσουν νά πληρώσουν τὴν κοίτην μὲ τὴ φυγὴ τους ἔξω ἀπὸ τὴν ἴδια τους τὴν ἐποχὴ.» Καὶ πραγματικῶς παρατηρεῖ κανεὶς μιὰ τέτοια ἀνάγκη αὐτεξορίας. Ὁ Σάμπα καὶ ὁ Οὐγκαρῆτι, οἱ καλύτεροι σύγχρονοι Ἴταλοι ποιηταί, δὲν ξέφυγαν ἀπ' τὴν ἀπαραίτητη αὐτῆ θυσία. Ὁ εἰκοστὸς αἰὼν τὴν ποίησην τὴν ἀναζητεῖ ἔξω ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον. Μὰ οἱ μεγάλοι ποιηταί ἐξωτερικεύσαν πάντῃ τὴν ἐποχὴν τους, ἔστω καὶ σὲ μορφὴ ἀντιθέσεως καὶ ἀντιθέσεως καὶ στὸ κέντρο τοῦ τραγουδιοῦ των ἔστησαν τὸν ἰδικὸν τῶν ἀνθρωπισμῶν, ἀνήσυχο ἀπ' τὸν πόθο τοῦ νά εὕρῃ τὴν εἰρήνευσιν στὴν θαματοουργίᾳ ἀπελευθέρωσιν τῆς ποιήσεως.»

Σ' αὐτὸ ὁ Φρ. ἔχει δίκιο. Πιθανὸ νά ἔλθῃ ὁ μέγας ποιητὴς πού θά ψάλῃ καὶ τὴν ἐποχὴν μας. Ἀλλὰ εἶναι δύσκολο. Ἡ ἐποχὴ μας κατέπνιξε τὶς ἀφορμὲς τοῦ τραγουδιοῦ.

Ἡ ἀκαισιόδοξία τοῦ Φρ. καὶ ὁ ἀμελικτὸς χρησιμὸς του ἐξαπόλυσαν ὀλόκληρη σειρά ἀπαντήσεων στὶς στήλας τοῦ περιοδικοῦ.

Ὁ «Βερίντικος» ὑπενθυμίζει, ὅτι ἕνας Ἑλλην φιλόσοφος ἐβεβαίωσε ὅτι ἡ ποίηση εἶχε πιά πεθάνει στὸν κόσμον, ἀφ' οὗ ὁ Ὁμηρὸς καὶ ὁ Ἡσίοδος εἶχαν ἐξαντλήσει τὶς δημιουργικὰς δυνατότητες. Καὶ ὁμοῦ ἐπακολούθησαν δύο χιλιόχρονα λογοτεχνίας! Ἐρωτᾷ τὸν Φρ. ποιὰ εἶναι ἡ «ἀλήθεια», πού παραπονεῖται ὅτι αὐτὸς τὴ βλέπει σὲ μεγάλη δόξιν στὰ γύρω μας πράγματα; Ἡ «ἀλήθεια» ἐνὸς αἰῶνος γίνεται μῦθος στὸν ἄλλον. «Ἐκείνοι πού προσβέβουν τὴν αἰσθητικὴν τῆς παραδόσεως, μόνο κατὰ τοῦτο εἶναι ζωντανοί—ὅτι ζητοῦνε στὴν παράδοσιν μιὰ μορφὴ («φόρμα») γιὰ τὶς καινούργιες ἀνησυχίες των· θά ἦταν ὁμοῦ ἀξιολύπητοι ἐρασιτέχνες, ἂν ὄνειρευόνταν νά ζήσουν ἔξω ἀπὸ τὸ παρόν, καὶ κατέφευγαν στὰ παρασμένα καθὼς σὲ κάτι αὐτὸ καθ'αυτὸ ἀκίνητο.»

Ὁ Ἀλμκέρτο Κονσίλιο δίνει μιὰ ἐπισκόπησιν τῶν κινήσεων τῆς ποιήσεως ἀπὸ τὶς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος ἕως στὶς ἡμέρας μας. Κάθε ἐποχὴ εἶχε, λέει ἐν συνόψει, διαφορητικὰς πηγὰς ἐμπνεύσεως, τοῦλάχιστον ὡς πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν τῶν γεγονότων.

Ὁ ἄνθρωπος τοῦ αἰῶνος μας, στριτωγμένος μέσα στὸ συγκυριμένο, εἶναι ἀνίκανος νά λύσῃ τραγουδώντας τὰ προβλήματα τῆς ζωῆς. Ἀλλὰ τέτοιοι δὲν εἶναι ὅλοι. Ἄν ἡ διανόησι λιγοστεύῃ πραγματικὰ, αὐτὸ τὸ γεγονός, αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ, θά ἔπρεπε ν' ἀποτελέσῃ ὕλη βαθειὰ δραματικὴ καὶ ποιητικὴ, ἱκανὴ νά συγκινήσῃ τὸν ποιητικὸν ἄνθρωπον, ἀφ' οὗ ἀπεναντίας ἡ διανόησι τοῦ τελευταίου τούτου ἀξάνει, ὅσο περισσότερο ἀπομονώνεται ἀνάμεσα στὴ μάζα. Καὶ ὁ πιὸ ἀπαρηγόρητος κριτικὸς εἶναι ὑποχρεωμένος νά παραδεχθῇ πὼς στὴν Ἰταλία ὁ ἀριθμὸς τῶν νέων (ἀναγνωρισμένων) ποιητῶν, συγγραφέων τοῦ πεζοῦ λόγου καὶ κριτικῶν, εἶναι σήμερα σὲ ὑψος ἀξιο ἐνὸς μεγάλου ἔθνους.

Ὁ Ἰζιοβάνι γτέλ Πίτσο εἶναι κι' αὐτὸς τῆς γνώμης, ὅτι «ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν ἐξαφάνισιν τῆς

αὐταπάτης καὶ τοῦ ὄνειροπολήματος, γεννήθηκε τὸ πραγματικὸν δράμα τῆς καινούργιας ζωῆς, πού δίνει τὴν οὐσία γιὰ τὴ σύγχρονη ποίηση. Παράδειγμα ὁ Ἰεοραϊδί».

Ὁ Γίττα Ρόζα τονίζει ὅτι «σήμερα χάρθηκε, ἢ τοῦλάχιστον λιγότερον, ἢ ποιητικὴ διάθεσι. Κάθε ποίηση εἶναι συνθετικὴ, τὸ νεώτερον ῥεῖμα εἶναι ἀναλυτικὸ, ἀνατομικὸ, ὅταν δὲν εἶναι σοφιστικὸ... Ἡ παρακμὴ τοῦ ποιητικοῦ ἀνθρώπου εἶναι κατὰ μέγα μέρος παρακμὴ τῆς ποιητικῆς διαθέσεως.»

Ποῦ ἐμπνευσμένη καὶ βαθειὰ ἡ γνώμη τοῦ Γκορφορντό Μπελόντσι: «Ἐὶς ποιητικὸν πνεῦμα δὲν πεθαίνει. Ἀλλάζει συχνὰ τρόπον ἐκφράσεως, βλέπει σὲ κάθε ἐποχὴ ἄλλοιῶς τὰ πράγματα, τὰ συνθέτει διαφορητικὰ καὶ τονίζει ἐκεῖνο πού ἀποτελεῖ τὸ βάθος τῆς κάθε ἐποχῆς στὴν εὐγενέστερῃ τῆς ἔκφρασιν. Ἀλλοιῶς περιέγραψε ὁ Λεοπάρντι τὴ «βραδιά τῆς ἐορτῆς» κι' ἄλλοιῶς ὁ Νταννούτσι τὴ «νύκτα τοῦ φεγγαριοῦ».

«Ἡ ποίηση δὲν πεθαίνει· γιατί δὲν πεθαίνει τὸ πνεῦμα, πού συναρμολογεῖ τὸν ἐσωτερικὸν κι' ἐξωτερικὸν κόσμον· γιὰ νά τὸν παραστήσῃ, γυρᾷ νὰ εὕρῃ σὲ κάθε ἀνθρώπινο πλάσμα καινούργιους ἀνθρώπινους τύπους.»

Ὁ Φρατέλλι, ἀφορμῆ ὅλης αὐτῆς τῆς ἐκστρατείας, ἔκαμε ὑπομονή· μὰ στὸ τελευταῖον τῆς ζωῆς τῆς «Ἰτάλια Λεττεράρια» δὲν ἐβάσταξε. Τὸν παρεξήγησαν, λέγει, γιατί δὲν εἶπε πὼς πέθανε ἡ ποίηση, μὰ πὼς περῶν μιὰ περίοδο παρακμῆς.

Καὶ πάλι ξαναγυρίζει στὸν ἰσχυρισμὸν του, ὅτι «ὁ ἐπιστημονισμὸς, ὁ μηχανικὸς πολιτισμὸς, ἡ ψυχανάλυσι, ὡς αἰτία ἐξωτερικὰ, καὶ ἡ ἔλλειψις θρησκευτικότητος, ὁ σκεπτικισμὸς, ἡ μανία τῆς κριτικῆς, ὁ ξεπεσμὸς τῶν ἠθικῶν ἀξιών, ὡς αἰτία ἐσωτερικὰ, εἶναι γεγονότα τῆς ἐποχῆς μας. Πλάτων, Ντάντε, Νίτσε εἶναι ἕνα καὶ τὸ αὐτό».

Ὁ Φρατέλλι ἀκριβῶς πιστεύει πὼς ἡ μεγάλη ἀπήχησι τῆς γνώμης του γιὰ τὴν σημερινὴν ποίηση, ἀποδεικνύει πὼς «ἦδρε τὸν τύπον τῶν ἡλίων».

Ἡ νεώτερη ἐπιστήμη, πού δὲν τὰ ἦδρε ὅλα, ἔκαμε τὸν πολὺν κόσμον νά πιστέψῃ ὅτι ἐφθασε στὴν πηγὴ τῆς ἀλήθειας. «Ὁ ἐπιστημονικὸς ὕλισμὸς ἔπρεπε μὲ ἠλίθια ὑπερηφάνεια ἐπάνω σὲ κάθε θρησκευτικὴν ἔννοιαν τῆς γνώσεως.»

Τὸ σπέρμα τῆς ποιήσεως σκορπίσθηκε, μὰ δὲν καταστράφηκε. Δὲν θά καρποφορήσῃ ὁμοῦ στὴν ψεύτικη νιότη τοῦ Φάουστ.

Π. Φ.

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ἄντ. Ν. Ἀντωνάκου: «Ἀνόμιση χρόνια δασκαλὸς στὸ Μαραθὶ». Ἐκδ. Οἴκος «Ἀθηνᾶ». Α. 1. Πάλλη. Ἀρ. 15.

Κώστα Π. Μαρίνη: «Ἀντίλαλοι ἀπὸ τὸ χωριὸν μας», λαογραφικὴ μελέτη. Ἀρ. 25.

Ἀγγέλου Σημηριώτη: «Ἀστραία» δράμα σὲ πράξεις τρεῖς μὲ προλεγόμενα Κωστὴ Παλαμᾶ καὶ Παύλου Νιρβάνα. Ἀρ. 30.

Κώστα Στ. Κοφινιώτη: «Στὴ γυναῖκα πού ἔβγαζε». Λυρική συλλογὴ μὲ πρόλογον Στεφ. Δάφνη. Ἰκδοτικὸν Ὑπογραφικὸν Συράκου καὶ Καράλη.

«Ἀπὸ τὴν Ζωὴν καὶ τὸ Ἔργον τῆς κυρίας Ἀγγελικῆς Γ. Παναγιωτάτου, ἰατροῦ». Ἀλεξάνδρεια.

Ἀχιλλέως Κ. Αἰμιλιανίδου: «Ἡ κρατικὴ κηδεμονία καὶ προστασία τοῦ ἀτόμου». «Ἐρευνα» Ἀλεξανδρείας. Ἀρ. 17.

Νικ. Γ. Καραχρίστου, διευθυντοῦ τοῦ Μαρσαιοῦ Λυκείου: «Διακτικὴ τοῦ Σχολείου Ἐργασίας». Τεῦχος Α' Ἐκδ. Ι. Δ. Κολλάρου καὶ Σα. Ἀριστείδη Φουτρίδη: «Μαλαμᾶς καὶ Ἰοσόδο». Ἀρ. 5.

Νικ. Π. Ἀνδριώτη: «Κριτέβουλος ὁ Ἰμβριος καὶ τὸ ἱστορικὸν τοῦ ἔργου». (Ἀπὸ τὸ Β' τόμον τῶν «Ἑλληνικῶν»).

Κ. Μυρτίλου Ἀποστολίδου: «Ὁ Στενίμαχος» συνοπτικὴ ἱστορία τῆς πόλεως ἀπὸ τῶν παλαιῶν μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων.

«Γυναῖκες, γυναικες», ταχὺ, στίχοι καὶ μουσικὴ Χρ. Χαίροπούλου. Ἐβρίσκειται εἰς ἕλους τοὺς Μουσικοὺς Οἴκους. Ἀρ. 8.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΚΙ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Εἰς ὅλας τὰς ἀθηναϊκὰς καὶ εἰς πολλὰς ἐπαρχιακὰς ἐφημερίδας ἄρθρα, χρονογραφήματα, σημειώματα διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἔργον τοῦ Φυχάρη, ἐξ ἀφορμῆς τοῦ θανάτου του. Ἰδιαιτέρως ἀναφέρομεν τὸ ἄρθρον τοῦ κ. Σπ. Μελά εἰς τὸ «Ἐλεύθερον Βῆμα», τοῦ κ. Φώτου Πολίτη καὶ τοῦ κ. Ν. Π. Ἀποστολοπούλου εἰς τὴν «Πρωτάν», τοῦ κ. Σκίπη εἰς τὴν «Ἐστίαν», τοῦ κ. Ν. Γιαννιῶ εἰς τὴν «Ἀνρόπολιν», τοῦ κ. Δημοσθ. Ἀποστολίδου εἰς τὸν «Θεσσαλικὸν Τύπον» τοῦ Βόλου, τοῦ κ. Κ. Ἀποστολοπούλου Ἐρακλεῖα εἰς τὴν «Πρόδοτον» τῶν Πατρῶν κλπ.

— Εἰς τὸ «Ἐλεύθερον Βῆμα» κριτικὰ σημειώματα τοῦ κ. Μιχ. Ροδᾶ, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ κ. Φ. Πολίτη ἀνέλαβε τὴν κριτικὴν τοῦ θεάτρου καὶ τῶν βιβλίων, διὰ τὴν «Ἀστραίαν» τοῦ κ. Ἀγγ. Σημηριώτη καὶ τὶς «Μακεδονικὰς ἱστορίας» τοῦ κ. Γ. Μόδη. Ἐπίσης ὠραϊοτανα χρονογραφήματα τοῦ Φορτοῦνιο, ἄρθρον τοῦ ἴδιου διὰ τὸν ἀποθανόντα μέγαν Ἰάλλον γλύπτην Μπουρντέλ καὶ ταξιδιωτικὰ ἐντυπώσεις τοῦ κ. Κώστα Οὐράνη ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν.

— Εἰς τὴν «Ἑλληνικὴν» ἤρχισε τὸ νέον ἀθηναϊκὸν μυθιστόρημα τοῦ κ. Διονυσίου Κοκκίνου «Ἡ Μπέλλα κάνει τὴ ζωὴν τῆς». Ἄρθρον, ἐπίσης, τοῦ κ. Παύλου Λέφα· διὰ τὸν Ρωσοῦλληνα ποιητὴν Νικόλαον Σταερμπίνα.

— Εἰς τὴν «Πρωτάν» τακτικὴ φιλολογικὴ συνεργασία τοῦ κ. Φ. Πολίτη μὲ κριτικὰ σημειώματα διὰ τὰ νέα βιβλία, τὴν θεατρικὴν κίνησιν καὶ μὲ ἄρθρα γενικωτέρου ἐνδιαφέροντος· ἀνταπόκρισις ἐκ Βουκουρεστίου διὰ τὰς ἐργασίας τοῦ ἐκεῖ συναελθόντος γ' διεθνοῦς συνεδρίου τῶν κριτικῶν, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ Ἑλλὰς ἀντεπροσωπεύθη διὰ τοῦ κ. Μιχ. Κουνελάκη· σημειώματα τοῦ κ. Κλ. Παράσχου διὰ τὸν ἐνομαστὸν Ἰάλλον δοκιμογράφον Ἄντρέ Σουαρές καὶ τὸν Ἑλλησπόνδον ἄρθρον τοῦ κ. Ν. Καρβούνη διὰ τὸν «Κρισναμοῦρτι καὶ τὸ Τάγμα τοῦ ἁ-

στέρως» καὶ «Ἡ Ἑλληνικὴ Ἀναγέννησις τοῦ III αἰῶνος, πρόδρομος τῆς Ἐπαναστάσεως» τοῦ Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου κ. Ἀδ. Ἀδαμαντίου.

— Εἰς τὴν αἰταρικὴν Ἐφημερίδα» ὁ ψυχίατρος κ. Δ. Κουρέτας δημοσιεύει ἀνάλυσιν τῆς Μηδίας τοῦ Εὐριπίδου ἀπὸ νευρολογικῆς ἀπόψεως. Ἡ ἀνάλυσις αὐτὴ ἀποτελεῖ μέρος μελέτης «περὶ τῶν ψυχοπαθῶν εἰς τὸ ἀρχαῖον δράμα».

— Ἐλάδομεν ἀκόμη τὴν «Φιλοτέλειαν» μὲ ἕλην ἐνδιαφέρουσαν τοὺς συλλέκτας γραμματισσῆμων, τὸ ἐκκλησιαστικὸν περιοδικὸν «Νέα Σιών» μὲ συνεργασίαν τῶν κ.κ. Ἰορδάνου Θέμισλη, Δ. Θ. Λεωνίδου, Βουρλάκη καὶ Καλλίστου, τὰ «Ἑλληνικὰ μυθιστορήματα καὶ διηγήματα», εἰς τὰ ὅποια ἐκτός τῶν μυθιστορημάτων τοῦ κ. Ν. Λιβαδά δημοσιεύονται καὶ διηγήματα τῶν κ.κ. Ν. Ἀγκωνιάτη καὶ Ι. Δραγάτη, τὴν «Ἑλληνικὴν Ἐπιθεώρησιν», τὴν «Ναυτικὴν Ἑλλάδα», «Ἀλεξανδρινὴν Τέχνην» (μὲ ἐκτάκτως ἐνδιαφέρουσαν ἕλην), «Ἑλληνίδα», «Πνοήν» κλπ. Ω.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

9 Ὀκτωβρίου

Παρακαλοῦμεν θερμῶς, ὄσους ἀπὸ τοὺς καλεσμένους μας θὰ ἤθελαν νὰ γράψουν τὴ γνώμη τους γιὰ τὸ Ἔργο τοῦ Ψυχάρη στὸ τιμητικὸ τεύχος τῆς «Νέας Ἐστίας» ποὺ ἀναγγέλλομεν στὸ ἐξώφυλλο, νὰ μᾶς στείλουν τὸ χειρόγραφό τους ὡς εἰς 20 τοῦ μηνός, γιατί ἀργότερα δὲν θὰ προφθάσουν.

Κυρίαν Α. Α. Τ., ἐνταῦθα. Τὰ ποιήματά σας δὲν ξεχάστηκαν. Παρημένοι μόνον νάναυρθοῦν κάποτε ἀπὸ τὸν πελώριον σωρὸ τῶν ἐγκραμμένων.— κ. Μ. Ν., ἐνταῦθα. Καὶ μεῖς, βεβαιωθῆτε, μὲ ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον παρακολουθοῦμε τὴν πρόδόν σας. Ὁ κ. Α. Β. ἐδῶ, ἐδὸς Σερβίου 2· ὁ κ. Β. Π. εἰς Μυτιλήνην, Ἑθνικὴ Τράπεζα· ὁ κ. Γ. Θ. εἰς Εὐθνηλον Ἰκαρίας. κ. Ν. Φ., Ἀλεξανδρινῶν. Ἄν ἦταν νάναυθοῦμεν ὅλας αὐτὲς τὶς ἀμύθητες καὶ τίς ἀνακρίθειες ποὺ ἀπαντᾷ κανεὶς σὲ τέτοιου εἴδους περιοδικά, δὲν θὰ μᾶς ἔμενε τόπος νὰ γράψουμε τίποτ' ἄλλο! Γι' αὐτὸ θὰ μᾶς ἐπιτρέψετε νὰ μὴ δημοσιεύσωμε τὸ γράμμα σας.— κ. Β. Φ., Ἡράκλειον. Ἐλάδαμεν, εὐχαριστοῦμεν. Θὰ δημοσιευθῶν μαζί καὶ τὰ ὠραιότατα σκίτσ.— Ἄλφον, ἐνταῦθα. Τὴν ἐκδίδει ὁ κ. Πουρνάρας, ἐδὸς Ἐδουάρδου Αῶ.— κ. Δ. Δ., ἐνταῦθα. Γράψατε: B, rue Jittre, Paris VI.— κ. Α. Ι. Ζ., ἐνταῦθα. Γιὰ τὸ ἴδιον ἄρθρο μᾶς ἔγραψαν καὶ ἄλλοι πρωτότερα, ὥστε τὸ γράμμα σας μένει γιὰ τὸ ἐρχόμενο.— κ. Δ. Ποτ., ἐνταῦθα. Δημοσιεύομε σήμερα κάτι σχετικὸ, καὶ νομίζομε ὅτι ἀρκεῖ.— κ. Γιάνν. Μπ., Ἰωάννινα. Ἀπὸ τὰ «τραγούδια» στείλετέ μας τὸ τελευταῖον, χωρὶς σχόλια, ὡς ἄρτιον δείγμα συγχρόνου δημώδους ποιήσεως. Ἦ ἄλλα μᾶς εἶναι γνωστά. Εἰς τὸ διήγημα ὅμως σὰς διέφυγε τὸ ὠρτιον θέμα. Ἡ ὀπτασία τῆς ἐποικοφανείτου ἐμφανιζομένη στὸν Ἀγιοραΐτη κηλόγερο θὰ ἦταν μιὰ ἐξαιρετικὴ ἀρχή. Τὰ λοιπὰ ἀναδρομικῶς. «In medias res!», μὴ τὸ ξεχνάτε! — κ. Σ. Κ., ἐνταῦθα. Ἀρκετὰ καλὰς μερικῆς σκηναίς, καὶ τὸ ἕφος ὠρτιον

στὶς περιγραφές. Ἄλλ' ὄχι παντοῦ. Τὰ γεγονότα ἰσχνὰ καὶ πτωχὰ, τὰ παρατρέχετε ὡσὺν ἀσήμενα, καὶ τὸ ἕφος γίνεται συχνὴ δημοσιογραφικόν. Ἐπρεπε νὰ εἶναι συντομώτερο, περιορισμένον εἰς τὰ καλὰ σημεῖα. Τοῦ ἄλλου ἢ σειρά. δὲν θ' ἀργήσαυ.— δ. Β. Κ. Μ., Κτηρησιὰ. Ἐχαι κάποια πνοή, ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ. Ὁ μῦθος εἶναι ἐντελῶς ἀσήμενος.— κ. Ἄγησ. Τσελ., Ἀνδριτσαινῶν. Δεκτόν.— δ. Ν. Καλ., ἐνταῦθα. Καὶ τὸ δικό σας, ποὺ θὰ μπορούσατε ὀπισθόποτε νὰ εἶναι σαφέστερον, πρὸ πάντων σὲ τέλος.— κ. Ν. Στ. Π. Μαρ., Πειραιῶ. Δυστυχῶς τὸ εὐρίσκομεν γραμμένον πολὺ συγκεχυμένον. Ὅχι μόνον τὰ νοήματα, ἀλλὰ καὶ οἱ φράσεις σχοινοτενεῖς, περιπλεγμέναι. Καὶ ἀπὸ τὴν ὑπόθεσιν δὲν ἐκκαταλάβαμεν τὰ πράγματα. Κριμα.— κ. Π. Στ., Πειραιῶ. Χαλαρὸ πάντως καὶ ὡσὺν βεβιασμένον. δὲν ἔχετε βρῆ ἀκόμα τὸν τόνο ποὺ θὰ ἐκφρασθῆτε. Ἀλλὰ δὲν θ' ἀργήσατε.— δ. Α. Μ., ἐνταῦθα. Ὅλα, καὶ τὸ χαρτὶ ἀκόμη, μαρτυροῦν τὴ σπουδὴ καὶ τὴν ἀκαταστασία, μὲ τὴν ὁποία τὸ ἐγράψατε. Ἄν τὸ διαβάσατε, θὰ ἴδῃτε ὅτι εἶναι γεμάτο ἀντιφάσεις. Καὶ ἡ ἀσκησις σὰς λείπει.— Πρωτόγονον. Ἀδόκιμον ἀκόμη. Καὶ ἡ μορφή του περὶ ἀδοξῆ.— κ. Στ. Σιδ., Κρατοῦμεν τὸ «Προσφυγικόν», ποὺ εἶναι τὸ τεχνικώτερον ἀπὸ τ' ἄλλα. Ἐλάδαμεν ὑπ' ὄψει μᾶς τὴν παράκλησίν σας. Καὶ νὰ ἰδοῦμε . . . — δ. Γ. Μ., ἐνταῦθα. Δεκτόν. Ἐβάλαμεν ὅμως τρία ἀποσιωπητικὰ εἰς τὸν τίτλον, ποὺ θὰ τὰ βρῆτε δικαιολογημένα. — κ. Φωτ. Ἄστ. Ἐδὸς «Ἄνθ' Ὀψίτα» εἶναι ἀσυγκρίτως ἀριώτερον καὶ μεσοτέρον ἀπὸ τὰ λοιπὰ. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ὄχι σὲ βαθμὸν ἀπολύτως ἱκανοποιητικόν. Ὅπισθόποτε, προχωρήτε.— κ. Α., ἐνταῦθα. Σεις κατορθώσατε μὲ τὴν προσωπικὴν σας διάθεσιν ν' ἀναγεώσατε τὰ παλαιὰ καὶ κοινὰ θέματα. Τὰ κρατοῦμεν ὅλα.— κ. Ἄθασ. δὲν ἔχομε παρὰ νὰ σὰς συγχαροῦμε! Ἐπὶ τέλους, νὰ καὶ ἔξω ἀπὸ κάθε συνειθισμένο. Εἶναι ὅ,τι χρειάζεται. Καὶ τὸ σκίτσο πολὺ καλόν. Τὰ κρατοῦμε. Διὰ τὸ ἄλλο, θὰ μᾶς βοηθήσατε ἂν μᾶς γνωρίσατε τὸν τίτλο.— κ. Γ. Κανελλ. Ἡ «Στάσις» εἶναι ὑπὸ πλοῦν ἐποφιν ὠραία καὶ τὴν κρατοῦμεν ἀνεπιφύλακτα. Ἀλλὰ τί θὰ κρωτοδημοσιευθῆ ἀπ' ὅλα; Σιγά-σιγά ἀπαρτίζεται συλλογὴ ὀλόκληρη! — κ. Δρ. Ἀῦραν, Φινάρι. Ἀπὸ τὰ σημερινὰ σας, τὸ «Βιβύλλιον» εἶναι πολὺ ἀνώτερον τοῦ ἄλλου. Βεβαίως ἔχετε πηλμόν. Καὶ ὁ τόπος του εἶναι αὐτός.— πρὸς τὸ πικρὸν τοῦλάχιστον. Αὐτὸ ἠθέλαμε νὰ σὰς ποῦμε. Περιορισθῆτε στὴ σύμμετρη ἀνάπτυξη τῶν δυνάμεών σας.— κ. Β. Σαρ., ἐνταῦθα. Μόλις εὐκαιρήσωμεν, θ' ἀπαντήσωμεν ἰδιαιτέρως.— δ. Ἄστ. Ἄστ., Μικρούσι. Ἀδόκιμον ἀκόμη, καὶ ἐν πρώτοις μετριῶς.— κ. Γ. Χαλκ., Πειραιῶ. Ἡ πεπολιθῆσις μας εἶναι ὅτι ἡ ποιητικὴ ἰδέα ὠριμάζει μέσα σας ὀλοένα. Φαίνεται ὅμως ὅτι πηλαεῖ μὲ πολλὰς ἀντιφάσεις συνθήμας, ἐξωτερικῆς καὶ ἐσωτερικῆς.— κ. Χρ. Μηλιαρ., ἐνταῦθα. Ὁρατο καὶ τὸ κρατοῦμεν.— κ. Φιλ. Γεωρ. Ἐχετε ζωηρὴ φυσιοκρατία καὶ περιγραφικότητα. Στραφήτε λοιπὸν μᾶλλον πρὸς θέματα ἀνάλογα.— κ. Ν. Κιττ., Θ/νικη. Κρατοῦμεν τοὺς «Φινταστικὸς Περιπάτους». — Ὅσοι μᾶς κοιταῖαν ἔργα πρὸς κριτοῖν μετὰ τὴν 8 Ὀκτωβρίου, θὰ λάβουν ἀπάντησιν στὸ ἐρχόμενο.

Η«ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ»